

Cinstind
marile
evenimente
istorice,
pe marii noștri
înaintași,
pe toți moșii
și strabunii noștri,
avem datoria de onoare
de a fi participanți activi
la făurirea
noui istorii a patriei noastre,
a istoriei sale socialiste,
de a fauri condițiile
pentru realizarea
istoriei viitoare —
istoria comunistă
a poporului nostru.

NICOLAE CEAUȘESCU

9 mai 1977

magazin istoric

ANUL XI Nr. 6 (123) Iunie 1977

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul XI - Nr. 6 (123)
iunie 1977

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjuncț
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIPI
ADOLF ARMBRUSTER

VIRGIL CANDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

①

④

②

③

① 9 mai 1977: sesiunea solemnă comună a
④ Comitetului Central al Partidului Comunist
Român, Marii Adunări Naționale și activului
central de partid și de stat, consacrată săr-
bătoririi centenarului proclamării independen-
ței de stat a României (Milenara luptă a po-
porului român pentru libertate și independență,
p. 2)

② Interioare din vremea lui Ștefan cel Mare.
Imagini din filmul Neamul Șolmăreștilor (Din
viața curților domnești, p. 19)

③ Kremlinul: un ansamblu arhitectonic în-
cârcat de istorie. În medalion — se renovează
turla (Kremlinul Moscovei și istoria sa, p. 43)

sumar

NICOLAE CEAUȘESCU: MILENARA LUPTĂ A POPORULUI ROMÂN PENTRU LIBERTATE ȘI INDEPENDENȚĂ	2
Plevna, Rahova, Vidin: MARIAN ȘTEFAN, VASILE MOCANU	6
Lucruri văzute și trăite: GRIGORE CANTILLI	12
Omagiul eroilor	
● Medalii pentru viteji: DAN CERNOVODEANU ● Cronica unui dascăl de sat: NESTOR VORNICESCU SEVERINEANUL ● Primul film istoric românesc: CRISTINA CORCIOVESCU	15
Din viața curților domnești: CORINA NICOLESCU	19
Casa Aricescu din Cimpina: GEORGETA TUDORAN	22
Un savant transilvănean la curtea Mariei Tereza: FLORENTINA DOLGHIN	25
Neamuri și triburi tracice. Artacii, Carpodacii, Dantheletii, Diolii: AL. BARNEA, CONSTANTIN PREDA	27
Calendarul de la Sarmizegetusa: E. POENARU, C. SAMOILĂ, S. BOBANCU	28
Noua Zeelandă — tradiție și istorie: KEITH SINCLAIR	33
Vlăstare de domnitori români în panteonul culturii franceze ● Istoria țării în opera Marthei Bibescu: MARIA BRĂESCU	36
Comori ale trecutului nostru la Istanbul	
● Metopa de la Adamclisi și piatra funerară de la Izmit: MIRCEA SĂVAN	
● Doi daci în garda lui Dioclețian: RADU VULPE	40
Kremlinul Moscovei și istoria sa: NONNA ȘELIAPINA	43
Istoria Marelui Octombrie: I. I. MINT	44
Paris, septembrie 1938-septembrie 1939. Anul lășităților fatale: JEAN ZAY	50
Din nou despre crucișătorul „Indianapolis”	
● Torpile...: MOCHITSURA HASHIMOTO ● ... sau kalten-uri?: EDWARD L. BEACH	55
Însemnări politice: ARMAND CĂLINESCU	58
● Cărți sosite la redacție... 39 ● Poșta Magazin istoric... 62	

O magistrală sinteză de istorie

NICOLAE CEAUȘESCU : MILENARA LUPTĂ A POPORULUI ROMÂN PENTRU LIBERTATE ȘI INDEPENDENȚĂ

În luna mai 1977, poporul nostru a sărbătorit trei evenimente esențiale ale milenarei sale istorii, evenimente distincte, distanțate între ele cu câteva decenii, dar strâns unite prin profundele lor semnificații și consecințe: un veac de la proclamarea independenței de stat a României — moment crucial ce a marcat începutul unei noi etape în dezvoltarea economico-socială a țării; 56 ani de la crearea Partidului Comunist Român — partidul revoluționar, care a dat noi și mărețe dimensiuni istoriei patriei; în sfârșit pentru a 32-a oară Ziua Victoriei — zi deosebită însemnată în calendarul nostru și al lumii. Cele trei aniversări, multiplele forme de celebrare pe care le-a cunoscut întreaga țară în împlinirea Centenarului Independenței au culminat cu sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naționale și activului central de partid și de stat.

Această sesiune va rămâne înscrisă în cronică țării ca un vibrant omagiu adus memoriei înaintașilor, ca un nou prilej de afirmare răspicată a atașamentului nostru față de cauza libertății și neatințării ei, deopotrivă, ca o înaltă manifestare a dragostei poporului român față de patria socialistă și de marele arhitect și constructor al României contemporane, Partidul Comunist Român, în frunte cu secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, ca o entuziasmată expresie a hotărârii tuturor fiilor și fiicelor țării de a cinste cu noi și vrednice fapte de muncă tradițiile de luptă ale poporului, de a contribui cu întreaga lor energie la înălțarea României socialiste pe noi trepte de progres și civilizație.

Cu sentimente de îndreptățită mândrie patriotică, cu deplină satisfacție și aprobare, a primit întregul nostru popor magistrala expunere pe care secretarul general al partidului, președintele republicii, a făcut-o de la înalta tribună a sesiunii solemne. Document de impresionantă ținută științifică, ideologică și politică, cuvântarea înfățișează procesul istoric al dezvoltării poporului român și al afirmării națiunii noastre, luptele necurmate purtate pentru apărarea ființei proprii, a libertății și independenței patriei, pentru progres social și viață mai bună, marile transformări revoluționare survenite în societatea românească, realizările mărețe dobândite în construcția socialismului, liniile directoare actuale și de viitor ale politicii interne și externe a partidului și statului nostru.

Încercăm să reținem aici câteva dintre principalele idei degajate din memorabilia evocate a luptei de veacuri dusă de poporul nostru pentru libertate și neatințare pînă la 23 August 1944. O facem cu conștiința că întregul front al istoricilor, toți iubitorii istoriei din țara noastră consideră strălucita cuvîntare a secretarului general al partidului ca un permanent și fundamental document de referință, un îndreptat de maximă însemnată în activitatea de cercetare și prezentare a istoriei patriei. Prin conținut, ca și prin modul de abordare a fenomenului istoric, expunerea reprezintă un strălucit model de aplicare creatoare a principiilor materialismului marxist la analiza trecutului, aflat într-o strînsă unitate dialectică cu prezentul și viitorul. Redînd istoria patriei așa cum a fost — plină de zbucium și de măreție, de dramatice încercări și de eroice împliniri — cuvîntarea desprinde concluzii de inestimabilă valoare teoretică și practică pentru activitatea partidului și statului, a întregului popor și, cu deosebire, a celor ce muncesc pe tărîmul istoriei.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu a început prin a se referi la îndepărtata vîrstă a patriei românești — constituirea pe aceste meleaguri, în urmă cu peste două milenii, a primului stat dac centralizat și independent de către Burebista, moment de cea mai mare însemnată în istoria mile-

nară a poporului nostru. „Încă din acele vremi, a arătat secretarul general al Partidului Comunist Român, dacii «cei mai drepți și cei mai viteji dintr-o tracii», așa cum îi numea Herodot, au cunoscut o perioadă de puternică înflorire economico-socială, ridicată la un grad foarte înalt în timpul lui Decebal — eroul le-

gendar, intrat în conștiința poporului nostru ca simbol al neîmfricării și spiritului de jertfă în apărarea libertății și independenței". La evoluția pozitivă a poporului dac, o contribuție importantă a avut-o și influența reciprocă cu marile civilizații ale antichității. Între statul dac și imperiul roman au existat strînse și îndelungate relații în cele mai diferite domenii, pînă ce politica de expansiune a împăraților de la Roma a dus la conflicte și războaie. Crîncenele înclătări armate cu cea mai puternică forță militară a antichității au evidențiat voința fermă a dacilor de a-și păstra neatințarea și integritatea teritorială.

Cucerirea Daciei a avut și urmări tragice pentru poporul ei, dar pe baza conviețuirii și împlinirii strînse și îndelungate a celor două civilizații, viața economică, socială și culturală din aceste ținuturi a cunoscut un nou și puternic progres. „Din unirea dacilor cu romanii s-a plămădit, în decursul secolelor, un popor nou, plin de energie și vigoare, moștenitor al marilor virtuți și tradiții ale glorioșilor săi înaintași — poporul român. Păstrînd de la daci setea nestinsă de libertate, voința de a nu-și pleca fruntea sub jugul străin, hotărîrea de a rămîne mereu el însuși, unic stăpîn pe viața și pe soarta sa, și continuînd spiritul rațional, judecata și pasiunea creatoare a romanilor, poporul român, nou apărut în lume, avea să împlinească, într-o existență de aproape două milenii, un eroic, zbuciumat și măreț destin istoric, dezvoltîndu-se continuu și afirmîndu-se cu putere în rîndul popoarelor și, astăzi, al națiunilor lumii”.

Secretarul general al partidului a remarcat apoi că, după părăsirea Daciei de către legiunile imperiului roman — intrat în perioada declinului său politic și militar, ca urmare a puternicelor contradicții interne ce-l măcinau și a luptelor pentru eliberare duse de popoarele aflate sub dominația sa — poporul nostru, aflat încă în plin proces de cristalizare a fizionomiei sale etnice și spirituale, a făcut față singur, prin propriile-i forțe, noilor încercări ale istoriei. În veacurile vasterelor mișcări demografice, în vecinătatea țării noastre s-au așezat unele populații migratoare, cu care poporul român a statornicit treptat relații de prietenie și întrajutorare reciprocă, de conviețuire pașnică și colaborare. Alte populații — maghiarii, germanii, slavii, tătarii etc. — s-au așezat și pe teritoriile locuite de români, legîndu-și pentru totdeauna soarta de poporul nostru, muncind și trăind împreună, făurind laolaltă progresul material și spiritual, luptînd cot la cot pentru libertate și independență, pentru dreptate socială și o viață mai bună. În același timp, populații de naționalitate română s-au așezat pe teritoriul vecine, conviețuind cu popoarele respective. Acest fenomen a caracterizat procesul de formare a poporului român și a popoarelor vecine, ca și a altor popoare europene, pe drumul constituirii lor în națiuni distincte, în state naționale de sine stătătoare.

Pe teritoriile de bază ale vechii Dacie — a scos în relief secretarul general al partidului — s-a accentuat procesul de formare și dezvoltare a poporului român, acesta continuînd

du-și aici existența neclintit, muncind și creînd, pășind mereu înainte pe calea progresului și civilizației, luptînd fără preget pentru păstrarea ființei proprii, pentru apărarea libertății și neatințării, a granițelor strămoșești și dezvoltînd, totodată, relații de prietenie și solidaritate cu popoarele vecine, participînd activ la viața comunității mondiale.

Dezvoltarea forțelor de producție și schimbarea caracterului relațiilor sociale pe teritoriul țării noastre au necesitat o organizare administrativă superioară, dînd naștere primelor nucleelor voievodale, care au dus lupte grele pentru apărarea și consolidarea unei entități politice distincte. Pe măsura dezvoltării lor economico-sociale tot mai puternice, formațiunile voievodale românești s-au unit în state feudale, constituindu-se astfel cele trei principate române cunoscute sub numele de Țara Românească, Moldova și Transilvania. Ele au întreținut permanent vaste și intense legături economice, sociale și culturale, politice și militare și s-au unit, pentru prima oară, într-un singur stat unitar, sub glorioasa domnie a lui Mihai-vodă Viteazul.

În continuare, tovarășul Nicolae Ceaușescu a relevat faptul istoric că imperiul otoman, creat la sud de Dunăre, prin politica sa de dominație și asuprire a reprezentat un grav pericol pentru libertatea și integritatea multor popoare, inclusiv a românilor. Ulterior, în vecinătatea țărilor române au apărut alte mari state, imperiile țarist și habsburgic, care au urmărit, de asemenea, scopuri expansioniste. Iată de ce poporul nostru a trebuit să ducă, timp de secole, bătălii grele contra cîmpitorilor și agresorilor de tot felul, împotriva dominației străine, îndeosebi a imperiului otoman. „Lupta necurmată pentru dezvoltare de sine stătătoare, pentru libertate și neatințare constituie astfel trăsătura caracteristică fundamentală a întregii istorii a poporului nostru, determinînd însuși modul lui de existență, concepțiile și idealurile sale. Nenumăratele bătălii pe care poporul român a fost nevoit să le poarte de-a lungul timpului, ca și jafurile și agresiunile distrugătoare la care a fost supus, eforturile de refacere, birurile pe care a trebuit să le plătească au avut repercusiuni negative asupra dezvoltării sale, au îngreunat și încetinit evoluția sa economică și socială, au determinat rămînerea lui în urmă. În același timp, toate aceste suferințe și lupte l-au oțelit, i-au călit voința și dîrzenia, i-au sporit dragostea de țară, i-au întărit hotărîrea de a nu ceda în fața nici unei greutăți, de a nu pregela în fața nici unei jertfe pentru apărarea patriei”.

Deși a îndurat aproape 500 ani asuprirea străină, trebuind să plătească biruri grele imperiului otoman, poporul român — spre deosebire de celelalte popoare din bazinul dunărean, integrate fie imperiului otoman, fie celui habsburgic — a reușit să-și păstreze autonomia statală. „Ca urmare a hotărîrii cu care și-a apărut patria, poporul nostru a reușit să încheie cu imperiul otoman, încă

din vremea lui Mircea cel Bătrîn, tratate care prevedeau obligația Porții de a respecta organizarea țării și a nu se amesteca în treburile sale interne, și chiar angajamentul de a apăra țara împotriva atacurilor străine. Tratatul conținea înțelegeri și angajamente asemănătoare au încheiat domnitorii români și cu imperiul țarist. Desigur, în decursul timpului, aceste tratate nu o dată au fost încălcate, ceea ce a determinat riposta înverșunată a țărilor române, lupta lor fermă de apărare, impunerea cu arma în mână a drepturilor sale legitime. Referindu-se la situația în care se găsea România în secolul trecut, Karl Marx scria: «Principatele dunărene sînt două state suverane sub suzeranitatea Porții, căreia îi plătesc tribut, însă cu condiția ca Poarta să le aperse de toți dușmanii din afară, oricare ar fi ei, și totodată să nu se amestece în treburile lor interne». Statutul de autonomie al țărilor române a asigurat condiții pentru un progres mai intens al forțelor de producție, pentru apariția noilor relații capitaliste, precum și pentru întărirea conștiinței unității naționale și desfășurarea luptei în vederea făuririi statului unitar deplin suveran».

Secolul XIX, a arătat în continuare tovarășul Nicolae Ceaușescu, a determinat profunde transformări revoluționare în viața poporului nostru, ducînd la accelerarea dezvoltării forțelor de producție, la apariția relațiilor noi, capitaliste, la schimbarea structurii sociale; pe arena istoriei au intrat burghezia în ascensiune și noua clasă revoluționară, proletariatul, s-au realizat reforme economice, sociale și politice, s-a intensificat lupta pentru unitate, care a culminat cu împlinirea visului secular al unirii Moldovei și Munteniei într-un singur stat. Afirmarea noilor clase și forțe sociale, progresul multilateral al societății și afirmarea națiunii române libere, în marea familie a popoarelor lumii, impuneau lichidarea oricăror relații de dependență față de Poartă și abolirea dreptului de garant al marilor puteri europene față de România, prevăzută în Tratatul de la Paris, cucerirea depline independențe de stat a țării.

Condițiile internaționale erau prielnice: puternicele contradicții interne și lupta de eliberare a popoarelor asuprite slăbeau conținutul tot mai mult forțat al imperiului otoman. De asemenea, noul și acut conflict ruso-turc evolua cu repeziune spre declanșarea războiului în Balcani.

Hotărîrea de luptă a tuturor categoriilor de populație a sporit considerabil în urma atacurilor armatelor otomane împotriva garnizoanelor române de la Dunăre și a populației civile de pe teritoriul țării noastre. În acest climat, dînd curs voinței arzătoare a întregului popor, aspirațiilor și idealurilor sale fundamentale, Parlamentul român a proclamat, prin vot unanim, în memorabila zi de 9 Mai 1877, deplina independență de stat a României. Actul avea să fie consfințit prin singele vărsat pe cîmpul de luptă de ostașii noștri, prin efortul unanim al întregului popor în sprijinul frontului.

Secretarul general al partidului a reliefat că, la lupta pentru cucerirea independenței, alături de munteni, olteni și moldoveni, au luat parte și românii din provinciile aflate sub stăpînire austro-ungară: Transilvania, Bucovina, Banatul. Populația din aceste regiuni a trimis ofrande pentru ostași, iar un mare număr de tineri au trecut munții și s-au înrolat în armată, luptînd și jertfindu-se pentru independența României.

De asemenea, unii locuitori de origine maghiară din Transilvania și de origine germană și-au manifestat adevărată înalta cauză a poporului român, au acordat sprijin luptei pentru independență, unii oferindu-se chiar să se înroleze în unitățile românești și în serviciile de Cruce Roșie. „De altfel, a constatat tovarășul Nicolae Ceaușescu, în decursul istoriei nu o dată mulți maghiari, secui, sași, șvabi au luptat alături de ostașii români și au pătuluit cu singele lor frăția, solidaritatea în lupta comună, pentru un viitor comun, liber pe aceste meleaguri”.

În 1877, a spus în continuare tovarășul Nicolae Ceaușescu, ostașii români au luptat cot la cot cu armatele rusești, vîrsîndu-și singele împreună: „În cursul acestui mare război, care a avut o importanță hotărîtoare pentru cauza libertății și independenței popoarelor din Balcani, s-a încheiat o puternică solidaritate și frăție de arme între ostașii români și ostașii ruși”. Tradiționala prietenie, cu vechi rădăcini istorice, dintre cele două popoare, dintre forțele democratice, progresiste, avea să capete un conținut nou odată cu dezvoltarea mișcării muncitorești, revoluționare, din cele două țări, cu solidaritatea crescîndă, de clasă, dintre proletariatul din România și cel din Rusia, cu lupta pentru victoria Revoluției din Octombrie și apărarea tinărului stat sovietic, pentru progres și pace.

În războiul din 1877 s-a manifestat puternic solidaritatea poporului nostru cu poporul bulgar, frăția de arme cu luptătorii bulgari care s-au aflat alături de români și ruși. Dealtfel, întreaga luptă de eliberare națională a poporului bulgar a fost legată de colaborarea și sprijinul frățesc al poporului român. Tot pe teritoriul țării noastre au găsit sprijin în organizarea luptei lor de eliberare națională alte popoare din Balcani: grecii, sîrbi, albanezii. A fost o ilustrare elocventă a relațiilor multiseculare de prietenie, bună vecinătate, colaborare și solidaritate între popoarele din această zonă, în lupta lor împotriva asupririi, pentru libertate și o viață demnă.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu a relevat sensurile profunde pe care le dezvăluie întreaga desfășurare a istoriei poporului nostru: „Dobîndirea independenței de stat a României nu a fost deci rezultatul unor împrejurări întâmplătoare sau al unei conjuncturi politice, nu a reprezentat un dar primit din afară, ci este rodul luptelor purtate timp de veacuri de înaintași, lupte care au culminat cu marea victorie obținută în 1877 pe cîmpul de bătălie împotriva imperiului otoman — ce a deschis

o eră nouă în dezvoltarea liberă și independentă a patriei noastre [...] Greutățile prin care a trecut poporul român, adversitățile pe care le-a înfruntat, precum și victoriile pe care le-a cucerit în momentele de răscruce ale existenței sale demonstrează în mod incontestabil că un popor hotărât să-și apere glia, libertatea și nealinierea, decis să nu precupească nimic pentru a-și afirma drepturile inalienabile, pentru a-și cuceri un loc demn sub soare, nu poate fi înfrânt și înșelăciune de nimeni și de nimic, niciodată!"

Cucerirea independenței a marcat începutul unei etape noi în dezvoltarea economico-socială a României, a arătat în continuare secretarul general al partidului, un puternic avânt al forțelor sociale noi, o intensificare a luptei revoluționare a maselor muncitoare de la orașe și sate. Proletariatul, cea mai avansată clasă a societății, a jucat un rol tot mai mare pe arena politică a țării, în lupta pentru dreptate socială și o viață mai bună. Progresul societății românești a impus, ca o cerință obiectivă, desăvârșirea procesului de făurire a statului național unitar — aspirație multiseculară a întregului nostru popor.

Lupta maselor populare din cele trei provincii românești a avut drept rezultat unirea Transilvaniei cu România. Mărețul act de dreptate istorică — rod al luptei duse de nenumărate generații, de principalele clase și pătri ale societății, de întregul nostru popor, expresie a legăturilor obiective ale progresului social și național — a asigurat unitatea deplină și pentru totdeauna a națiunii noastre, deschizând calea afirmării ei tot mai puternice în viața economică și politică a lumii.

Odată cu realizarea statului național unitar, România a intrat într-o nouă etapă a dezvoltării sale economice, sociale și politice: au crescut forțele de producție, s-au modificat considerabil structura societății și raporturile dintre clase, s-au afirmat noi forțe sociale în viața politică a țării. Ca urmare a victoriei Revoluției Socialiste din Octombrie, s-a înregistrat un puternic avânt al mișcării revoluționare pe plan internațional, a crescut lupta de eliberare a popoarelor. *"În aceste condiții, a subliniat tovarășul Nicolae Ceaușescu, în jara noastră se manifestă o tot mai intensă radicalizare politică a maselor muncitoare, ceea ce are ca rezultat crearea Partidului Comunist Român, în 1921, bazat pe concepția științifică a materialismului istoric. Proletariatul, în frunte cu partidul său revoluționar, își propune sarcini noi, impuse de transformarea democratică a societății românești, devine stegarul luptei pentru salvarea suveranității și independenței naționale a României, pentru îndeplinirea aspirațiilor ei fundamentale"*.

În perioada interbelică, partidul a condus marile bătălii de clasă pentru apărarea drepturilor și intereselor oamenilor muncii, pentru unirea forțelor democratice, patriotice, în vederea barării ascensiunii fascismului, pentru pace și prietenie cu Uniunea Sovietică, cu

toate popoarele vecine. Partidul a organizat și condus masele largi populare la lupta împotriva politicii cercurilor guvernante de înfeudare a țării Germaniei naziste, împotriva războiului dezlănțuit de Hitler contra Uniunii Sovietice, pentru ieșirea României din acest război și alăturarea ei coaliției antihitleriste. Realizând o largă unitate a tuturor forțelor care se pronunțau pentru răsturnarea dictaturii militar-fasciste, întărind colaborarea cu forțele militare, partidul a pregătit și a dus la victorie insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă, de la 23 August 1944; cînd poporul român și-a luat soarta în propriile sale mâini. Cu întreaga sa armată, cu toate forțele sale materiale și umane, țara s-a angajat, alături de U.R.S.S., de întreaga coaliție antifascistă, în războiul antihitlerist, plină la grandioasa victorie de la care s-au împlinit 32 ani. În luptele pentru realizarea ei, a arătat secretarul general al partidului, *"s-a pecețuit pentru todeauna prietenia de nezdruincat dintre poporul român și popoarele Uniunii Sovietice, dintre Partidul Comunist Român și Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, dintre cele două țări ale noastre, s-au pus bazele colaborării multilaterale româno-sovietice în opera de edificare a socialismului și comunismului, a păcii pe planeta noastră"*.

Prin îndeplinirea actului istoric de la 23 August 1944, România și-a dobîndit, pentru prima dată în mod cu adevărat plenar, independența și suveranitatea națională, la baza căreia au fost puse eliberarea poporului de orice exploatare și asuprire, cucerirea puterii politice și economice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimia, cu intelectualitatea, cu celelalte forțe sociale, edificarea noii orînduirii socialiste în care masele muncitoare, poporul își făuresc în mod conștient propriul viitor, propria istorie.

În cele peste trei decenii care au trecut de la eliberarea țării, poporul nostru a parcurs, sub gloriosul steag de luptă al partidului, mai multe etape ale dezvoltării sale istorice, îndeplinind revoluția democratică, asigurînd triumful revoluției socialiste, construind cu succes și consolidînd orînduirea socialistă, trecînd la edificarea societății socialiste multilaterale dezvoltate și înaintarea țării spre comunism. România se prezintă astăzi ca o țară în continuă înflorire, liberă și independentă, care se afirmă cu demnitate în rîndul națiunilor lumii, o țară al cărei viitor luminos — jalonat de hotărîrile Congresului XI, de Programul Partidului Comunist Român — se edifică prin voința unanimă a poporului strîns unit în jurul partidului, al secretarului său general. Aniversarea Centenarului Independenței a fost un nou și minunat prilej pentru toți fiii și fiicele țării de a-și reînnoi angajamentul solemn față de partid, față de întîiul fiu al patriei, tovarășul Nicolae Ceaușescu, de a *"fîine întodeauna și în orice împrejurări sus steagurile de luptă, alți tricolorul, alți steagul roșu, servind cu devotament și dîrușenie cauza revoluționară a poporului, independența și suveranitatea patriei, cauza socialismului și comunismului în România"*.

redută, ci... o vale largă de circa 500-600 m; abia după ce se urca o nouă pantă abruptă se ajungea la fortificația inamică. Dorobanții s-au oprit o clipă; apoi, în frunte cu maiorul Șonțu, au coborât în ordine până în fundul văii, fiind urmați îndeaproape de infanteriștii căpitanului Mărcăineanu. Au început apoi urcușul pantei, dar pe măsură ce se apropiau de întăriturile din fața redutei, focul inamic a crescut în intensitate, răind rîndurile atacatorilor. În șanțul dinaintea redutei a căzut fulgerat de glonț maiorul Șonțu. Aceași soartă au avut căpitanii Leon Cracalia, Vasile Panu, sublocotenentii Vasile Horcea și Constantin Ulescu. Valter Mărcăineanu a preluat atunci comanda celor două batalioane și atacul a continuat cu vigoare. În fața parapetului redutei Grivița a căzut și căpitanul Mărcăineanu. Cea mai mare parte a ofițerilor fuseseră uciși sau răniți.

În clipa în care românii începuseră escaladarea redutei, inamicul a contraatacat din spate și flanc și după 40 minute de lupte înverșunate resturile batalioanelor maiorului Șonțu și căpitanului Mărcăineanu s-au retras în ordine.

În sectorul său, Divizia 3 n-a mai putut relua lupta, mai întîi din cauza pierderilor mari suferite (26 ofițeri și 683 soldați), dar mai ales deoarece se constata că la Grivița era nu o singură redută, ci două. Ca atare, efortul celor două divizii românești nu s-a îndreptat, cum se prevăzuse, spre un singur obiectiv, ci spre două, slăbind eficacitatea lui.

Concomitent cu Divizia 3, a intrat în luptă și Divizia 4. După 900 metri, coloana de atac s-a dispus în trei eșaloane: în frunte se afla Batalionul 2 vinători, comandat de maiorul Alexandru Candiano-Popescu, fiind urmat de Batalionul 1 din Regimentul 16 dorobanți, Batalionul 2 din Regimentul 5 linie și Batalionul 1 din Regimentul 14 dorobanți.

Avanposturile inamice din acest sector au fost date peste cap și adversarul azvirlit spre reduta Grivița. Ajuși în apropierea fortificației, vinătorii au fost însă țintuiți de o ploaie de foc. Linia a doua a înaintat atunci plod spre dreapta, atacînd reduta din flanc și din spate. Dar inamicul a ripostat puternic și trupele române s-au văzut amenințate cu încercuirea. Batalioanele din linia întîi s-au repleat într-o vilcea, unde, reorganizîndu-și dispozitivul au reluat atacul, în jurul orei 16. Între timp adversarul își adusese întăriri din reduta Grivița nr. 2, unde atacul Diviziei 3 fusese oprit, și printr-un foc viu a respins din nou pe atacatorii. Trimițînd încă un batalion în luptă, comandantul Diviziei 4 a ordonat reluarea acțiunii la ora 17. Cu toată vitejia și înverșunarea ostașilor noștri și acest atac a fost respins.

Situația devenise critică. Pierderile erau mari și căderea serii se apropia. Comandamentul român a hotărît să se încerce încă un asalt la ora 18. Pentru a patra oară, vinătorii și dorobanții s-au aruncat vijelios spre reduta vrăjmașă. S-a angajat o luptă cruntă la baionetă care a tinut pînă la ora 19. Luptătorii români au escaladat parapetul și au pătruns în redută, silindu-l pe inamic să părăsească

poziția. În vîltoarea înclăstării, soldatul Gri-gore Ion, ajutat de sergentul Gheorghe Stan și caporalul Vasile Nica, toți din Batalionul 2 vinători, a capturat un steag de luptă otoman¹. Grivița nr. 1 a fost cucerită de către ostașii Diviziei 4 române cu prețul unor grele jertfe: 27 ofițeri și 1 300 soldați morți și răniți.

În zilele de 30 și 31 august, forțele ruse au purtat și ele lupte violente. Corpurile 4 și 9 au dat asalturi îndrîjite asupra pozițiilor de la Radișevo; de 14 ori coloanele ruse au pornit la atac, dar de fiecare dată au fost respinse de apărarea inamică; peste 100 ofițeri și 5 000 soldați ruși au fost uciși și răniți.

Nici trupele comandate de generalul Ime-retinski n-au avut mai mulți sorți de izbîndă. În ziua de 30 august, ele au reușit să ocupe două redute, dar a doua zi turcii au contraatacat și le-au recucerit, restabilind situația.

În total, în timpul luptelor din 27-31 august, trupele ruse au pierdut 197 ofițeri și 12 471 soldați, iar cele românești 53 ofițeri și 2 511 soldați. În cea de-a „treia bătălie pentru Plevna”, aliații au pierdut 24% din efectivele pe care le-au angajat în luptă.

Așadar, singurul succes în crîncenele înclătări din 30 și 31 august a fost cel realizat de subunitățile Diviziei 4 române: ocuparea redutei Grivița nr. 1.

Pentru comportarea în aceste lupte, armata română a fost felicitată de țarul Alexandru II, printr-o telegramă adresată prințului Carol.

Căciuile cu pene lungi de curcan

În succesele ultimului atac au demonstrat că Plevna nu putea fi cucerită printr-un asalt direct. În ziua de 2 septembrie, la Radenița s-a ținut un consiliu de război aliat la care au participat țarul Alexandru II, prințul Carol, marele duce Nicolae, alți generali și ofițeri superiori ruși și români. După discuții aprinse, s-a respins propunerea unor generali ruși de a se ridica asediul Plevnei și de a se relua operațiile în primăvară. S-a adoptat soluția propusă de comandamentul român, și anume: aliații să păstreze alinamentul atins și să continue consolidarea liniei de asediu în jurul cetății².

Generalul Eduard F. Todleben — care trebuia să sosească la Plevna — a primit misiunea de a conduce lucrările de asediu, fiind numit, totodată, și locțiitor al comandantului Armatei de vest.

În zilele următoare, trupele române au trecut la consolidarea pozițiilor pe care le dețineau și care se întindeau pe o lungime de aproape 20 km. Pe de altă parte, dîndu-și seama de importanța pe care o avea Grivița nr. 2 în întregul sistem de apărare inamic de la Plevna, comandamentul român a făcut pregătiri pentru cucerirea acestei redute. „Grivița înaintea Plevnei — nota generalul turc Izzet Fuad —

¹ Vezi și Magazin Istorie, nr. 1/1967.

² Vezi în această privință relatarea generalului Al. Cernat, în Magazin Istorie, nr. 5/1972.

Principalele elemente constitutive ale armatei române în 1877-1878: armata permanentă cu rezerva ei, formată din ostași recrutați pe o perioadă de 3 ani; armata teritorială cu rezerva ei; milițiile (compuse din cetățeni între 21 și 37 ani care nu făceau parte din armata permanentă sau din cea teritorială); garda civică (formată la orașe din cetățenii între 37 și 46 ani); gloatele (organizate la sate din locuitorii între 37 și 46 ani).

INFANTERIA

- infanteria de linie — trupe obișnuite de infanterie ale armatei permanente, organizate în 8 regimente;
- vânătorii — trupe speciale de infanterie ale armatei permanente, superioare prin instruire și încadrare cu ofițeri; erau organizate în 4 batalioane (a câte 4 companii);
- dorobanții — organizați în 16 regimente ale armatei teritoriale; erau recrutați pe județe și efectuau instrucție o săptămână pe lună, timp de 6 ani;
- milițienii — organizați în batalioane; au fost mobilizate 31 unități de acest fel;
- garda civică — chemată să facă servicii de garnizoană în orașe în timp de război sau manevre; în 1877 existau 7 batalioane și 6 companii.

CAVALERIA

- roșiorii — trupe de cavalerie ale armatei permanente, organizate în 2 regimente (a câte 2 escadroane);
- călărașii — cavaleriști constituind 8 regimente ale armatei teritoriale; erau recrutați pe județe și efectuau instrucție o săptămână pe lună, timp de 6 ani;
- milițienii — trupe de cavalerie, organizate în escadroane, câte unul de fiecare escadron de călărași; în 1877 au fost mobilizate 4 escadroane, câte unul pentru fiecare divizie.

ARTILERIA

- artileria armatei permanente — compusă din 4 regimente a câte 6 baterii, cu un total de 96 tunuri;
- pompierii — trupe ale armatei permanente, instruite pentru ca în caz de necesitate, să acționeze și ca artileriști; în timpul războiului au constituit artileria armatei teritoriale.

TRUPELE DE GENIU

- săpătorii-minari — constituiți în 4 companii, reunite în batalionul de geniu;
- telegrafistii — formau 4 secții, câte una pentru fiecare companie de săpători-minari;
- pontonierii — organizați într-o companie în cadrul batalionului de geniu. La mobilizarea din 1877, fiecare divizie avea, conform ordinii de bătaie, câte o companie de geniu.

M. E. I.

era Marengo înaintea Alessandriei¹ și, din moment ce trebuia cucerită Plevna, trebuia, în prealabil, cucerită Grivița².

La 4 septembrie, românii au executat o recunoaștere, iar două zile mai târziu au declanșat un atac în forță cu un detașament compus din trei batalioane comandate de colonelul Otton Sachelarie. La apropierea de redută, inamicul a ripostat cu energie. „Era ceva nemaipomenit — nota medicul Gh. Sabin în amintirile sale — disciplina și nepăsarea cu care înaintau soldații și ofițerii acestui batalion [1, din Regimentul 15 dorobanți — n.n.]. Parcă-i văd și acum cu căciulile lor cu pene lungi de curcan, cu corpul înclinat înainte, cu arma în cumpănă, alergând spre șanțurile turcești ca un singur om. Nu era unul care să meargă mai încet sau să șovăiască”. Artileria inamică și-a concentrat focul asupra liniei a doua și a rezervelor românești, împiedicându-le înaintarea. Orice încercare de a veni în ajutorul batalionului comandat de maiorul Ion Nicolae, aflat în prima linie, s-a soldat cu pierderi mari. Au căzut în fruntea ostașilor pe care-i comandau: maiorul Ion Nicolae, căpitanii Nicolae Lascăr Bogdan și Ion Gr. Năstase, locotenentul Dimitrie Călinescu, sublocotenentii George Nicolescu, George Valentineanu și Alex. Dănescu. La ora 17, atacul a încetat, fără a-și fi atins scopul; pierderile înregistrate: 22 ofițeri și 1167 soldați.

În aceste împrejurări, comandamentul român a ordonat să se urgenceze efectuarea unor șanțuri de acces spre poziția inamică. Când acestea au ajuns la circa 100 m de Grivița nr. 2, s-a hotărât un nou asalt asupra redutei dușmane, de data aceasta de către unitățile Diviziei 4.

În ziua de 7 octombrie, la ora 12.30, coloana de atac, comandată de colonelul Nicolae Dona, a ieșit din adăposturi și, în pas alergător, s-a îndreptat spre redută, pătrunzând în șanțurile din fața acesteia. Riposta garnizoanei otomane a fost deosebit de violentă și românii au fost obligați să se retragă. La ora 18.30 s-a executat un al doilea asalt, de astă dată de către Regimentul 7 infanterie, ai cărui ofițeri ceruseră insistență să li se acorde această onoare. Regimentul, cu drapelul desfășurat, având în frunte pe locotenent-colonelul Grigore Ioan și susținut de Regimentul 13 dorobanți, Batalionul 1 vânători și Batalionul 2 din Regimentul 5 dorobanți, s-a avântat vijelios înainte, pătrunzând în șanțurile redutei. În timpul luptelor au fost uciși căpitanul Dimitrie Gănescu și sublocotenentul Dimitrie Lemnea. Atacul a eșuat, pierderile ridicându-se la 23 ofițeri și 964 soldați.

A doua zi, Divizia 4 infanterie, care se afla în prima linie încă de la 26 august și care pierduse jumătate din efectiv, a fost trecută în rezervă și înlocuită cu Divizia 2 infanterie, comandată de colonelul Mihail Cerchez.

¹ La 14 iunie 1800, Bonaparte a învins pe austriaci la Marengo, sat din Piemont (Italia), situat la 5 km de orașul Alessandria.

O izbândă românească

Timp de aproape 40 zile, între 2 septembrie și 12 octombrie, forțele aliate au interceptat toate căile de comunicație prin care li puteau veni ajutoare lui Osman pașa, executând apoi încercuirea completă a Plevnei, prin ocuparea unor întăriri inamice din exterior (Gorni Dubnik, Dolni Dubnik, Dolni Etropol și Gorni Etropol).

După ocuparea Telișului (16 octombrie) de către ruși, aliații au căutat să mărească distanța care separa garnizoana Plevnei de celelalte forțe otomane. La 16 noiembrie, prin acțiunile ofensive ale grupării generalului Gurko, acest spațiu se întindea spre sud pe circa 60-70 km, speranțele lui Osman de a mai primi vreun ajutor din Sofia fiind complet spulberate.

În zona de nord, între Plevna și Dunăre, pentru a preîntîmpina un atac dinspre Vidin, comandantul Armatei de vest a ordonat ca, paralel cu acțiunile generalului Gurko, detașamentul român comandat de colonelul George Slăniceanu să atace Rahova, situată la jumătatea distanței dintre Vidin și Plevna, și unde, de asemenea, se afla o puternică garnizoană otomană, apărată de redute și șanțuri dispuse pe lungimea de 3 km. Detașamentul era compus din două brigăzi de dorobanți, comandate de locotenent-colonelul George Măldărescu și maiorul Constantin Ene, și Brigada 1 cavalerie sub comanda colonelului Pavel Cernovodeanu.

În ziua de 17 octombrie, subunitățile maiorului Ene au atacat și ocupat pozițiile inamice de la Vadin și Ostrov, deschizînd drumul spre Rahova. La 3 noiembrie, colonelul Slăniceanu a primit ordin să înainteze cu toate forțele spre Rahova. În vederea atacului, a fost trimis în sprijin și detașamentul comandat de generalul rus Meyendorff, compus din Brigada română de roșiori (două regimente), condusă de colonelul Victor Crețeanu, și Regimentul 4 ulani ruși. Totodată, comandantul Corpului de observație român de la Calafat, generalul Gh. Lupu, a primit ordin să execute trageri de artilerie asupra Vidinului, spre a pune inamicul din această fortăreață în imposibilitate de a ajuta garnizoana Rahovei. De asemenea, trupele de la Bechet (în dreptul Rahovei) au primit ordin să susțină cu foc atacul.

În ziua de 7 noiembrie, la ora 9, s-a declanșat bătălia. Trupele române au efectuat marșul de apropiere, după care au pornit asaltul. Lor le revenea sarcina de a da asaltul decisiv dinspre est (detașamentul Meyendorff urma să inițieze un atac demonstrativ dinspre vest). O primă redută a fost cucerită, dar la câteva zeci de metri se afla o altă mult mai puternică. Vitejii dorobanți musceleni ai maiorului Dimitrie Giurescu au asaltat-o de mai multe ori; rezistența îndărătnică a inamicului i-a obligat însă să se retragă. În

clipa în care porneau din nou la atac, maiorul a fost lovit mortal. Maiorul Ene, care venea din urmă cu linia doua de atac, a preluat comanda și trupele române au ajuns la 40 pași de redută. Dar și acest brav ofițer a fost rănit mortal...

Începuse să se înnopteze. Rezistența inamicului continua cu înverșunare. Toți ofițerii superiori români fuseseră uciși sau răniți. Către ora 17.30, trupele colonelului Slăniceanu s-au retras pe pozițiile inițiale.

În noaptea de 8/9 noiembrie, forțe turcești au încercat să treacă peste râul Ogost. Podul a fost însă apărat eroic de batalionul de dorobanți comandat de căpitanul Constantin Merișescu. Profitînd de faptul că atenția românilor fusese reținută de luptele de la pod, comandantul garnizoanei din Rahova, trecînd râul prin vad, a reușit să-și strecoare o parte din trupe spre Lom Palanka și Vidin.

Informat despre ieșirea turcilor din cetate, generalul Lupu, împreună cu circa 500 ostași din Corpul de observație, a trecut pe malul drept al Dunării și a ocupat Rahova. Peste cîteva ore, trupele comandate de colonelul Slăniceanu și generalul rus Meyendorff au intrat și ele în cetate. Prin cucerirea acesteia, încă un puternic punct al rezistenței inamice, care își avea principalul nucleu la Plevna, a fost lichidat.

Referindu-se la comportarea ostașilor români în timpul acestei bătălii, generalul Meyendorff declara: „Fiecare soldat român a fost un erou”.

Lacrimile mareșalului

După informațiile comandamentului aliat, la începutul lunii noiembrie, în Plevna se aflau peste 40 000 infanteriști și cavaleriști otomani. Muniția și proviziile deveniseră insuficiente. Rezistența nu mai putea dura mult. În cadrul comandamentului turc se conturase ideea părăsirii orașului.

Pentru a zădărnici o astfel de încercare, comandamentul aliat a recurs la regrouparea forțelor și comandamentelor pe cercul interior de împresurare. Întregul perimetru de peste 45 km a fost împărțit în șase sectoare: Sectorul 1 (generalul Cernat), dat în siguranță Diviziilor 2 și 3 române, a Brigăzii 2 din Divizia 4 și a unei brigăzi de călărași; Sectorul 2 (generalul Krüdner); Sectorul 3 (generalul Zotov); Sectorul 4 (generalul Skobelev); Sectorul 5 (generalul Katalai); Sectorul 6 (generalul Ganețki); în cadrul acestuia acționa și Brigada 1 din Divizia 4 română.

Forțele române încadrate în dispozitivul de încercuire se ridicau la 35 000 ostași.

Referindu-se la situația garnizoanei asediata, unul dintre generali otomani — Muzafer pașa — scria: „Un cerc de fier și foc stringea Plevna”.

În aceste condiții, la 18 noiembrie, Osman pașa a convocat pe comandanții de divizii și brigăzi; toți s-au pronunțat pentru ie-

șirea din cetate. A doua zi, Osman pașa s-a adresat comandamentului aliat, cerind ca forțele sale să fie lăsate să părăsească Plevna fără arme și să se retragă spre Sofia sau Vidin. I s-a răspuns că nu poate fi acceptată decât capitularea necondiționată. Din acel moment, comandamentul otoman a început pregătirile pentru a încerca să rupă încercuirea. O parte din forțe (Divizia 1) — comandate de Tahir pașa — urmau să atace apărarea româno-rusă la vest de râul Vid și să deschidă drumul spre Sofia; Divizia 2, comandată de Adil pașa, forma eșalonul doi, avind misiunea să asigure culoarul de trecere pentru cele o mie de care, ce veneau la circa 1 500 m în urma primului eșalon.

În seara de 27 noiembrie, către ora 20, colonelul Otton Sachelarie, aflat cu brigada sa la nord-est de Opanez, a raportat că în interiorul Plevnei se desfășura o importantă concentrare de forțe. Comandamentul aliat a alarmat întregul dispozitiv. La ora 5 dimineața, în ziua de 28 noiembrie, primul eșalon inamic a început atacul în sectorul apărării de trupele generalului Ganețki (Diviziile 2 și 3 grenadierii și Divizia 9 cavalerie; în sprijinul acestor trupe fuseseră date și Divizia 4 română, precum și o brigadă de cavalerie). Dar după numai 1 500 m a fost oprit printr-un foc intens. Primind întăriri, turcii au reluat înaintarea și au atacat cu îndrăjire pozițiile primei linii a Diviziei 3 grenadierii rusă și au reușit să le străpungă, dar au fost opriți din nou de rezervele din linia a doua. Divizia 1 otomană a ajuns într-o situație critică, înregistrând pierderi foarte mari. Cealaltă divizie turcă nu putea inter-

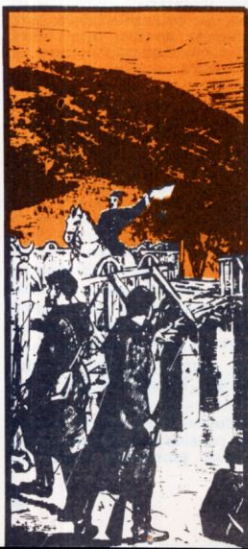
veni, căci, la rîndul ei, fusese angajată de către trupele române. Între timp, două regimente de grenadierii din Divizia 2 rusă au sosit în ajutorul Diviziei 3 grenadierii, și pornind la atac, l-au respins pe inamic.

Încă în cursul nopții de 27/28, sesizînd că turcii au părăsit reduta Grivița nr. 2, Divizia 2 română a ocupat-o către ora 8 dimineața și, împreună cu Divizia 3, a continuat înaintarea pînă în fața satului Bukov, de aici s-au deplasat pînă aproape de Vid, cîzînd în spatele grupării lui Osman pașa. Între timp, un batalion din Regimentul 6 linie a fost trimis la Plevna spre a asigura ordinea.

Lupte aprige au angajat unitățile române pe înălțimile de la Opanez, unde se afla o brigadă otomană care avea misiunea să sprijine operația de spargere a blocadei. Două brigăzi române, comandate de colonelii Otton Sachelarie și Grigore Borănescu, au luat cu asalt pozițiile inamicului, care în jurul orei 12 a capitulat. O jumătate de oră mai tîrziu, lovită din toate părțile și amenințată cu încercuirea, Divizia 2 otomană a capitulat și ea. Între timp, rușii și românii din Sectorul 6 de apărare au contraatacat puternic Divizia 1 turcă. Osman pașa a fost rănit și retragerea forțelor otomane s-a transformat în derută. „Comandanții de divizii și brigăzi au declarat cu toții că era imposibilă continuarea luptei — consenmează Muzaffer pașa. Mareșalul [Osman pașa — n.n.], cu ochii în lacrimi, a dat ordinul de încetare a focului și ridicarea drapelului alb deasupra bătăci unde se afla”.

În p. 6: Plevna — septembrie — noiembrie 1877

Garnizoana otomană își trimite solul cu steag alb: rezistența a încetat...

Colonelul Cerchez, înaintînd cu Divizia 2 spre Vid, a ajuns la locul unde se afla Osman paşa, care i s-a predat, dînd şi ordinul de capitulare pentru întreaga armată: 10 generali, 130 ofiţeri superiori, 2 000 ofiţeri inferiori, circa 40 000 infanterişti, 1 200 călăreţi şi peste 77 tunuri. Pierderile inamicului în ziua de 28 noiembrie s-au ridicat la 2 500 soldaţi.

Prima ocupaţie în istoria Vidinului

Plevna capitulase, dar războiul nu luase sfîrşit. Un consiliu de război aliat, ţinut la 30 noiembrie, a hotărît modul de continuare a operaţiilor. Astfel, o grupare rusă (80 000 ostaşi), comandată de generalul Gurko, a început înaintarea şi la 22 decembrie a intrat în Sofia, iar la 3 şi 8 ianuarie 1878 în Filipopol şi, respectiv, Adrianopol. O altă grupare rusă (70 000 luptători), sub comanda generalului F. F. Radetzki, a ocupat, la 28 decembrie, pasul Şipka, continuînd înaintarea spre Adrianopol. Cel de-al treilea grup de forţe ruse a pornit ofensiva prin Troian spre valea Mariţei, spre a face legătura dintre cele două mari grupări. Paralel cu aceste forţe, alte mari unităţi ruse acţionau în Cadrilater.

Desfăşurînd acţiuni total independente, forţele române — reorganizate în cadrul Corpului de vest (Diviziile 1, 2 şi 4 infanterie), comandat de generalul Nicolae Haralambie — au început acţiunea de lichidare a grupărilor otomane de la Vidin, Belogradic şi din celelalte localităţi importante de pe malul Dunării. Divizia 3 a fost desemnată să escorteze în ţară prizonierii capturaţi la Plevna. Pentru apărarea Vidinului, comandamentul otoman amenajase poziţii înaintate pe principalele căi de acces, transformînd localităţile Nazır-Mahala, Novoselce, Smîrdan, Inova şi Capitanovcea în puternice obstacole pentru atacatori. Gruparea otomană din Vidin şi împrejurimi număra peste 12 000 luptători şi dispunea de o puternică artilerie, mari rezerve de hrană şi muniţii.

La 29 decembrie 1877, subunităţi din Divizia 1 au luat cu asalt poziţiile inamicului de la Nazır-Mahala, silindu-i pe adversari să se refugieze în Vidin. După acest succes, comandantul Corpului de vest a hotărît împresurarea Vidinului, concentrîndu-şi forţele în trei secţiuni. La 12 ianuarie 1878, s-a dezlănţuit atacul general. Satele Tatargik, Rupcea, Rainovcea, apoi Smîrdan şi Inova au fost cucerite de români. O parte din trupele otomane care apăraseră aceste localităţi s-au predat, restul s-au refugiat în Capitanovcea. În ziua de 14 ianuarie, cercul din jurul Vidinului a fost complet închis, prin ocuparea localităţilor Capitanovcea, Cherumbec, Ceizec şi Cutova, iar cetatea supusă unui violent bombardament de artilerie.

Suplement Estrordinar

„CURIERUL”

Iasi 1877 Noemere 28
Serviciul privat al Ziarului „CURIERUL”

*Plevna a căzut, Osman Paşa s'a predat
cu întreaga sa armată.*

No. 10 Bani

În luptele din jurul Vidinului trupele române au avut 5 ofiţeri şi 233 soldaţi morţi şi 6 ofiţeri şi 364 soldaţi răniţi.

Paralel, trupele române au acţionat energetic şi în zona cetăţii Belogradic, pe care au reuşit să o încercuiască şi s-o supună tirului artileriei. Învînsă pe toate fronturile, la 19 ianuarie 1878, Turcia a semnat armistiţiul. Izzet paşa, comandantul trupelor otomane din Vidin, a primit ordin să predea ambele cetăţi armatei române.

La 12 şi, respectiv, 13 februarie 1878, trupele române au intrat în Vidin şi Belogradic. Era pentru prima dată cînd, de la zidirea ei, în cetatea Vidinului intra o armată străină.

Cu ridicarea tricolorului românesc pe meterezele acestor două cetăţi se încheia drumul de lupte glorios al armatei române în războiul pentru cucerirea independenţei depline a ţării.

La 8 octombrie 1878, populaţia Bucureştilor a întîmpinat cu mare însufleţire întoarcerea vitejilor infanterişti, dorobanţi, vinători, călăraşi, roşiori, artilerişti şi genişti, a tuturor ostaşilor români care, prin grele jertfe (peste 10 000 morţi şi răniţi), consfinţiseră pe cîmpul de luptă voinţa naţiunii române atît de clar exprimată de Kogălniceanu la 9 mai 1877, prin cuvintele: „Voim să fim independenţi, pentru că voim să trăim cu viaţa noastră proprie”.

LUCRURI VĂZUTE ȘI TRĂITE (IV)

GRIGORE CANTILLI

În ziua de 13 februarie 1878, pe cel mai înalt turn al Belogradicului a fost arborat tricolorul românesc¹. Momentul solemn a fost salutat cu salve de artilerie. Erau prezenți ostași români, locuitorii orașului și membri ai fostei garnizoane otomane. Cu alte cuvinte, învingători, eliberați și învinși. Dar marea aceea de oameni forma acum un singur tot, în care pacea reasezase la loc cuvenit sentimentele de prețuire și respect pentru om. Acest climat de înțelegere și prețuire reciprocă a impresionat adânc pe memorialistul Grigore Cantilli, din ale cărui însemnări publicăm ultimele fragmente.

În tipărirea textului s-au efectuat aceleași operațiuni ca la fragmentele precedente.

Marian ȘTEFAN, Vasile ȘIMANDAN

La cîntarea de „întru mulți ani trăiască” cu care se sfîrșește Te-Deumul, bateria din afară dăte o salvă de șase tunuri, la care răs-punse prin alte salve acea din dealul cel mai nalt, deasupra căruia se îndălă totodată drapelul Regimentului 7, al cărui comandant fusese trimis înadins acolo, iar muzicele întonară Imnul național. Am ieșit înaintea trupelor. Să descriu momentul acesta sublim, nu pot, n-am puterea să spun cît de frumos, cît de mă-reț a fost! Știu altă, că ochii mei se pironiseră spre culele tricolorului nostru care filftia mă-reț deasupra zidurilor turcești [...]

Am făcut semn muzicilor să tacă, trupele rămînînd cu arma în prezentare și apoi, cu un glas a cărui emoțiune o simt și acum după atîția ani, am rostit aproape cam aceste cu-

vinte, care se pot găsi în Jurnalul de operații al Brigăzii 1, din Divizia 2 activă, așa cum le-am zis:

„Ofițeri, sub-ofițeri, caporali și soldați, vite-jilor! Domnitorul nostru iubit v-a trimis pe voi aici, în fundul Balcanilor, acolo unde nici un soldat român n-ajunsesse încă, alegîndu-vă dintre aleșii armatei noastre, căci v-a văzut la lucru, atît peste Dunăre — la Islaz, în fața Samovitului, la Corabia, unde cît p-aci era să puneți mina pe un vapor turcesc, care în ziua de 15 iunie [1877] venise pînă sub malurile portului să vă bombardeze și căruia, prin o lucrarnă [fereastră] a lui, i-ați vîrît un obuz și a eclatat [explozat] într-însul, la Turnu Mă-gurele, în fața Nicopolei, unde ați dat ajutor trupelor generalului [rus] Krüdner, cît și dincoace de Dunăre — în tranșeele Plev-

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 5/1977.

nei, în care ați stat șase săptămâni neschimbăți și unde ați înscris pe drapelurile noastre zile ca acelea de 27, 30 și 31 august, 6 septembrie și 7 octombrie. Pentru vitejia voastră, v-a ales apoi de v-a trimis să ajutați operațiile generalului Gurko, în zilele de 12 și 16 octombrie, zilele de la Gorni-Dubnik și Teliș, iar eu am avut deosebita onoare să fiu mereu în capul atâtor viteji cu care am luptat și din care mulți, foarte mulți de tot, au căzut în luptă, ca noi să putem ajunge în Balcani. Aci cred că a sfârșit însărcinarea noastră și în curând vom vedea pământul făișoarei noastre, făcând independent și prin voi! Întoarceți ochii către drapelul ce ați înălțat și stă falnic colo pe zidurile acestei cetăți și, cu gândul către scumpa noastră Românie, să strigăm din toți plămîinii: Trăiască România independentă, trăiască domniitorul nostru iubit!"

Așa se sfârși Te-Deumul.

Trupele se retraseră în regulă, fiecare spre partea orașului ce-i era destinată, colonelul Foti dînd ordinele cele mai severe ca să nu supere întru nimic pe locuitorii și mai cu seamă să nu urmărească sau să adreseze vreun cuvînt femeilor turcoace, respectînd cu totul partea casei destinate lor, la fiecare turc. De la soldat pînă la cel mai înalt ofițer, toți am pus la mare silință ca să nu aducem nici o nemulțumire locuitorilor, decît aceea de a ne găzdui acolo unde voiau ei și sînt dator să constat, cu o mare satisfacție, că n-am avut nici o reclamație în contra trupelor [...]

Hogea, după îndemnul meu, adunase toată populația turcă de mai multe ori la geamie și îi spusese că avea permisiunea mea, ca pentru orice vexație, fie din partea ori și cui, să vie direct să se plîngă mie [...] Nu le venea, sărmanii, să creadă ceea ce vedeau cu ochii, că, adică, nimeni nu-i supăra de nimic și că pentru orice nedreptate li se făcea, pe dată li se da satisfacție. Nu zic că nedreptatea venea din partea noastră, căci fiecare a rivalizat de zel ca să fie adevărat prieten sau protector al locuitorului pașnic, așa că, desigur, și astăzi numele de român este pronunțat cu respect și cu iubire în Belogradic de cei ce mai există din vremea aceea, sau căror ei le-au transmis sentimentele de recunoștință ce ne purtau [...]

Ieri inamici — astăzi prieteni

Trei zile după intrarea mea în Belogradic primii o notificare de la generalul Cerkez, ce se afla în Vidin, că a doua zi avea să sosească aci Izet pașa, comandantul Vidinului, cu trupele sale care se retrăgeau spre pasul Sf. Nicolae. Mi se ordona a-i da onorurile cuvenite unui general de divizie și să-l găzduiesc, pe cît voi putea, mai bine [...]

În ziua hotărîtă pentru sosirea lui Izet pașa, m-am dus înaintea lui, însoțit de colonelul Foti și escortat de călărași, la o distanță de vreo trei kilometri de Belogradic. Calculasem bine ora sosirii lui, căci nu trecu o jumătate de oră și văzui apărînd la o cotitură a șoselei în vale, o trupă călăre, tare [de mărime] ca de un escadron, ce venea în trapul cailor. Nu știam dacă între aceștia se afla și Izet pașa; eram îndreptățit a crede mai mult că era o

trupă călărească înainte-mergătoare și că Izet venea în urmă, în capul trupelor ce se retrăseseră din Vidin. La vreo 50 pași de locul unde așteptam trecerea călăreșilor, se deașară doi înspere noi, în galop mare, și salutîndu-mă, unul dintr-înșii zise: „Izet pașa”, iar celălalt se retrase mai pe dreapta și mai înapoi; acesta era medicul lui, Nury bey.

Izet pașa era un om de o statură de mijloc, cu o figură albă, arsă de frig și de soare, barba tunsă mică de jur împrejur. Ochii vioi, nasul lung și subțire, trăsături foarte fine, un tip de osmanliu de vîrstă mare. Era, pe de altă parte, unul din literații cei mai de seamă în limba turcă și arabă și ruda cu sultanul — așa spunea Nury bey. Izet pașa nu știa altă limbă decît turcește, lucru ce îngreuna modul nostru de a ne înțelege. Nury bey ne servi de interpret și, printr-însul, îi spusei că eram fericit de ocazia ce mi se prezenta spre a mă pune la dispoziția sa, făcîndu-i cunoscut că, cartierul său era pregătit la conac. Izet pașa îmi mulțumi cu multă căldură strîngîndu-mi mîna de repetate ori, adăgînd că îmi aducea știri bune de la trupele noastre din Vidin, care au făcut obiectul admirației lui prin bravura lor în timpul asediului Vidinului și prin aspectul lor marțial, cînd le-a văzut de aproape, la ieșirea sa din Vidin.

Asupra acestor cuvinte, ne îndreptarăm spre Belogradic. Izet, călare pe o iapă murgă aurie, de o frumusețe extraordinară și de o rasă arabă pură de tot [...] El observă admirația mea și, mîndru de a poseda un asemenea dobitoc, îmi surse puînd cele trei degete ale mîinii drepte la gură, zicînd:

— Ghiuzel! [frumos!].

La conac, unde-i pregătisem cartierul lui, aștepta o companie cu muzică și drapel, spre a-i da onorurile cuvenite. Le primi cu înduioșare și cînd trebui să ne despărțim, îmi zise, prin Nury bey, că nu va uita niciodată onorurile ce o armată victorioasă a făcut, atît la Vidin, cît și aci, unui potrivnic nenorocit, lucru ce va face ca să-și aducă aminte de armata românească cu respect și admirație.

Ca să fiu drept, trebuie să declar că spusele lui Izet reproducuse aci sînt nu întocmai, căci mi-ar fi greu să traduc cuvintele lui pline de figuri de stil de care limba turcă și mai cu seamă cea arabă sînt pline. Cu aproximații cred să fi spus gîndirea lui, dar nu întocmai, [ci] așa cum se traducea de Nury.

La conac așteptau toți ofițerii superiori sosirea lui Izet și, îndată ce intră în salonul cel mare, îi prezentai pe fiecare nominal și la fiecare le strîns mîna și le spuse cîteva cuvinte pe turcește, după care ne retraserăm. Cînd ne coborîrăm jos, după ce ne-am luat concediu de la Izet, am găsit piața dinaintea conacului plină de turci, cu femei și cu copii, care ne salută cu mult respect și cu cuvinte din care n-am înțeles nimic, iar în fruntea lor erau Sotaiman efendi și cei doi ofițeri ai lui.

Nury bey, înainte de plecare, îmi făcuse cunoscut că Izet pașa avea să vie să mă vadă poate vreo două sau trei ore și mă ruga să fiu acasă. În adevăr, două ore după aceea sosită amîndoi și Izet intrînd în casă cu amîndouă mîinile întinse, îmi făcu o cuvîntare în turcește,

în care cuvîntul de Allah se repeta mereu. Tradusă de Nury, cuvîntarea sa a fost cam aceasta: Izet venea nu numai să-mi întorcă politețea ce i-am făcut, dar încă să-mi arate recunoștința lui, în numele padișahului, pentru modul părintesc și omenesc cu care populația turcească a fost tratată de trupele românești. Își făcea o datorie să roage pe Allah pentru fericirea armatei românești și a domnitorului Carol și să transmită la Constantinopol cele ce a văzut și a auzit aici [...]

Nu putea să ni se facă un elogiu mai mare, lucru pentru care i-am arătat mulțumirile mele cele mai sincere. Totodată, l-am invitat să ia prînzul cu mine, dar s-a scuzat că nu putea primi, fiind prea ostenit, bolnav și făcînd dieta [postul] mare. Nury bey confirmă spusele lui, adăgînd că suferea de stomac și de insomnie. Către seară însă Nury bey îmi scrisese o scrisoare foarte nostimă că să-mi spui că Coranul nu permite a se lua vin, dar că turcul, ca și oricare muritor, are trebuință de reconfortante, și pașa, muritor fiind, trebuie să se supuiă la legea comună. Îi este imposibil însă să trimită să cumpere în oraș vin, căci s-ar scandaliza populația întreagă, afară că, desigur, nu va găsi ceva potabil. Mă ruga dar pe mine ca vinul ce i-aș fi servit la masa ce cu părere de rău a trebuit să refuze, să i-l trimit acasă.

Cererea aceasta mi-a făcut plăcere și i-am trimis îndată trei butelii din aprovizionamentul meu, pe care nu-l antamam [foloseam] decît în zile de lipsă; după primirea acestora, îmi răspunse mulțumind, subscrind scrisoarea Izet pașa singur. Scrisorile acestea le păstrez între hîrtiile mele din campanie, unde sînt și alte scrisori ce-mi scria Soleiman la Caluger pe timpul asediului, ca să-mi ceară cînd zahăr, cînd cafea [...]

A doua zi, Izet pașa a pornit înainte și a treia zi m-am despărțit și de Soleiman efendi, pentru totdeauna, plecînd și el spre Adrianopol [...]

Pe Soleiman nu l-am mai văzut, dar am văzut pe Izet pașa, în 1879, la Constantinopol. Mă întorceam de la Selamlék, într-o trăsură, care din cauza mulțimii fusese nevoită să se oprească în stradă, cînd deodată, zăresc pe trotuar pe Izet pașa însoțit de un adjutant. Căutam să pun un nume pe figura aceasta, fără s-o pot face la început și, într-același timp, el se opri în loc, uitîndu-se la mine, desigur făcînd aceleași eforturi de memorie, spre a-și aduce aminte cine eram. Recunoscîndu-l eu înfil, m-am coborît și m-am dus către dînsul. Dar cum să ne înțelegem? Ofițerul ce-l însoțea nu știa se vede nici el vreo limbă străină, căci Izet pașa mă luă de mînd și mă băgă într-o băcănie dinaintea căreia tocmai ne aflam. Spuse cîteva cuvinte stăpînului magaziei care începu să rîdă și-i răspunse ceva tot pe turcește. Izet insistă și atunci băcamul mă întrebă dacă știam grecește și, la răspunsul meu afirmativ, îmi spuse că pașa mă întreabă dacă nu-mi este rușine să-l înțeleg pe drum, în loc să-l anunț că aveam să vin la Constantinopol ca să mă ia la dînsul în gazdă, la Belerbey, unde are un palat!

Această fotografie poartă următoarea dedicație (în lb. franceză): „Excelenței sale generalului Cernat, ministru de Război, din partea sincerului său amic și adversar în fața Vidinului. Amintirea unei foarte înalte considerații. Izet, Constantinopol, 1. VIII. 1878

În p. 12: Plevna, 28 noiembrie 1877: capitularea garnizoanei comandate de Osman pașa

Din nenorocire, promisesse mamei sale să plece în ziua aceea în Asia, la niște rude, așa că convorbirea noastră a fost scurtă, după care apoi ne-am despărțit, nu însă fără a-și arăta recunoștința pentru primirea ce-i făcusem la Belogradgic, făcîndu-mi laude către lumea care se adunase acolo, despre modul cum am tratat locuitorii din acel oraș.

De atunci nu l-am mai văzut nici pe acesta, căci peste cîteva timp a fost numit guvernator la Scutari, în Albania, de unde mi-a trimis fotografia lui cu o dedicație foarte frumoasă și unde a murit.

Plecarea mea din Belogradgic a fost un adevărat exod, căci toată populația turcească, cu mare cu mic, ne-a reconșus pînă aproape de Caluger și, pe măsură ce unii dintr-înșii se despărțeau de noi, alergau pînă în capul coloanei să vie să-mi sărute mîna, să-mi vorbească de Allah și mulți să plîngă [...]

Ca trofee personale din Belogradgic am luat două obuze de tun și un porumbel de zinc — un guguștuc, pasăre venerată de turci — ce era la poarta cetății [...] Ne-am retras spre Vidin, unde am trecut Dunărea, ca să ne întorcem în țară. După aproape un an de marșuri și operații, era înțlia dată că făceam un mars fără servicii de siguranță și liniștiți! Cîtă mulțumire sufletească pentru că marsul din ziua plecării era înțlia etapă spre acasă, mîndri de a ne fi îndeplinit datoria!

OMAGIU EROILOR

Medalii pentru viteji

Eroicele fapte de arme ale militarilor români în timpul războiului pentru independență au fost cinstite, la acea epocă, și prin diverse ordine și medalii. Aceste prime însemne de onoare românești de război și-au avut originea în proiectele unor distincții de același gen, elaborate de domnitorul Alexandru Ioan Cuza în perioada 1864-1866. În 1872 a fost instituită medalia **Virtutea militară**, inițial de argint și destinată a răsplăti pe sergenții care serviseră în armată 12 ani (ulterior, și pe alți subofițeri și trupa), apoi și de aur, pentru fapte de merit ale ofițerilor. Deși creată pentru perioada de pace, a fost conferită cu precădere în timpul războiului pentru independență. Distincția, de formă circulară, a păstrat, în ambele variante, caracteristicele medaliei cu același nume, preconizată de Cuza vodă în 1864. O medalie purtând aceeași denumire, dar având formă de cruce, va constitui **Virtutea militară** (exclusiv de război), creată în 1880 și conferită ofițerilor (de aur), subofițerilor și trupei (de argint). Ea va înlocui medalia circulară obținută anterior ca răsplată a faptelor de arme săvârșite de militari pe cîmpul de luptă.

Steaua României, ordin înființat la 10 mai 1877 și destinat a recompensa serviciile aduse statului de către militari și civili, a constituit, de asemenea, realizarea unui vechi deziderat, scump lui Cuza vodă, care intenționase, în mai multe rînduri, să instituie prima decorație românească, sub numele de **Ordinul Unirii**. Ca un omagiu adus înfăptuitorului Unirii, și majoritatea elementelor acestei distincții (forma crucii, culoarea panglicii etc.) au trecut neschimbate din vechiul proiect în noua versiune.

Trecerea Dunării, medalie în formă de cruce bizantină, instituită în 1878 și acordată atât militarilor (indiferent de grad), cît și asimilaților (medici, infirmieri, personal telegrafico-

Steaua României, Virtutea militară și crucea Trecerea Dunării

postal, preoți militari) care au luat parte efectiv la campania din 1877-1878, a fost, de asemenea, inspirată de un prototip de decorație proiectat de Cuza. În realizarea noului însemn, s-au păstrat unele elemente, precum tehnica de alcătuire și materialul de confecționare (oțel oxidat).

Medalia **Apărătorii Independenței** a fost creată în 1878, pentru a fi conferită tuturor acelor care, fără a fi făcut parte efectiv din armată, au prestat servicii pe lângă unitățile militare, atît în țară, cît și peste Dunăre. Confectionată din bronz și destinată inițial civililor, această distincție a fost conferită și militarilor, mai apoi și ofițerilor și gradelor inferioare din gărzile orașenești, care au înlocuit un timp mai îndelungat armata în paza orașelor țării.

Crucea comemorativă **Elisabeta** a fost creată în 1878, pentru a răsplăti femeile care, ca infirmiere, au îngrijit în spitale pe bolnavii și răniții din timpul campaniei din 1877-1878.

Dan CERNOVODEANU

Cronica unui dascăl de sat

Printre emoționantele evocări ale războiului pentru cucerirea independenței se numără și un manuscris inedit, identificat recent în comuna Urzicuța (jud. Dolj). El poartă titlul **Narațiune despre urmarea resbelului rusoromâno-turc din anul 1877 și a fost descoperit în Evanghelia** care provine de la biserica parohială din Siliștea Crucii (jud. Dolj), fiind scris pe cele 11 pagini albe ale acesteia. Au-

torul cronicii a fost Ștefan Cotigescu, „dascăl de sat” sau învățător, timp de 13 ani, în satul Cătenele și, din toamna anului 1877, în Siliștea Crucii pînă în anul 1879.

În redactarea evocării, un rol important l-a avut și Ioan Stoica (Enache), parohul bisericii de la Siliștea Crucii care — așa cum mărturisește Ștefan Cotigescu — l-a „îndemnat” la scrierea ei. Un al treilea colaborator, Ioan Mitrănescu, fost elev al învățătorului Ștefan Cotigescu de la Cătenele, a caligrafiat textul.

Dorința autorilor de a lăsa posterității știri despre marele eveniment al cuceririi neatrînrării, i-a determinat să caute și o modalitate cît mai potrivită pentru a asigura perenitatea mărturiei. Acesta este motivul care a făcut ca manuscrisul să-și găsească adăpost în paginile unei **Evanghelii**, deci într-o carte care îi asigura conservarea.

Cronica relatează eveniment-

tele cuprinse între 10 aprilie 1877 și luna mai a anului următor. Se acordă o atenție deosebită luptelor de la Plevna, cărora li se consacră un capitol: **Eroismul românilor la Plevna**. Iată cum sînt descrise luptele pentru cucerirea redutei Grivița 1: „S-au pus cu bombardarea pozițiunilor turcești de toate părțile, începînd de la 26 august, în care timp, făcînd planul de atac, românii au ocupat cele mai periculoase și mai apropiate locuri; de la Bucova, unde se afla un lagăr turcesc, și pînă la Grivița, toate crîngurile și toate bălăriile erau pline de tiraliori români așteptînd, sub adăpostul bombelor dușmane, ora de atac. Cînd se începu atacul, românii au dat asalt asupra pozițiunii Grivița. S-au repezit ca vîntul, au ieșit din crînguri și au atacat pe turci cu baioneta. Regimentul al

13-lea de dorobanți au intrat înți în foc, au luat un tun și au pus pe goană pe turci, care se băgase într-o pădurice în dosul redutei, și ocupară pozițiunile turcești. Au încercat mai multe ori turcii, noaptea, a lua înapoi acele pozițiuni, dar n-au putut. Însă ordinea de bătaie nu se ridicase, ci românii trebuiau să meargă la locul desinat; și în ziua de 30 august, coloana a doua, în lipsa armatelor ruse care întirziase, au apucat reduta pe la spate și au năvălit spre ea despre sud-vest, dar fură primiți de focurile dușmane din două părți. Planul topografic al locului fusese greșit. În loc de o redută erau două și cea atacată era cea mică. Cu toate acestea, bravii descendenți a două neamuri viteze [a-]u torul se referă la originea daco-romană a românilor — n.r.] năvăliră spre ziduri și începură o cumplită luptă cu baioneta. În trei rînduri i-au respins, dar însă al patrulea atac la care au luat parte două re-

Autorul și prima pagină a lucrării sale

Narațiune despre urmarea resbelului Ruso-Român-Turc. din anul 1877

gimente rusești și 18 batalioane române, fură încoronate cu succes. Și mica Griviță rămase în mîna învingătorilor; cinci tunuri și două steaguri și mai multe arme căzură în mîna armatelor creștine. Unul din steaguri s-au luat de un soldat din al doilea batalion de vînători, anume Grigore Ion".

În continuare, sînt prezentate faptele eroice ale ostașilor noștri din timpul luptelor pentru cucerirea Tatargicului, Rahovei și, în sfîrșit, a Belogradicului și Vidinului. După intrarea trupelor noastre în aceste din urmă două cetăți, cronicarul descrie încetarea ostilităților și întoarcerea trupelor române în patrie.

Necunoscută pînă astăzi, această originală **Cronică de la Siliștea Crucii** reprezintă încă o elocventă expresie a patriotismului ce anima poporul nostru în lupta sa neobosită pentru dobîndirea independenței.

Nestor VORNICESCU SEVERINEANUL

Primul film istoric românesc

În martie 1912, un grup de actori ai Teatrului Național din București, finanțați de un entuziast animator al cinematografului românesc din acest început de veac — Leon Popescu — a dat primul tur de manivelă unui film inspirat din faptele de vitejie ale românilor în războiul de la 1877-1878¹. Filmările, realizate pe un platou improvizat în curtea Teatrului liric din București și în decoruri naturale la Otopeni, Ciurel, Brăila și Măcin, necesitînd un mare număr de figuranți, puși la dispoziție de către armată, au durat aproximativ trei luni, după care materialul brut a fost expedit la Paris spre dezvoltare, montaj și copiere. Prima proiecție, rezervată oficialităților, a avut loc la Castelul Peleş, la 20 iulie, iar cîteva săptămîni mai tîrziu, la 1 septembrie, „acest film de mare artă și senzație patriotică” a fost prezentat în premieră publicului bucureștean.

Această „grandioasă reînviere a paginilor de istorie” — cum scria **Adevărul**, din 3

¹ După cum ne scrie Mitică Buică, din comuna Grindu-Ialomița, pentru a realiza acest film, Leon Popescu și-a vîndut toată averea. Cel 1 000 000 lei obținuți nu i-au fost însă îndestulători și atunci statul român a contribuit cu 500 000 lei pentru terminarea filmului. În rolul domnitorului Carol a jucat Constantin Nottara, iar în cel al Elisabetei, soția sa, Marioara Ventura.

VIII

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

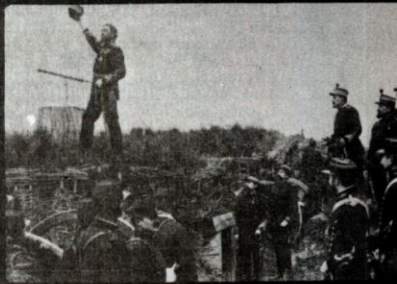
1

1

1

1

1

Kogălniceanu, Carol I, Brătianu, Osman pașa și alți protagoniști ai evenimentelor din 1877, în filmul din 1912

septembrie 1912, a mobilizat cele mai reprezentative forțe ale artei teatrale românești, care au contribuit la realizarea ei în calitate de scenariști (Petre Liciu, Constantin Nottara, Aristide Demetriade), de interpreți ai rolurilor principale (Aurel Athanasescu, Aristide Demetriade, Constantin Nottara) și chiar de figuranți (Ion Brezeanu, Vasile Toneanu, Aristizza Romanescu, Maria Ciucurescu, Maria Giurgea, Maria Filotti). Regia a aparținut tot unui actor — Grigore Brezeanu — care își mai încercase talentul de cineast, realizând singurele două pelicule care au precedat filmul **Independența României** și care țineau mai mult de genul teatrului filmat.

Independența României a fost conceput ca o îmbinare de reconstituiri ale unor momente în care apar personaje reale — regele Carol I, I. C. Brătianu, Mihail Kogălniceanu, Alexandru Cernat, Osman pașa, țarul Alexandru II — cu episoade de ficțiune, ale căror eroi provin din ciclul de poezii **Ostașii noștri** de Vasile Alecsandri. Astfel, secvențe ce reconstituie cât mai fidel mobilizarea armatei, trecerea Dunării, activitatea febrilă a Cartierului general de la Poradim, asalturile redutelor sau capitularea lui Osman pașa, alternează cu scena plecării celor zece ostași la război, cu moartea lui Cobuz sau cu întoarcerea sergentului acasă, „pe drumul de costiaș ce duce la Vaslui” și întâlnirea sa cu detașamentul rus care-i dă onorul. Potrivit unei cronici din **Adevărul**, aceste secvențe în care predomină ficțiunea „fac un cadru și mai atrăgător scenelor de război care sînt alcătuite cu un realism de mare stil”.

Grija pentru redarea cât mai fidelă a evenimentelor istorice a fost considerată, pe bună dreptate, unul dintre punctele forte ale filmului, constituind, în același timp, una dintre explicațiile succesului de care s-a bucurat atât la București — unde, în sala Eforie, a ținut afișul mai bine de o lună, durată record pentru acele timpuri — cât și în celelalte principale orașe ale României. „Am văzut ceea ce e cam rar la noi — scria **Gazeta ilustrată**, din 15 septembrie 1912 — sala întreagă în delir, aplaudind cînd filmul arăta eroismul soldaților noștri”.

Cu mult interes a fost primit filmul de către românii din Transilvania, unde „a colindat sălișoarele, pregătind sufletele pentru idealul care se apropie”.

Dar audiența peliculei a depășit granițele teritoriilor locuite de români. Cumpărarea și prezentarea lui la Budapesta, Viena și Paris, au adus o nouă confirmare a valorii sale de oglindă a sufletului românesc, de document al patriotismului care a însuflețit poporul nostru în pragul primului război mondial.

Independența României acumulează în palmaresul său cîteva premiere: este primul film românesc de anvergură, primul film istoric românesc, primul film care s-a păstrat și primul film românesc difuzat peste hotare.

Cristina CORCIOVESCU

„Dorobanțul” în viziunea unui sculptor italian

Nume de largă notorietate în Italia, ca și dincolo de hotarele ei, sculptorul Ettore Ferrari (1849-1930) a realizat și în țara noastră cîteva remarcabile monumente: statuia lui Ion Heliade-Rădulescu din Capitală (dezvelită în 1879); a lui Ovidiu din Constanța (1883); statuile lui Traian și Decebal, de la Cluj-Napoca, realizate în 1928.

Sculptura din imagine reprezintă o operă din creația lui Ettore Ferrari, rămasă pînă acum cîteva ani necunoscută. Statueta, înfățișînd un dorobanț în atac, achiziționată în 1969 de Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România este expusă în Sala Cuceririi independenței naționale a României, 1877-1878. Din inscripția gravată pe soclul ei, rezultă că a fost realizată în 1878 și turnată în bronz, la Roma, în 1879.

Mircea DUMITRIU

DIN VIAȚA CURȚILOR DOMNEȘTI

Conf. univ. dr. CORINA NICOLESCU

Cu puțin timp înaintea tragiciei sale dispariții, în seara zilei de 4 martie, Corina Nicolescu (1922-1977) ne-a încredințat alăturatul text. Îl prezentăm ca un sincer și respectuos omagiu pentru memoria autoarei, ale cărei contribuții științifice au onorat paginile revistei Magazin istoric încă de la primele sale numere¹.
Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

● Sobe enorme în stil gotic ● Zestre: 100 covoare persane
● Sfeșnice de Augsburg și oglinzi venețiene ● Sute de tipsii
și zeci de cupe din argint aurit ● Linguri de sifed, montate
în aur și încrustate cu pietre scumpe ● Berbecii lui Petru
Rareș și elefantul lui Ieremia Movilă

Numărul important de locuințe, curți domnești și cetăți cercetate pe cale arheologică, mai ales în ultimul sfert de veac, coroborate cu informațiile furnizate de cronicarii noștri și de călătorii străini, ne-au îndemnat să încercăm a recompune, într-o lucrare specială, aspectul interior al principalelor încăperi care compuneau o locuință princiară. Această încercare e ușurată de faptul că unii soli primiți de domnitor și-au povestit vizita foarte amănunțit, începând de la scara palatului și continuând cu toate încăperile prin care au fost purtați.

Din toate datele pe care le avem azi la îndemână, se desprind câteva constatări de ordin general. În primul rând, străinii care au cunoscut reședințele noastre domnești au remarcat simplitatea exterioarelor în puternic contrast cu bogăția și strălucirea interioarelor, elegant mobilate și împodobite cu felurite lucruri de mare preț, cu țesături, broderii și covoare viu colorate. În al doilea rând, încercând să stabilim funcția diferitelor încăperi și a mobilierului lor, constatăm că aceste elemente corespund celor cunoscute pe plan european. Ceea ce înseamnă că organizarea, destinația și mobilierul încăperilor curții domnești țin de obiceiurile europene. Prin aceasta, în ciuda pigmentării cu atâtea trăsături orientale, interiorul palatelor românești era fundamental deosebit de cel al seraiurilor otomane, de pildă.

Avem suficiente știri privind decorația interioară a camerelor din palatele noastre

princiare. Astfel, un călător polon în secolul XVII, a constatat că la curtea din Iași, pereții și bolțile unor încăperi erau acoperite cu o pictură realizată „cu mult meșteșug, pe un fond de aur”. Străbătind palatul, el a văzut la parter două încăperi „cu pereții și tavanul acoperiți cu plăci de ceramică”. Alt sol polon venit la Iași în 1677, a remarcat și el în unele camere, „zidurile acoperite cu pătrate mari albastre, modelate în forma teracotei olandeze”. În realitate, nu era vorba de celebra faianță olandeză (de Delft), ci de aceea produsă la Iznik, în Asia Mică. Plăcile cu bogate decoruri florale, lucrate acolo, erau destinate împodobirii seraiurilor și geamiilor otomane; folosirea în palatele noastre a ceramicii produse de furnizorii curții împărătești pare a fi fost un privilegiu deosebit acordat de Poartă domnilor români.

Portrete și teme istorice sau ansambluri de pictură religioasă se aflau în palatele din Țara Românească (Potlogi, Mogoșoaia, Hurez). De tradiție bizantină, această pictură alterna cu mari panouri împodobite cu motive florale, caracteristice miniaturilor și argintăriei persane.

Pavimentele sălilor erau, ca și ale bisericilor, mai ales din plăci de piatră, ori cărămidă simplă sau smălțuită, alcătuint un joc de linii. Aceste cărămizi smălțuite, de culoare verde, brună sau galbenă, găsite în timpul săpăturilor arheologice, au un vădit aspect occidental; mai puțin frecvente sînt acelea de culoarea peruzelei, de influență orientală.

¹ Vezi Magazin istoric, nr. 1 și 3/1967.

Un element comun tuturor încăperilor palatelor, în Moldova și în Țara Românească, erau sobele. De mari dimensiuni, adevărate construcții — de obicei în stil gotic — ele erau bogat „îmbrăcate” în plăci de ceramică, purtând diferite motive decorative, antropomorfe, zoomorfe și heraldice, tratate în manieră occidentală și lucrate în relief sau ajurate (traforate). Una dintre cele mai caracteristice teme e cea a cavalerului în armură occidentală, reprezentat în picioare sau călare în fața intrării într-un castel medieval. Un exemplar întreg al unei asemenea sobe, din vremea lui Ștefan cel Mare, s-a găsit la cetatea din Suceava¹. În sec. XVI-XVII, plăcile folosite la ornamentarea sobelor și-au modificat înfățișarea, renunțându-se la stilul gotic pentru formele Renașterii: se mențin siluetele de cavaleri și castelele, dar motivele vegetale ocupă acum primul loc și, alături de ele, apar portrete de împărați romani.

Astfel împodobite, camerele palatului erau un cadru potrivit fastului deosebit în desfășurarea diverselor ceremonii.

Covoare, candelabre și oglinzi

Asemenea ceremonii se desfășurau, de obicei, în cea mai importantă sală din reședința domnească, numită curent **sala mare** sau **divanul cel mare**. Aici, domnul „ținea sfat” sau divan, cum spun izvoarele vremii, aici se vestea înfrângerea sau moartea unui domn, se citea testamentul acestuia sau proclamarea succesorului său, aici aveau loc înscăunarea noului domn, confirmarea sau mazierea sa de către Poartă; tot aici erau primiți solii. Imaginându-ne că pătrundem în palat împreună cu unul dintre acești solii, vom încerca să descriem — în limita posibilităților — aspectul citorva încăperi pe care le-am fi putut străbate.

În unele împrejurări, domnul ieșea în întâmpinarea oaspetelui chiar la intrarea în sală, salutându-l după moda „turcească” — de fapt, cu mult mai veche, bizantină — plecând ușor capul și ținând minile încrucișate pe piept. Uneori, în semn de mare prietenie, cobora pînă la ultima treaptă a scării de la intrare. În sala divanului, solul era invitat să se așeze pe unul dintre jilțurile aflate lângă tronul domnesc. În jurul pereților, se găseau lungi bănci de lemn, asemănătoare lavițelor țărănești, pe care se așterneau saltele moi, îmbrăcate în cati-

fea sau în mătase și perne mari, din aceleași țesături scumpe, brodate cu fir de aur; uneori, prin calitatea materialului și finețea lucrăturii, aceste perne erau obiecte de mare preț. Cîteva asemenea fețe de perne, de proveniență orientală sau venețiană, se păstrează în tezaurele Mănăstirilor Sucevița, Agapia, Secu, la Muzeul Bruckenthal etc.

Înălțat pe un postament cu cîteva trepte, se afla tronul. Jilțurile de lemn, bogat sculptate, aflate azi la Voroneț, Probota, Moldovița și alte mănăstiri, dau imaginea tronurilor domnești din sec. XV-XVI. Din descrierile călătorilor din veacul XVII, reiese că atunci tronul era de modă apuseană. Marco Bandini, care ne-a lăsat atît de multe și amănunțite știri despre viața de la curtea lui Vasile Lupu, scria că „tronul domnesc este de modă italiană, acoperit cu catifea roșie”.

Covoare, broderii, țesături de artă împodobeau principalele încăperi ale reședințelor domnești. În afară de catifele și mătasele aduse din Italia sau din Imperiul otoman și așternute pe lavițe, în diferite documente, (descrieri de călătorii, rapoarte diplomatice, inventare, foi de zestre etc.) se menționează trei categorii de covoare: unele de mici dimensiuni erau atîrnate pe pereți, decorînd spațiile neîmpodobite cu picturi sau ceramică; altele, mijlocii, se așterneau pe paturi și sofale; în fine, cele de mari dimensiuni (aproximativ 8/14 m), erau folosite pentru acoperirea dușmelor. Cele mai multe dintre aceste covoare erau persane, de mare preț; astfel, numai în zestrea uneia dintre fiicele lui Ieremia vodă Movilă sînt menționate 100 covoare persane (și alte cîteva de mătase); în testamentul lui Miron vodă Barnovschi, figurează 44 covoare persane. Alte covoare, țesute special, erau destinate meselor, atunci cînd acestea nu erau acoperite cu fețe de masă pentru oaspeți. O asemenea acoperitoare de masă s-a păstrat la Trei Ierarhi (Iași) și o alta, cu stema Movileștilor, la Mănăstirea Dragomirna.

Pe mese și pe alte piese de mobilier, mari sfeșnice, cu multe brațe, purtau lumînările care se aprindeau odată cu căderea serii. Aduse de la Brașov și Sibiu sau tocmai de la Augsburg, din Germania — cum sînt cele 12 piese menționate printre lucrurile lui Ieremia Movilă — aceste sfeșnice erau, adesea, adevărate obiecte de artă. Se foloseau și sfeșnice mici, cu două-trei brațe, aplicate pe pereți. În sălile mai spațioase, cu bolți înalte, locul sfeșnicilor era luat de candelabrele de argint aurit, cumpărate la Augsburg sau la Veneția. Lumina care se revărsa din candelabre sau sfeșnice era

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1976.

uneori multiplicată de oglinzile atrnate pe pereți; în palatele brincovenesti, de pildă, se aflau oglinzi venețiene. Nu lipseau nici ornicele, menționate în averile Movileștilor și ale lui Constantin Brincoveanu.

După ce-l primea în sala mare a divanului, ca să-l onoreze mai mult pe sol — și prin el, pe monarhul pe care-l reprezenta — domnul dădea un ospăț, fie chiar în această sală, fie într-una alăturată, **spătăria** sau cancelaria domnească. Aici, pe o măsuță așezată lângă tron, se găseau însemnele puterii: spada și sceptrul. O masă lungă se afla în centrul încăperii; de jur-împrejur — aceleași lavițe ca în sala divanului, iar în fruntea mesei — jilțul domnului. Unui sol polon, venit în Moldova la 1622, Ștefan vodă Tomșa i-a oferit un ospăț într-o „sală luminoasă, unde muzicanții domnului cântă o melodie și se aud sunete plăcute. Pe mesele acoperite cu frumoase fețe de masă, stau, în talere de argint, gustări reci din abundență, precum și mincăruri calde”.

Nestăvilită aspirație către frumos

Lucrate în argint, vesela și podoa-bele pentru masă aveau nu numai un rol funcțional, ci constituiau și importante mijloace de tezaurizare, datorită valorii lor. De aceea, în inventarele medievale ele sînt enumerate și evaluate cu grijă și, datorită acestui fapt, le cunoaștem destul de bine. Peste 100 tipsii, cupe și ibrice de argint aurit sînt menționate în inventarul averii lui Petru vodă Șchiopul, iar în cel al Movileștilor — zeci de căni, cupe, pahare, tăvi, tot de argint aurit; unele erau „lucrătură nemțească”, provenind din atelierele de la Nürnberg și Augsburg, altele erau realizate la Brașov, Bistrița, Sibiu.

Lângă talere, se așezau tacmurile, avînd gravată stema domnului; s-a păstrat un asemenea serviciu, al lui Vasile Lupu, pentru 24 persoane, aflat azi în tezaurul de la Trei Ierarhi. Lingurile mari, pentru servit, erau de aur sau de sidet montat în aur, încrustate cu pietre scumpe. În fața mesenilor se aflau cupe înalte cu picior, sau pocale mari și pahare mai mici, provenite din aceleași centre producătoare de argintărie. Domnul, boierii de prim rang și oaspeții erau serviți în pocale în stilul Renașterii germane: întreaga suprafață a cupei și baza piciorului sînt, de obicei, bogat ornate cu motive vegetale — vrejuri, ciorchini, fructe, flori legate în buchete sau ghirlande, cu scene de vîna-toare sau inspirate din mitologie.

Mîncărurile erau aduse — la curtea lui Neagoe Basarab (1512-1521), de pildă — pe tăvi mari de argint, acoperite cu capace din același metal. De pe masă nu lipseau solnițele, de aur sau argint și felurite figurine ornamentale, frecvent întîlnite în sufrageriile germane din vremea Renașterii, reprezentînd călăreți sau animale, cizelate în metale prețioase. Cîțiva berbeci de argint sînt menționați în tezaurul lui Petru Rareș, un elefant — la Ieremia Movilă și un călă-reț — la Brincoveanu.

Pentru fructe și dulciuri, se foloseau vase speciale, împodobite tot în spiritul Renașterii, înălțate pe un picior, cu două toarte elegante; unele dintre acestea au fost dăruite unor biserici și refolosite pentru apa sfințită, așa cum e cupa de la Mitropolia din Iași, opera unui argintar din Brașov, sau aceea de la Tismana, decorată cu imitații de monede romane. În muzeul bisericii Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului, s-a păstrat un frumos vas de faianță, împodobit cu motive orientale în cobalc și îmbrăcat în argint aurit.

Cînd ospățul se isprăvea, mesenii începînd cu domnul, își clăteau minile în apă parfumată; la curtea lui Ieremia Movilă, pentru această operație se foloseau un ibric și un lighean de aur. După ce oaspeții se retrăgeau, slujitorii adunau — sub supravegherea stolnicilor — vesela și tacmurile, le curățau și le orînduiau în dulapuri speciale, cunoscute sub numele de credențe. Acestea se înfățișau fie ca niște firide mici în pereți, fie ca piese de mobilier, cu polițe și uși aurite, cum este aceea care a aparținut lui Ieremia Movilă, folosită pentru păstrarea argintăriei.

În lumina încercării de reconstituire, atmosfera cultural-artistică de la curtea domnească ne apare mai clară, mai exact conturată decît pînă acum. Ne obișnuim greșit, cu imaginea unor încăperi reci și sumbre și iată că cercetarea atentă și imbinarea tuturor datelor documentare ne dezvăluie o lume strălucitoare, fastuoasă — un fast pe care nu vom greși considerîndu-l de nivel european — în permanentă legătură cu Occidentul continentalul, sensibilă la curente artistice de acolo. Din toate, se desprinde o nestăvilită aspirație către frumos, și această aspirație se realizează fie prin cromatica atît de caldă a faianțelor și covoarelor, fie prin eleganța vaselor de argint și de aur.

Studiul acestor aspecte, al acestor fragmente de viață feudală, e folositor nu numai pentru istoria artei, ci și — sau mai ales — pentru cunoașterea civilizației existente pe pămîntul țării noastre, la înfrunșarea celor mai însemnate curente culturale.

Casa Aricescu din Cimpina

Dr. GEORGETA TUDORAN

Prin 1903-1904 sosea la Cimpina, venind din București, familia Aricescu: doi băieți, Dumitru și Ion, și două fete, Maria și Dida, împreună cu mama lor, Elisabeta. În tinărul oraș, începuturile industriei petrolifere generau primul muguri ai mișcării socialiste. Spre această mișcare aveau să-și îndrepte pașii, încă de la venirea lor, și membrii noului familii cimpinene. Băieții s-au angajat la sondele petrolifere. Dumitru a urmat mai târziu o școală de maiștri, făcând parte din prima promoție de maiștri sonderi pregătiți în țara noastră. Ion a devenit muncitor metalurgist; Maria și Dida au ales croitoria. O familie obișnuită în care mama se îngrijea de casă, iar copiii își împleteau munca grea cu activitatea socialistă. Locuințele lor, atât cea de pe strada Griviței, unde au stat la început, cât și cea de pe strada Lascăr Catargiu, au devenit locuri de întâlnire ale tovarășilor de muncă ai celor doi frați. Discuțau în jurul unei cești de ceai, despre necazurile lor, despre necesitatea luptei organizate, despre viitorul clasei muncitoare.

Un oaspete drag

În anul 1905, au poposit la Cimpina, în căutare de lucru, Ștefan Gheorghiu și Constantin Mănescu, cunoscuți frunțași ai mișcării socialiste din România, și au fost găzduiți de familia Aricescu. Cu vremea, Ștefan Gheorghiu a devenit aproape un membru al acestei familii, între el, Dumitru și Maria legându-se o prietenie sinceră, caldă.

Odată cu venirea celor doi frunțași socialiști la Cimpina, activitatea revoluționară în acest oraș s-a intensificat. Și cum locuința familiei Aricescu devenise nelcăpătoare, pentru organizarea adunărilor a fost închiriată o sală în oraș.

În anul 1906, ca urmare a unei activități socialiste susținute, se remarcă o accelerare a

procesului de organizare a muncitorilor în organizații de clasă, în condițiile unei lupte intransigente împotriva corporațiilor. În august 1906, o întrunire muncitorească memorabilă a fost convocată la Cimpina. Au participat nu numai muncitorii din localitățile din jur, ci și alții, veniți din Ploiești și Sinaia. A luat cuvântul și Ștefan Gheorghiu, iar presa vremii menționa că întrunirea a întrecut toate așteptările. În decembrie, același an, după o astfel de întrunire, participanții au manifestat timp de o oră pe străzi, sub faldurile roșii ale steagului și în cadența energică a **Internaționalei**. La Conferința pe țară a sindicatelor și cercurilor socialiste care a avut loc la București, în zilele de 13-15 august 1906, muncitorii din Cimpina l-au delegat pe Ștefan Gheorghiu,

1 Mai 1911, la Cimpina

care în acea perioadă lucra în Cîmpina, să reprezinte organizațiile lor profesionale.

Tinerii membri ai familiei Aricescu au participat cu elan la activitatea socialistă, desfășurată în acești ani la Cîmpina. Dumitru a răspindit cuvîntul de organizare printre muncitorii sondelor la care lucra în Telegra, Băstani, Bănești, Corn, Poiana, Băicoi, Moreni și altele.

La rîndul ei, Maria își aducea contribuția, pe măsura forțelor ei, la activitatea propagandistică. Împreună cu alte tinere, ajută la difuzarea gazetei **România muncitoare**, precum și a broșurilor socialiste.

În furtunosul an 1907, cînd țărani răscoliți din Telegra, împreună cu muncitorii petroliști care li s'apriniseră (între care se aflau Ștefan Gheorghiu și Dumitru Aricescu), au fost duși la închisoarea din Ploiești, Maria a organizat o manifestație de protest a familiilor celor arestați, însoțind convoiul pînă la Ploiești pentru a se interesa de soarta lor. Cînd Ștefan Gheorghiu, bolnav grav de plămîni, a fost eliberat din închisoare, a găsit adăpost tot la familia Aricescu. Maria, împreună cu mama sa, l-au înconjurat cu afecțiune și atenție, l-au îngrijit, ajutîndu-l să-și refacă forțele și să-și reia nobila activitate de îndrumător al maselor, de mobilizator la lupta împotriva exploatații.

Lipsa unui local corespunzător în care să se poată ține întrunirile muncitorești ce deveniseră foarte frecvente în acei ani, se făcuse de mult simțită. De aceea s-a hotărît construirea prin contribuția muncitorilor a unei clădiri care să ofere condiții mai bune de activitate. Astfel a luat ființă „Casa poporului”, una dintre primele construcții de acest fel din țară, aparținînd exclusiv muncitorilor. Era o construcție simplă, cu o singură încăpere de 20 m pe 10-12 m, terminată cu o mică scenă la capăt. Ziua era folosită ca atelier de tipărire, iar seara era transformată în sală de festivități.

Maria Aricescu care, ca și fratele său Dumitru, făcea parte din comitetul constituit pentru a se ocupa de viitoarea construcție, a contribuit la reușita acțiunii, oferind modestele sale economii și făcînd colecte printre muncitorii din oraș. A sprijinit de asemenea, comitetul în organizarea a diferite manifestări culturale, sumele rezultate fiind folosite (așa cum reieșea dintr-o dare de seamă publicată în **România muncitoare**, din mai 1908) pentru plata datoriilor contractate în timpul construcției.

La înălțarea clădirii au lucrat echipe de muncitori împărțiți pe specialități: Ștefan Gheorghiu conducea dulgherii, Constantin Mănescu se ocupa de acoperișul clădirii, Maria cu un grup de fete și femei, lucra la stingerea varului și la pregătirea morturului, Dumitru Aricescu construia sobele. Festivitatea de inaugurare a fost pregătită de Maria; a organizat un cor, o alegorie a muncii, fiind sufletul întregului colectiv artistic.

În perioada următoare, numeroși muncitori au ascultat aici conferințele înșufleteitoare ale lui Ștefan Gheorghiu sau cuvîntările lui Dumitru Aricescu, prin care demasca exploatarea petroliștilor de la Societatea „Creditul petro-

lifer”. Tot de aici, de la „Casa poporului” a pornit în 1911, una dintre cele mai mari demonstrații pe care le-a cunoscut Cîmpina. La 1 Mai, peste 1 500 participanți — între care se aflau Maria și cei doi frați Aricescu — au defilat pe străzile orașului, purtînd steagul partidului, întinînd cîntece muncitorești.

File de corespondență

Corespondența purtată de întreaga familie cu Ștefan Gheorghiu și cu alți frunzași socialiști ai vremii este concludentă pentru rolul pe care în mod deosebit Dumitru, Maria și Ion l-au avut în organizarea mișcării muncitorești din Cîmpina. Multe dintre aceste scrisori aveau drept subiect organizarea unor acțiuni de propagandă socialistă. În martie 1910, Ion Aricescu îl invita pe Ștefan Gheorghiu la o adunare muncitorească: „Așadar, vei veni cu siguranță, căci ești așteptat de tovarăși cu nerăbdare”. În răspunsul său, Ștefan Gheorghiu scria că, spre părerea lui de rău, nu putea veni, dar va trimite în loc un alt tovarăș. „Stăruieți să fie lume cît mai multă [la adunare — n.a.]. Manifestele nu am putut să le fac, deoarece abia acum am primit răspuns de la cei ce i-am rugat să vie să vorbească la Cîmpina [...] Săptămîna viitoare le veți avea, voi publica și la gazetă. Cu bine tuturor, Ștefan”.

Cu alți prile, în legătură cu o nouă serbare a muncitorilor, el îi scria din Ploiești, tot lui Ion: „Dragă Aricescule [...] E nevoie să vă trimit inscripții pentru serbare? Noi avem cîteva placarde roșii cu [lozincile] 8 ore de muncă, Votul universal și altele. De vă face trebuință aș putea să vi le trimit. Ștefan Gheorghiu”.

Marii i se adresa adesea Ștefan Gheorghiu atunci cînd simțea că îi este greu sau că puțurile îl părăsesc, la ea se refugia cînd tuberculoza se agrava, împiedicîndu-l să mai muncească. Uneori, tonul era glumeț, ca într-o scrisoare din septembrie 1911, cînd îi comunica, în stil pseudooficial: „Dragă tovarăș, prin prezenta îți fac cunoscut că sînt bolnav în sanatoriul de tuberculoși din Bîrnova. Ce fac Ion, Dumitru și Didina? Dar mama dv.? Primești cîte o strîngere de mînă de la cel ce vă dorește multă sănătate, Ștefan Gheorghiu”.

Peste cîteva zile, tonul devenea trist, reflectînd starea sa sufletească: „Buna mea amică, am primit scrisoarea și începusem să-ți răspund printr-o alta, pe care nu am putut s-o termin din cauză că sînt cît se poate de surscitat”. După un alt scurt interval, Maria Aricescu primea o nouă scrisoare: „Buna mea amică, după cite vezi, am dezertat de la Sanatoriul din Bîrnova și am răsărit la Odobești, de unde îți trimit salutări. Ilustrațiile ce mi le-ai trimis, le-am primit. Pe cîrînd mă voi abate pentru o zi la Cîmpina. Cu bine, Ștefan Gheorghiu”. Multe din scrisori se referă la broșuri socialiste, manifeste, titluri de cărți din literatura română și universală, pe care Ștefan Gheorghiu i le recomanda Mariei spre lectură, uneori procurîndu-i-le.

Cei care au trecut o dată pragul casei Aricescu, cu greu puteau s-o uite. Dovadă stau numeroasele scrisori trimise pe adresa tuturor

membrilor familiei. Din București, de la o serbare a ziarului **România muncitoare** un grup de participanți o saluta pe Maria, iar în decembrie 1912 primea un salut din partea unui grup de delegați la primul congres al muncitorilor din transporturi, pe apă și uscat din România. Printre cei ce semnav se aflau Ștefan Gheorghiu, Constantin Mănescu, Constantin Popovici, Dumitru Popp.

După ce s-a întors din călătoria în Egipt (într-o încercare zadarnică de a-și ameliora boala), starea sănătății lui Ștefan Gheorghiu s-a agravat. Ca și în alte dăți, pașii l-au purtat din nou spre casa Ariceștilor, unde a stat mai mult, bucurându-se de îngrijirea atentă a Mariei și a mamei sale. Adesea, Maria îl însoțea în plimbările zilnice pe care le făcea în împrejurimi, purtând cu el lungi discuții despre problemele mișcării muncitorești, și pe marginea ultimelor lecturi.

Printre cei veniți în familia Aricescu, împreună cu Ștefan Gheorghiu se afla și Panait Istrati, care, atunci când era departe de țară, le adresa, din când în când, câteva rânduri pe spatele unor ilustrate.

În martie 1914, Ștefan Gheorghiu a încetat din viață, la Spitalul Filaret din București. În ziua înmormintării, Maria a așteptat la marginea orașului Ploiești, împreună cu Dumitru, cortegiul mortuar care îl aducea pe bunul lor prieten la Cimitirul „Bolvani”. A stat două ore ținută în ploaie pentru a-l vedea pentru ultima dată pe cel care a fost pentru ea cel mai apropiat îndrumător și prieten, luptător și frate.

În pofida ocupanților

În perioada care a urmat, Maria și frații Aricescu nu și-au dezmințit convingerile. În anii primului război mondial, când activitatea Partidului Social-Democrat fusese interzisă, iar sediile închise, casa Ariceștilor a continuat să fie locul de întâlnire al frunților socialiști din localitate și al celor din centrele apropiate. Maria și Dumitru au făcut parte din grupul ilegal socialist care a organizat o luptă susținută împotriva ocupanților germani. În pivnița casei era instalată o mașină de scris, acolo se tipăreau, se multiplicau și se depozitau manifestele care chemau pe muncitori la luptă împotriva ocupanților, pentru o viață liberă, lipsită de exploatare. Grupului din Cîmpina i s-au alăturat socialiștii din Ploiești. Maria era cea care răspundea de depozitarea materialelor propagandistice, de difuzarea lor. Ajutată de un grup de fete și femei, ea a devenit un sprijin real al familiilor celor plecați pe front, găsind pentru fiecare, cuvinte de îmbărbătare și organizând susținerea materială a celor greu loviți de război. Deși poliția de ocupație supraveghea cu atenție casa Ariceștilor, nu a reușit niciodată să descopere nimic.

În ianuarie 1919, în urma unui accident, Maria Aricescu s-a stins din viață, în plină tinerețe și activitate revoluționară. Siciul drapat în roșu a fost însoțit de tovarășii săi de idei și de o mare mulțime de oameni. În necrologul publicat, ziarul **Socialismul** scria: „Ea era depozitara gazetelor și a broșurilor noastre,

Maria Aricescu și Ștefan Gheorghiu

era adresa unde fiecare năpăstuit venea să se plîngă și să ceară un sfat”. La rîndul lor, tovarășii săi de partid din Ploiești notau în **Lupta socialistă** din martie 1919: „Pentru mișcarea din Cîmpina, în special, moartea acestei tovarăse lasă un gol foarte adînc. Ea reprezenta acolo pivotul adevărat în jurul căruia se grupau celelalte elemente. În timpuri de mîrire ale mișcării socialiste din Cîmpina ca și în timpuri de restrînte, ea a fost veșnic la postul său, veșnic activă. [...] Niciodată nu se dădea la o parte cînd era vorba să servească interesele clasei muncitoare”

★

Dumitru Aricescu a rămas în Cîmpina, ca reprezentant al familiei și al aspirațiilor ei revoluționare. Impunându-se în activitatea socialistă și primind mandat din partea muncitorilor din Moreni să participe la Congresul din mai 1921, el a fost arestat și deținut la Văcărești, împreună cu ceilalți congresiști care votaseră pentru transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român. Numele său figurează pe scrisoarea de protest împotriva deținerii în închisoare a celor arestați, adresată președintelui Camerei Deputaților. În 1924, poliția cerea supravegherea sa atentă, deoarece avea informații că făcea propagandă comunistă printre muncitorii sindelor de la Moreni.

Amintirea anilor de început ai organizării luptelor muncitorești la Cîmpina, ca și a personalităților de frunte ale mișcării muncitorești și socialiste care au trecut prin acest oraș, rămîne legată pentru totdeauna de numele Mariei, al lui Ion, al lui Dumitru, al mamei lor, Elisabeta, de neuitata casă a familiei Aricescu.

UN SAVANT TRANSILVĂNEAN LA CURTEA MARIEI TEREZA

FLORENTINA DOLGHIN

În vara anului 1783, librării venezi recomandau cititorilor lor un nou autor, Ignațiu de Loyola Kutenpeitscher, cu lucrarea în limba latină *Johannis Phisiophilii specimen monarchologiae methodo Linneana*¹. De la primul contact cu cartea, lectorului venez i se sugera aerul ironic al numelui debutantului (de fapt un pseudonim): Ignațiu de Loyola (1491-1556) fusese călugărul spaniol care întemeiasă, în anul 1534, ordinul Iezuit, iar vocabula Kutenpeitschen s-ar putea traduce prin parafraza „care bicuiește pe călugări”. Deci, „Ignațiu de Loyola care îl bicuiește pe călugări”. Tratatul, de vădită orientare iluministă, era o filipică la adresa moravurilor și vieții monahale, a obscurantismului și fanatismului religios. El conținea tabele cu ordinele călugărești, după sistemul clasificării plantelor și animalelor introdus de naturalistul suedez Carl von Linné (1707-1778).

Descrierea detaliată și parodiată a călugărilor benedictini, dominicani, franciscani, augustinii etc., construită pe una și aceeași schemă — pieptănătură, vestimentație, aspect exterior, moravuri, obiceiuri — permitea autorului satirizarea lor pînă la caricatură. Fostul Iezuit scria cu minie despre amestecul bisericii în politică și cultură, despre prejudiciul pe care îl aducea ea tinerei generații. Dată fiind activitatea militant-agresivă a Iezuiților și a altor ordine monahale, călugărul reprezenta pentru Born întruchiparea a tot ceea ce însemna exploatarea omului, anesteziat de opiiul religiei. „Ceea ce este insectă în rîndul animalelor lipsite de rațiune — scria el — este călugărul între ființele raționale. Dar, în timp ce insectele aduc o pagubă mică, călugărul aduc o pagubă mare. De pildă, omida roade numai frunze, călugărul devorează un stat întreg. Ploșnița suge o picătură mică de sînge, călugărul suge ultima picătură de sînge a țărănimii”.

Lucrarea a stîrnit multă vîlvă. Conștient de oportunitatea ei social-educativă, cercurile progresiste veneze au salutat-o cu satisfacție. Era cu numai un an înaintea răscoalii lui Horea, Cloșca și Crișan. Reacțiunea a reprobatoare însă vehement, iar pe autor l-a decretat demn de dispreț. La scurtă vreme după apariție, cardinalul C.A. Migazzi a ordonat retragerea cărții de pe piață. Curînd însă pamfletul venezelor a apărut în traducere la Londra și la Paris, unde, în toiul revoluției din 1789, a fost reeditat de încă două ori.

Putîni știau însă că incisivul autor era a): un cunoscut mineralog, metalurgist și geolog, Ignațiu Born și b): de obîrșie transilvăneană.

Născut la 26 decembrie 1742, într-o familie de mici nobili din Alba Iulia, Born a fost trimis în 1755 să învețe la Viena. Patru ani mai tîrziu a intrat în Ordinul Iezuiților. Avea pe atunci 17 ani. Sufocat de scolastica Iezuită, el nu i-a putut suporta dogmele decît 16 luni, după care a părăsit ordinul plecînd la Praga, unde a studiat la Universitate dreptul și științele naturale. În cursul unor lungi călătorii prin Imperiul habsburgic, în vara anului 1770, a străbătut Slovacia, Ungaria, ținuturile Iugoslaviei de azi. În același an, Born s-a întors la Praga, unde a lucrat ca mineralog, fiind numit în 1772 consilier în această ramură științifică. Tînărul transilvănean s-a afirmat repede în lumea savanților praghezi. În anul 1774 a publicat lucrarea *Scrisori* [pe teme] de mineralogie în urma călătoriei mele prin Banatul Timișoarei, Transilvania, Ungaria, care a avut un mare ecou în cercurile științifice ale epocii, fiind tradusă în limbile engleză, franceză și italiană.

¹ „Mostră de știință călugărească după metoda lui Linné de Johannes Phisiophilus”.

Alături de spiritele progresiste ale vremii, I. Born a desfășurat și o vie activitate socială. Din suma de trăsături fugar creionate, pe care ni le oferă izvoarele, cit și din analiza atentă a informațiilor relativ parcmioase de care dispunem despre el, apare portretul unui om de excepție, adept convins al iluminismului. În prima jumătate a anului 1771, în jurul său s-a constituit cercul „Societatea oamenilor de știință”, cu sediul la Praga, care a editat, în limba germană, săptămîlnalul critico-bibliografic *Buletin științific praghez*. În cele 50 numere ale *Buletinului* (apărute între 1 octombrie 1771 și 15 septembrie 1772), lucrările de istorie, drept, filozofie, economie, politică, științe naturale și exacte, beletristică, ziaristică, care apăreau în Imperiul habsburgic, erau analizate de pe poziții iluministe. Pornind de la ideea că țărănimea este producătoarea bunurilor în societate, Born a abordat în paginile revistei și problemele acestei pătri sociale, condamînd fătîș rînduielele feudale și, în primul rînd, iobăgia. A persiflat apoi cu curaj, pe ton incendiar, scolastica medievală, superstițiile, fanatismul religios

care-i otrăviseră o parte din anii tinereții — când făcuse parte din ordinul iezuiților. Temeritatea cu care a tratat aceste probleme îl anunța pe autorul **Monachologiei**.

Dar orientarea deschis antifeudală a publicației nu putea fi tolerată în imperiul Mariei Tereza. Born, care recoltase multe inimiciții, a fost învinuit că și-a neglijat obligațiile profesionale și, în toamna lui 1772, **Buletinul științific praguez** a fost interzis. Conducătorul revistei, care nu împlinise nici 30 ani, a fost nevoit să demisioneze și să părăsească pentru un timp Praga.

Spirit independent și temerar, tânărul om de știință nu a renunțat însă la activitatea sa pe tărîm social. Un exemplu de critică, ieșită de sub pana lui Born, este povestirea **Die Staatsperücke** („Peruca de Stat“). Publicată anonim, la Viena, în 1773, și construită pe motivul picaresc al trecerii unei peruci de pe capul regelui pe cel al cameristului său, apoi al unui actor, ea i-a oferit satiricului prilejul străbaterii, alături de bătrîna perucă, a citorva medii sociale. Pe canavaua acestui subiect, autorul a zugrăvit un tablou critic al societății habsburgice la sfîrșitul secolului XVIII. Tema avea rezonanțe și în biografia autorului: în anul 1765 Born se căsătorise cu fiica unui frizer.

Cu toată atitudinea ostilă a autorităților imperiale față de activitatea lui Born, cercul „Societatea oamenilor de știință” și-a continuat activitatea. Între anii 1773 și 1782, cu participarea savantului transilvănean, a fost editat un dicționar biobibliografic de savanți și pictori ceho-moravi, în cinci volume. La sfîrșitul anului 1773, sub președinția lui Born, s-a constituit la Praga „Asociația particulară pentru sprijinirea succesorilor matematicii, ale istoriei naționale și ale cunoștințelor despre natură”.

La 32 ani, savantului plecat din Alba-Iulia i s-a publicat primul volum din **Operele sale științifice** (în două volume), iar doi ani mai târziu împărăteasa Maria Tereza l-a chemat la Viena, pentru a organiza Muzeul Imperial de Științe Naturale și Mineralogie, a cărui conducere i s-a încredințat. Tot în acești ani a descoperit și introdus metoda amalgamării metalelor, a făcut alte inovații în domeniul mineralogiei și metalurgiei. A semnat tratate științifice: **Über das Anquicken (Amalgamiren) der Gold und Silberhaltigen Erze** („Despre amalgamarea minereurilor de aur și argint“) în 1786, iar împreună cu un alt autor, von Treba, **Bergbaukunde** („Știința minelor“) în două volume. La 29 decembrie 1776, fusese ales membru al Academiei Imperiale de Științe din Petersburg.

La 24 iulie 1791, cînd Ignățiu Born, în vîrstă de 49 ani, a murit la Viena, lumea progresistă a pierdut o personalitate enciclopedică, un om de știință și un militant pe tărîm social și ideologic.

BIBLIOGRAFIE

- P. Mitrofanov, *Politickáská delatelnost Jozifa II., jeho stárodník a jeho vráhi*, 1907; *Antologie z dějin československé filosofie*, Praga, 1963; J. Haubelt, *Studie o I. Bornovi*, Praga, 1972; A.S. Milnikov, *Vozniknovenie ranneprosvetelskikh obiedinenij v Češskijh zemľah. „Razvitiie kapitalizma i naționalnie dvijeniia v slavjanskijh stranah“*, Moscova, 1970; *Vesmir*, 1954, nr. 10, Praga; *Voprosi istorii*, 1973, nr. 9, Moscova.
De asemenea: *The Encyclopaedia Britannica*, vol. 4, p. 255; *Grand Larousse Encyclopédique*, vol. 2, p. 246; *Der Grosse Brockhaus*, vol. III, p. 170; *Meyers Lexikon*, vol. II, p. 675; *Österreich Lexikon*, vol. I, p. 135; *Enciclopedia maghiară*, vol. III, p. 558; *Minerva, Enciclopedia română*, p. 207; C. Diaconovici, *Enciclopedia română*, vol. I, p. 536.

Praga la sfîrșitul secolului XVIII

dicționar istoric

Pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat, de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, ordnurile sociale cunoscut pe plan universal, acumulându-se o bogată civilizație materială și spirituală. O importanță deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista și al lui Decebal.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

NEAMURI ȘI
TRIBURI TRACICE

agriani
albocensi
aletoi
ansamensi
appiariensi
apuli
apsinthioi
arsietai
artaci
asti
ausdecensi
(usdecensi)

bebrici
beni
berecynti
bessi
bettegeri
blefi
bisalti
bistoni
bitini
bottiai
brilanti (priantii?)
brigi
brisi

buri (buridavensi)
caeni
carpi
carpodaci
caucoensi
celagisi
celegerri
ciconi
collaetae
coralli
corpili
costoboci
cotensi
crestoni
crobizi
crusaci
daci (v. geto-daci)
dantheleti
darsi (darsai)
derroni
digerri
dimensi
diobessi
diol
dolonsi (dolongi)
droși
drugeri
edoni

geti (getae,
v. geto-daci)
harpi
hypsalti
lai
maedobithyni
moesi (mysi)
mygdoni
napel
nipsaloi
(transiloi)
obulensi
odomanti
odrisi
oinensi
oitensi
olizoni
orresci
palopli
palti
panaloi
piarensi
piefigi
plengeti
pleri
pirogeri
piasti
potulatensi

pradavensi
ratacensi
(racatensi)
rondaloi
saboci
saci
sapei
sargeti
satri
serdi
siensi
sindi
singi
silthoni
sucii
terizi
thunati
tilati
tini
trausi
treri
tribali
tynteni
tyrageti
uti
zalei
zbalconi
zerani

Artacii

Ramură munteană a moesilor¹, care locuia între Traliana și Philippopolis (actualele orașe Stara Zagora și, respectiv, Plovdiv). Foarte războinici, așa cum relevă istoricul grec Dio Cassius (c. 155 - c. 236 e.n.), artacii s-au ridicat împotriva cuceritorilor romani, dar în anul 28 î.e.n. au fost învinși de proconsulul Marcus Licinius Crassus. Pe o inscripție găsită la Plovdiv și semnificativă pentru împănținerea unor zeiță grecești la mitologia locală, Hera are atributul de *artakene*, adică „a artacilor”.

AI. BARNEA

Carpodacii

Neam menționat în lucrarea istoricului grec Zosimos (sec. V. e.n.) *Istoria nouă*, în care ni se relatează că „Teodosius a respins pe scrii și pe carpodaci și, învingându-i

în luptă, i-a silit să treacă Istrul și să se întoarcă pe meleagurile lor”. Denumirea de carpodaci, pe care n-o mai întâlnim în celelalte izvoare scrise, a fost interpretată de istorici în mod diferit: carpodacii ar fi ori „daci amestecați cu carpi”¹, ori „carpi de origine dacică”, ori „daci în țara carilor”. Fiecare formulă oferă concluzia că n-ar fi vorba despre o singură populație, ci despre două neamuri de aceeași origine (dacă).

V. Pârvan a identificat numele carpodacilor cu acela al carilor, importanta uniune de triburi dace de la est de Carpați. Cercetările și descoperirile arheologice recente au dovedit justetea acestui punct de vedere, demonstrând o dată în plus identitatea carpodacilor cu aceea a carilor. Denumirea de carpodaci folosită de Zosimos se referă de fapt la populația carpică rămasă pe loc, în Dacia, după ce o parte a acestei populații a fost transferată în Imperiul roman, la sfârșitul sec. III și începutul sec. IV e.n.

(Continuare în p. 39)

¹ - Vezi Magazin Istoric, nr. 6, 2/1976.

CALENDARUL DE LA SARMIZEGETUSA (I)

E. POENARU, C. SAMOILĂ,
S. BOBANCU

Universitatea din Braşov

Dintotdeauna, înţelegerea timpului de către om a fost legată de perceperea faptului că sistem implicaţi în curgerea lui ireversibilă şi că aceasta ne conferă o existenţă perisabilă, un statut de „trecători”¹. Cît de adînc, de tulburător, de dramatic chiar, s-a implantat această înţelegere în conştiinţa umană ne-o dovedeşte faptul că toate creaţiile spirituale ale omenirii, la începuturile dezvoltării culturii sale, au fost dominate de mitul nemuririi, al unei existenţe în afara vămurii vremii. Credinţele primitive şi apoi religiile s-au încheiat în jurul acestui vis.

Primul pas pentru înţelegerea raţională a timpului a fost măsurarea curgerii lui. Omul a făcut acest pas împins de anume nevoi ale vieţii, cum ar fi stabilirea perioadelor pentru muncile agricole, pentru deplasarea turmelor şi urmărirea vinatului sau pentru revărsarea apelor, ca în Egipt. Dar, totodată, măsurînd timpul, omul a înţeles că îşi drămuieşte şi propria sa existenţă, adică îşi punctează curgerea vieţii cu borne convenţionale. De asemenea, organizarea socială a tîns spre surprinderea curgerii timpului fizic, obiectiv şi, pentru aceasta, a fost nevoie de anumite puncte de referinţă relativ stabile. Cum s-a ajuns la astfel de puncte?

Astrele bolşii, cu succesiunea observabilă şi cu repetabilitatea exactă a mişcărilor lor, păreau că se roteş deasupra Pămîntului anume spre a marca timpul. Soarele, astrul izvor de lumină, căruia i s-au închinat, la început, aproape toate popoarele, a marcat unitatea primară de măsură a timpului prin intervalul dintre două

aparitii succesive, ziua de 24 ore, unitate impusă şi de condiţionarea activităţii umane, prin alternanţa dintre lumină şi întuneric. Un alt astru, Luna, cu regulata ei apariţie nocturnă, schimbîndu-şi înfăţişările într-o succesiune regulată, putîndu-se, deci, stabili numărul de zile cuprinse între două înfăţişări identice (lunaţii), a servit drept reper pentru a se crea o unitate de timp superioară—luna. Intervalul necesar soarelui pentru a ajunge în aceeaşi poziţie în mişcarea sa aparentă pe boltă a devenit unitatea de timp numită an solar, iar intervalul obţinut prin însumarea a 12 lunaţii succesive a devenit anul lunar. Observînd cerul, omul a putut constata că soarele este precedat la răsărit, sau urmat la apus, de mereu alte cortegii de stele, ce se succed într-o anumită regularitate sau că, pentru emisfera noastră, întreaga boltă instelată se află într-o lentă mişcare de rotaţie în jurul stelei fixe a Nordului.

Pe baza acestor observaţii, s-au putut elabora calendarele care jalonează timpul în unităţi cărora li s-au imprimat semnificaţii distincte (zile de lucru, zile de sărbătoare). S-a conturat, astfel, conceptul de timp social, făcîndu-se un prim pas în ceea ce s-ar putea numi „umanizarea timpului”.

Cu aceste sumare consideraţii, să ne aplecăm asupra sanctuarelor de la Sarmizegetusa. Privindu-le, încerci senzaţia că piesele care le compun încorporează, prin dispunerea, numărul, orientarea şi dimensiunile lor, anume semnificaţii încă nedescifrate. Dar, pornind de la această premisă, trebuie admisă şi o altă, anume că informaţia condensată în aceste monumente e codificată, deci mult mai greu de „citit” decît scrierea în cuvinte, dar, în acelaşi timp, mai sintetică, mai bogată în semnificaţii.

¹ Ipoteza de lucru prezentată în acest articol de cei trei cercetători de la Universitatea din Braşov, a format şi obiectul unei comunicări la Congresul de tracologie, din septembrie 1976, de la Bucureşti—n. r.

Anul dacic și fluctuanța lui

După o prealabilă ridicare topometrică efectuată cu sprijinul sefului de lucrări dr. Kiss Arpad (Universitatea Brașov), am procedat la „descifrarea” monumentelor, analizând succesiv atât funcția lor de calendare, cât și calitatea de a păstra și evidenția cunoștințe de astronomie, geometrie, trigonometrie etc.

Pentru a înțelege calendarul înscris în aceste monumente trebuie să privim, mai întâi, cele două sanctuare circulare.

Micul sanctuar circular este alcătuit din 114 piese, dintre care 13 stâlpi lespezi care separă 13 grupări de stâlpi cu următoarea structură: 8 grupe de câte 8 stâlpi, 1 grupă de 7 stâlpi, 3 grupe de câte 8 stâlpi, 1 grupă de 6 stâlpi (în total, 101 stâlpi + 13 lespezi).

Marele sanctuar circular este compus din 3 cercuri concentrice (A,B,C) și o construcție absidală (în formă de potcoavă închisă) situată central, avînd o axă de simetrie și o axă a pragurilor. Cercul exterior (cercul A), este alcătuit din 104 blocuri de andezit lipite unul de altul; cercul următor (cercul B) alăturat primului, este format din 210 piese, dintre care 30 sînt lespezi de separare a 30 grupări a câte 6 stâlpi (în total 180 stâlpi + 30 lespezi); cercul al treilea (cercul C), este format din 4 grupări de lespezi ce separă 4 grupări de stâlpi, după următorul aranjament, considerat de la axa pragurilor și pragul nr. 4, în sens trigonometric (invers acelor de ceasornic): 17 stâlpi — 4 lespezi — 18 stâlpi — 3 lespezi — 16 stâlpi — 4 lespezi — 17 stâlpi — 3 lespezi (în total 68 stâlpi și 14 lespezi; absida centrală este alcătuită din 2 grupări de lespezi ce separă 2 grupări de stâlpi în următorul aranjament, considerat de la axa pragurilor și pragul nr. 3, în sens trigonometric: 13 stâlpi — 2 lespezi — 21 stâlpi — 2 lespezi (în total, 34 stâlpi + 4 lespezi).

Pornind de la ideea avansată în carte de Constantin Daicoviciu, anume căarele sanctuar circular reprezintă un „templu calendar”, colectivul

nostru, utilizînd analiza numerică și testînd o serie de algoritmi originali, a construit un sistem unitar de interpretare, deosebit de cele propuse pînă în prezent de alți autori.

Să încercăm cu un minim de demonstrații matematice, și rezumativ, să prezentăm acest sistem cititorilor revistei **Magazin Istoric**.

Cea mai mică diviziune naturală de timp, ușor sesizabilă și instalată biologic fiind ziua (24 ore), orice calendar trebuie să marcheze scurgerea timpului prin cuantificarea lui în zile. În această idee, propunem, pentru micul sanctuar circular, echivalența: 1 stîlp de andezit = 1 zi (zi plus noapte) și 1 lespeze = 1 însemn de separare. Circumferința micului sanctuar circular devine, astfel, egală cu 101 zile. Parcurgînd de 3 ori sau de 4 ori circumferința ($101 \times 3 = 303$; $101 \times 4 = 404$) observăm că valorile obținute sînt prea îndepărtate de valoarea unui an astronomic (365 zile). Trebuie căutat, așadar, un multiplu M de circumferințe care să permită cea mai mare apropiere de un număr întreg de ani (R).

Din calcule, rezultă că $R = 13$, iar $M = 47$ (deoarece, în acest caz, rămînea în urmă a calendarului care se caută, este minimă), adică 13 ani astronomici corespund cu 47 circumferințe ale micului sanctuar, după care mai este necesară o singură zi de corectură (e posibil să fi fost o zi de sărbătoare). Avem, astfel, prima concluzie importantă: calendarul dacic avea la bază un ciclu de 13 ani, încheiat cu o zi de corectură. Aceleași calcule arată că un „an dacic” avea 47 săptămîni. Divizarea micului sanctuar în 13 grupe nu este, deci, întîmplătoare ci căutăată și are calitatea că, datorită ei, anii dacici încep totdeauna în prima zi a unei grupe, sfîrșindu-se, deci, totdeauna în ultima zi a unei grupe, iar toate cele 13 zile de început ale celor 13 grupe sînt, în decursul unui ciclu, o singură dată zile de început de an. Faptul că anii dacici nu începeau și nu se sfîrșeau cu oricare dintre zilele „săptămîni” (fiindcă se propune echivalența: o grupă egal o „săptămîna”), este o proprietate interesantă, o

calitate pe care nu o are nici calendarul actual.

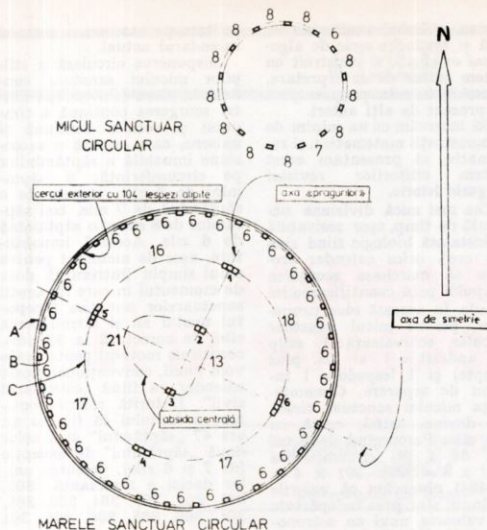
Disponerea circulară a stîlpilor micului sanctuar conduce la ideea echivalenței dintre scurgerea continuă a timpului și rotirea continuă și unisens, care asigură o succesiune imuabilă a săptămînilor pe circumferință: 8 săptămîni de 8 zile, urmate de o săptămîna de 7 zile, trei săptămîni de 8 zile și o săptămîna de 6 zile. Această imuabilitate, ușor de memorat pentru omul simplu (întreruptă doar de momentul în care înțepții sanctuarelor anunțau începutul noului an și introducerea zilei de corectură la 13 ani), constituie motivul pentru care vom numi, convențional, acest calendar ca fiind „calendarul civil”. Datorită rotirii continue, a faptului că fiecare an are 47 „săptămîni” și a celor două „săptămîni” de excepție (de 7 și 6 zile), valoarea anilor dacici e fluctuantă: 366, 365, 364, 367, 364, 366, 365, 364, 366, 365, 366, 365, 364 zile.

Evidența celor 47 săptămîni ale „anului dacic” se putea face pe absida centrală (fig. 2), numărînd cele două grupe de stâlpi în succesiunea 13 — 21 — 13, realizabilă în două moduri.

Din cele expuse pînă aici, se desprind două concluzii:

— „Anul dacic” era subîmpărțit în trei părți („trimestre”), avînd durată și succesiunea 13 — 21 — 13 săptămîni. Considerăm această diviziune ca reflectînd structura anului dacic nu numai pentru motivul că și alte civilizații străvechi au cunoscut împărțirea anului în trei perioade (ex. vechiul calendar egiptean), ci mai ales pentru faptul că perioada de 21 „săptămîni” se suprapune „perioadei vegetative”, dacă luăm ca etalon viața de vie, plantă despre care se știe că a fost cultivată intens aici. „Perioada vegetativă” putea constitui o durată distinctă în lungimea unui an, mai ales pentru un popor de agricultori și păstori.

— Considerînd fiecare lespeze a absidei ca însemn de evidență a zilei de corectură ce încheie un ciclu de 13 ani, rezultă unitatea de timp superioară unui asemenea ciclu

MARELE SANCTUAR CIRCULAR

și anume perioada dacică de 52 ani (4 lespezi=4 corecturi; 4 înmulțit cu 13 ani=52 ani).

Un „ceasornic cu două cadrane“

Modul de utilizare a acestui calendar era simplu. În cercul micului sanctuar circular (figură geometrică ce simbolizează atât de bine curgerea neîntreruptă a timpului), erau cei 101 stâlpi, separați de cele 13 lespezi, adică semnele cuantificării timpului în raport cu semnificațiile umane ale curgerii lui continue. Pentru fiecare zi (24 ore), se număra un stâlp, însemnarea operației putându-se face fie prin marcarea stîlpilor, fie prin mutarea unui obiect (cursor „diurn“) de pe un stâlp pe altul. Epuizându-se însemnarea stîlpilor dintr-o „săptămână“, consumarea unei asemenea perioade se marca pe unul dintre stâlpii absidei marelui sanctuar circular. Acești stâlpi erau implantați cu 9-13 piroane, terminate la cap cu cirilge, de care se puteau atârna semnele mobile (cursoarele). Cînd se numărau stâlpii din absidă în ordinea 13+21+13, avînd parcurse 47 „săptămîni“ și aflîndu-ne deci la sfîrșitul unui

an, pe circumferința micului sanctuar circular se însemna lespezea dintre ultimul stîlp al ultimei perioade parcurse și primul stîlp al perioadei cu care începea noul an; astfel, cele 13 lespezi ale micului sanctuar căpătau destinația de lespezi de memorare a anilor și, implicit, a întregului ciclu. Această însemnare a unei lespezi pe micul sanctuar circular coincidea cu momentul reînnoșării evidentei „săptămînilor“ pe absidă, marcîndu-se astfel trecerea într-un nou an.

În felul acesta, se marca scurgerea zilelor, „săptămînilor“ și anilor dacici. La împlinirea celui de-al treisprezecelea an, se marca însă ultima dintre cele 13 lespezi ale circumferinței micului sanctuar circular, care rămăsese neînsemnată. Era momentul încheierii ciclului de 13 ani. Atunci, în absidă se marca una dintre cele 4 lespezi, iar pentru reînceperea numărării pe micul sanctuar circular se avea în vedere ziua de corectură. Cînd toate cele patru lespezi ale absidei erau marcate, se împlinea ciclul superior de 52 ani.

Să analizăm acum marele sanctuar circular. Cercul B este compus din 180 stâlpi. Menți-

nînd aceeași echivalență — 1 stîlp=1 zi (24 ore) — observăm că parcurgînd de două ori circumferința acestui cerc însumăm 360 zile. În 13 ani (26 rotiri pe circumferință), avem, în total, 4 680 zile. Față de cele 4 748 zile (4 747+ziua de corecție), obținute într-un ciclu de 13 ani pe micul sanctuar circular, apare o diferență de 68 zile. Dar, această cifră corespunde exact cu numărul stîlpilor care compun cercul C! Cercul B și cercul C ale marelui sanctuar circular formează, deci, un calendar care cuprinde același număr de zile într-un ciclu de 13 ani ca și calendarul înscris pe circumferința micului sanctuar circular.

Am numit primul calendar „civil“, iar pe acest al doilea îl numim „religios“, gîndindu-ne la faptul că în mai multe civilizații ale antichității calendarul religios îl dubla pe cel civil și avînd în vedere două aspecte: mai întîi, că acest calendar, grupînd zilele în perioade egale de cîte șase, conține mai multe zile de sărbătoare decît cel „civil“, ceea ce este specific calendarelor religioase și, în al doilea rînd, faptul că în general calendarele religioase erau „tradiționale“, adică mențineau un an simbolic — cum este anul de 360 zile — an la care se adăugau corecturi. Tocmai această menținere a anului simbolic de 360 zile face ca în calendarul „religios“ sau „tradițional“, în răstimp de 13 ani să fie implicate 68 zile de corectură, probabil tot zile de sărbătoare, pe cînd în calendarul civil, în aceeași perioadă se înseriază doar o singură zi de corectură.

Cele două sisteme de măsurare a timpului, „civil“ și „religios“, prezintă următoarele caracteristici principale:

— Calendarele dacice respectă permanent echivalența 1 stîlp=1 zi; ele reprezintă, deci, sisteme de evidență în numere întregi a unor măriimi neîntregi (anul dacic fluctuant și întreg, față de anul tropic — mărime zecimală); ele sînt astfel concepute, încît să rămîină în urma timpului astronomic exact și să permită corecția lor cu o unitate (1 zi) prin adădire.

— Construcția micului sanctuar circular determină durate

fluctuante ale anilor, sistem prin care precizia se asigură, cu ajutorul unor mărimi întregi, la un ciclu de 13 ani.

— Întotdeauna, anul începe în prima zi a „săptămânii” și se sfârșește în ultima zi.

— Calendarul „civil” și cel „religios” sînt roadele aceleiași sistem de gîndire, dovedit de modul identic de simbolizare (1 stîlp = 1 zi), de utilizarea aceluiași ciclu de 13 ani, precum și de precizia identică (dar și autonomă).

Calendarele Sarmizegetusei conțin, așadar, materializarea constructivă a unor cicluri de 13 ani, avînd fiecare un total de 4 748 zile. Valoarea exactă în zile a unui an mediu dacic (mediu, deoarece anii dacici erau, cum am arătat, fluctuanți și întregi), este de 365,2307692 zile față de cea a anului tropic, de 365,242198 zile. Diferența dintre anul tropic și cel mediu dacic este de 0,0114287692 zile, adică 16'27,44566154" și o definim deoarece este necesară calculului de precizie. Această diferență medie se însumează și după 13 ani (un ciclu corectat), diferența dintre calendarul dacic și timpul astronomic ajunge la 0,148574 zile. Se iese problema aflării numărului X de ani, după care diferența ajunge să fie exact de o zi, deci să impună o corectură suplimentară celei de la ciclurile de 13 ani.

Soluția imediată și unică este: $X = 87,498485$ ani. Dar ipoteza potrivit căreia strămoșii noștri ar fi efectuat după acest număr de ani corectura cu o zi a calendarului lor este nefirească și lipsită de dovezi materiale pe terasele monumentelor.

Apropierea calendarului dacic de reperele astronomice (solare) purtătoare ale timpului exact, trebuia să se facă cu un număr întreg de zile, după un număr întreg de ani, nu cu mărimi fracționare. Acest număr întreg de zile în măsura anilor medii dacici se atinge de fiecare dată cînd numărul N de ani este multiplu de 13, adică: N este produsul dintre 13 și un întreg pozitiv, Q , reprezentînd numărul ciclurilor de 13 ani și fiind evidențiat de fiecare dată atunci cînd, pe micul sanctuar circular, apare prima suprapunere în marcarea lespezilor, pe care le-am con-

siderat ca memoratoare a trecerii anilor.

Raționamentele conduc la scrierea unui sistem algebric, numit de noi „sistem secular”, avînd ca una din soluții pe $Q=8$ și $N=104$ ani, cifră pe care am întîlnit-o materializată în cercul A al marelui sanctuar circular, compus din 104 lespezi de andezit și care reprezintă momentul unei noi corecturi cu o zi („corecție seculară”). În afară de coincidența numerică surprinzătoare dintre soluția oferită de „sistemul secular” și numărul pieselor ce compun centura primului cerc al marelui sanctuar, se suprapune și coincidența de semnificație dimensională, în sensul că cele mai mari piese din construcția marelui sanctuar circular sînt cele ale cercului exterior, potrivite deci pentru a simboliza anii unui secol „dacic”.

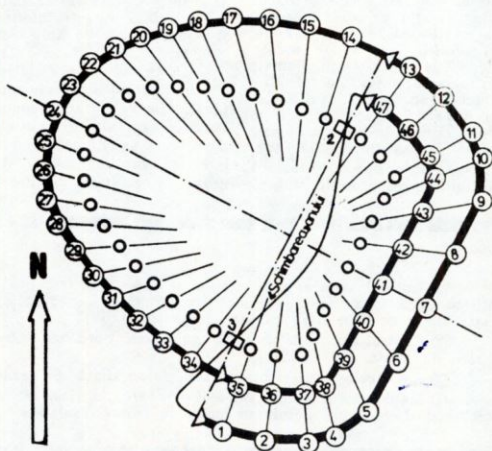
O zi în plus la 8840 ani!

Acest cerc al marelui sanctuar circular de 104 lespezi permite o memorare globală și nefragmentată a „secolului” dacic, dar nu distinge, datorită uniformității lespezilor, nici ciclurile de 13 ani, nici perioadele de 52 ani, a căror existență

a fost descoperită și dovedită în construcția absidei centrale.

De asemenea, era firesc să existe și o evidență în piatră a fiecărui an dintr-un ciclu de 13 ani, deoarece micul sanctuar circular, cel care conține valoarea în zile a anilor dintr-un ciclu, necesită cunoștințe avansate și familiarizare în modul de utilizare a monumentului, nepermițînd decît inițiatorilor să cunoască unde a început și unde s-a sfîrșit un an, în ce an al ciclului „sîntem”, cîți ani mai „sînt” pînă la terminarea ciclului, sau cîte cicluri de 13 ani au trecut dintr-un secol dacic. Pentru evidența curentă, trebuie să fi existat altă modalitate.

Ne-am îndreptat atenția asupra sanctuarelor patruleter; dintre acestea, singurul care conține cifra 13 și ideea de repetare a acestuia este sanctuarul patruleter cu patru șiruri de cîte 13 tamburi, aflat pe terasa XI. Atribuind unui tambur de andezit din acest sanctuar valoarea de un an, am ajuns la concluzia, deosebit de importantă, că exista evidența fiecărui an dintr-un ciclu de 13 ani, a grupării anilor în cicluri, a perioadei dacice de 52 ani ($4 \times 13 = 52$), ca și a „secolului dacic”, ca urmare a parcurgerii duble a sanctuarului patruleter.

Ținând seama de componența numerică a cercului exterior a marelui sanctuar circular, conjugată cu sanctuarul dreptunghiular de 4×13 , se pare că numărul anilor unui „secol dacic” (104) trece din domeniul supozițiilor în domeniul certitudinilor. Dar stabilirea acestei unități noi de timp ridică alte probleme. „Corecția seculară”, de o zi la 104 ani dacici, nu aduce originea calendarului dacic în același punct, pe axa timpului, cu originea calendarului astronomic. În adevăr, la un „secol dacic” diferența dintre cele două calendare este 1,88592 zile. Dacă după 104 ani se face o corecție de 1 zi, diferența în timp (întârzierea „seculară”) între noua origine a calendarului dacic și timpul astronomic rămâne de 0,88592 zile, adică 4 ore, 31 minute și 34,34879991 secunde.

După al doilea „secol dacic” de 104 ani, după efectuarea corecției corespunzătoare de 1 zi, se adaugă încă o întârziere egală cu aceasta. Și atunci, iar se pune întrebarea: după câte „secole” (Z), diferența acumulată ajunge să fie foarte aproape de obișnuita unitate de corecție de o zi, astfel încât să permită o nouă corecție, denumită corecție multiseculară sau milenară? Un nou șir de calcule conduce la două soluții: în primul caz, ciclul superior secolului dacic (de 104 ani) ar avea 5 secole ($5 \times 104 = 520$ ani), iar în al doilea caz — 6 secole ($6 \times 104 = 624$ ani). Pentru prima soluție avansul calendarului dacic devine egal cu o zi după 8 840 ani, iar la a doua soluție, întârzierea devine egală cu o zi după 4 742 ani.

Dar toate aceste rezultate obținute prin procedee mate-

matice nu ar avea nici o valoare, ar fi doar simple „dezvoltări” teoretice ale sistemului dacic de măsurare a timpului, dacă nu ar avea un suport material în structura monumentelor de la Sarmizegetusa.

În cazul în care calculele noastre de precizie sînt corecte și exprimă o realitate a vremilor trecute, atunci rezultatele lor (chiar dacă nu putem face afirmații certe asupra modului în care strămoșii noștri au obținut aceste rezultate) trebuie să se regăsească în unul sau mai multe sanctuare din muntele „sacru” al Sarmizegetusei, tot așa cum, modelul de calendar prezentat anterior se regăsește fidel în sanctuarele circulare și tot așa cum sanctuarul patrulater de 4×13 exprimă materializarea ideii de an, ciclu, perioadă și „secol” dacic.

Acceptînd această idee — întărită și de faptul că, pentru corecția „seculară”, simbolul pietrificat al efectuării ei îl constituia parcurgerea completă a cercului de 104 stilpi al marelui sanctuar circular, respectiv dubla parcurgere a sanctuarului patrulater de 4×13 — să căutăm dovada cunoașterii ciclului superior „secolului” dacic, fie a celui de 520 ani, fie a celui de 624 ani, după cum a rezultat mai sus. Observăm că ambele soluții obținute sînt multipli de 13, adică multipli ai ciclului de bază al calendarului dacic, care este totodată și prima unitate de timp ce se corectează cu o zi.

Dacă presupunem ciclul de 13 ani ca fiind o unitate temporală „sacră” (fapt demonstrat de repetate ori prin elemente ale sanctuarelor circulare și dreptunghiulare, dar în mod deosebit de coincidența

după 13 ani a calendarului „civil” cu cel „religios”), vom constata că există o dovadă în piatră a ciclului superior de 520 ani. Este suficient să privim cel mai mare și mai impresionant dintre toate monumentele Sarmizegetusei, și anume sanctuarul mare dreptunghiular, format din 4 alinamente de cite 10 tamburi de andezit.

Acest mare sanctuar dreptunghiular impresionează atât prin suprafața lui, cit și prin dimensiunile pieselor ce îl compun, care au actualmente un diametru cuprins între 2,14 și 2,24 m. Dacă tamburii sanctuarului de 4×13 piese sînt de dimensiuni mai mari decît stîlpii care simbolizau zilele, ei simbolizînd anii, tamburii sanctuarului de 4×10 sînt și mai mari, sugerînd, în aceeași ordine de idei, alte dimensiuni ale unităților de timp pe care le simbolizează. Este semnificativă și situarea acestui sanctuar pe cea mai înaltă dintre terase. Pentru acest sanctuar, propunem deci echivalența: 1 tambur = un ciclu de 13 ani. Astfel, marcîndu-se cite un tambur sau deplasîndu-se un însemn caracteristic de pe un tambur pe altul, la epuizarea tuturor celor 40 coloane se încheia un mare ciclu de 520 ani ($40 \times 13 = 520$). Înainte de a se reîncepe marele ciclu, se introducea în calendar ziua de corecție „multiseculară”, considerată probabil ca o zi de sărbătoare de deosebită importanță.

Cu această corectură, calendarul dacic înregistrează un avans, în raport cu timpul astronomic, de o zi la fiecare 8 840 ani.

(Va urma)

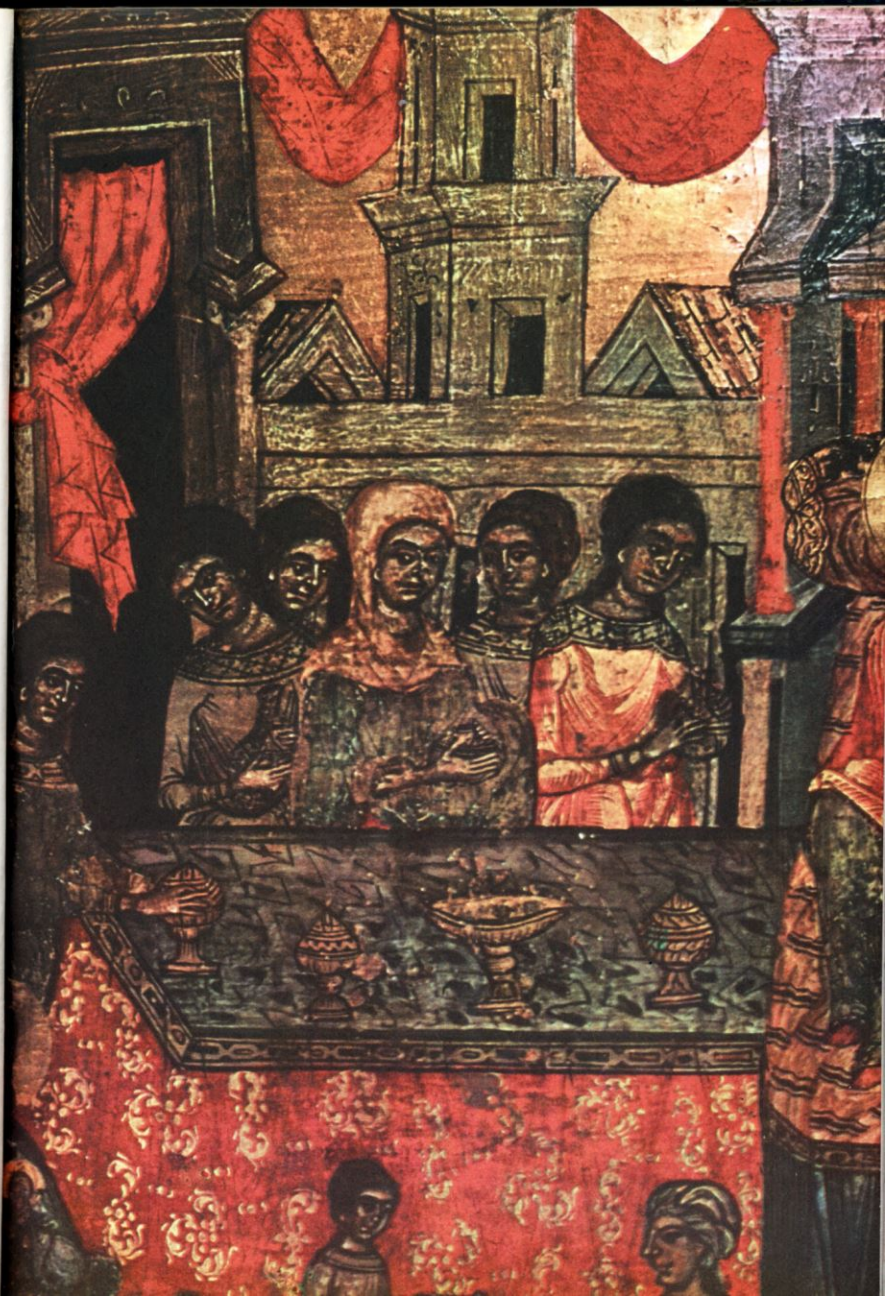
PLANȘELE NOASTRE

① Autorul anonim al acestei picturi de la Mitropolia din Tîrgoviște — pictură expusă la Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România — a înfățișat „Cîna cea de Taină” ca pe un ospaț domnesc (Din viața curților domnești, p. 19)

② Centrul Bucureștilor, acolo unde axa nord-sud întretaie axa est-vest: o imagine în vîrstă de peste 60 ani...

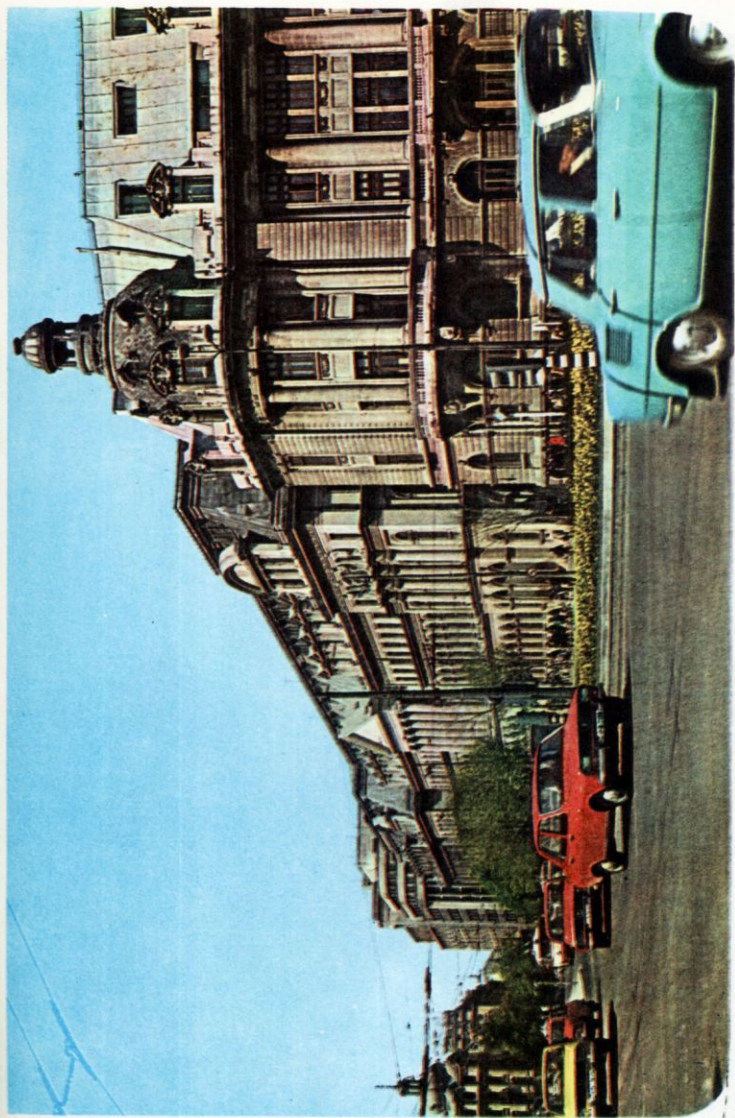
③ ...și aceeași intersecție astăzi, fotografiată din exact același unghi

④ Exploratorul englez James Cook care, în 1769, a cercetat minusculele Arhipelagul Noii Zeelande, declarîndu-l posesiune britanică (Noua Zeelandă — tradiție și istorie, p. 33)

Album istorie românească

NOUA ZEELANDĂ

tradiție și istorie

KEITH SINCLAIR

13 decembrie 1642. Explorînd mările australe, navigatorul olandez Abel Janszoon Tasman (1603-1659) descoperă Capul Foulwind. În primele zile ale anului următor, continuînd să străbată Pacificul spre nord, el atinge Capul Van Diemen. Curînd, europenii aveau să afle că în sudul Oceanului Pacific, în vecinătatea Australiei, există o insulă, pe care descoperitorul ei o denuiea Noua Zeelandă.

La peste 125 ani de la expediția lui Tasman, în 1769, celebrul explorator englez James Cook (1728-1779) cerceta litoralul insulei și arăta că, de fapt, era vorba de un arhipelag compus din două insule. În toamna aceluiași an, la 15 noiembrie, Cook declara acest teritoriu posesiune britanică, subordonată administrativ coloniei australiene New South Wales.

Tasman și Cook aveau să fie succedați în Noua Zeelandă de pescători de balene și traficanți, care cumpărau de la indigeni în și lemn, vinzîndu-le în schimb arme de foc.

Omenirii i se dezvăluia o nouă civilizație. De esență polineziană, ea reprezenta o fază caracteristică a culturii materiale proprii

populației locale, maori, și diferențelor de cea a primilor locuitori ai insulelor, acum dispăruți.

Dar cine fuseseră acești primi locuitori ai Noului Zeeland? Cum dispărușeră ei? Cum evoluase cultura lor locală și ce influențe suferise ea? Ce este deci un neozelandez? La aceste întrebări ne răspunde cunoscutul istoric englez Keith Sinclair în primul capitol — pe care îl reproducem într-o formă condensată — din lucrarea sa, A History of New Zealand, o concisă și documentată incursiune în trecutul acestei țări mici din Oceanul Pacific, pe care — după cum ne avertizează Keith Sinclair — autorul a încercat să o privească deopritivă ca o fostă colonie britanică¹, parte a Lumii Noi și insulă a Pacificului.

F. D.

Majoritatea triburilor moderne maori sînt urmașele membrilor unei flote de luntre, despre care se crede că au venit în acest arhipelag pe la anul 1350. Toponimia unor locuri polineziene le-a sugerat omenilor de știință ideea că Hawaiki, ținutul strămoșesc al maorilor, se afla în Insulele Societății (Tahiti). De altfel, în trecut îndepărtat, polinezienii venind din Indonezia au străbătut în luntre Pacificul, insulă cu insulă.

¹ În anul 1841, Noua Zeelandă devenea colonie britanică separată, în 1852 dobîndea o largă autonomie internă, iar din 1907 obținea statut de dominion. Din 1931, Noua Zeelandă este membră a Commonwealth-ului.

Vinători fără arme...

Cea mai mare parte a istoriei omului din Noua Zeelandă este învăluită în misterul epocii dinaintea scrisului. Săpăturile arheologice efectuate în ambele insule au scos la iveală câteva obiecte care atestă viața unei populații aproape uitate, vinătorii de păsări moa, poate primii locuitori ai Noii Zeelande. În mormintele lor au fost găsite unelte și podoabe confecționate din oase și ouă de moa, păsări care trăiau în grupuri numeroase pe pajiștile de pe ambele insule. Modul în care erau lucrate uneltele, crîrile de prins pește și obiectele de podoabă a dus la concluzia că vinătorii de moa erau polinezieni. Cum probabil nu s-au temut de vreun dușman și n-au fost un popor războinic în primele timpuri, se pare că nu aveau arme. Unele din amuletele și podoabele lor au o frumusețe stranie, neobișnuită. În multe peșteri se mai pot vedea și astăzi picturi ce le pot fi atribuite. Obiectele găsite atestă o cultură materială destul de dezvoltată, ceea ce i-a determinat pe cercetători să presupună că insulele au fost locuite cu cel puțin 1000 ani înainte. Cert este că, la venirea europenilor în Noua Zeelandă maorii uitaseră de existența păsărilor moa, prezente doar în câteva legende. Pare deci plauzibilă ipoteza succesiunii mai multor generații, pînă ce aceste păsări au fost exterminate și apoi uitate.

Tradiția conform căreia Noua Zeelandă a fost colonizată intenționat presupune că un explorator polinezian ar fi descoperit ținutul, s-ar fi întors acasă și i-ar fi învățat și pe ai săi geografia Pacificului de Sud. Nu există însă nici o dovadă precisă că polinezienii au călătorit intenționat dincolo de propriile lor teritorii. Unii autori susțin că, pornind în călătorii scurte, polinezienii s-au rătăcit și astfel au debarcat în insulele Pacificului, inclusiv în Noua Zeelandă. Dacă acceptăm această ipoteză, înseamnă că societatea maori a fost produsul mai multor secole, intrucît e puțin probabil ca un număr atît de mare de oameni să fi fost aruncați pe țărmurile Noii Zeelande, la distanțe de mii de mile de cea mai apropiată insulă. În plus, de obicei, femeile nu făceau parte nici din expedițiile de pescuit, nici din cele de război.

...și artizani dibaci

După dispariția păsărilor moa, o bună perioadă de timp, strămoșii maorilor trebuie să fi avut o viață foarte grea. **Aotearoa**, „Țara Norului cel Alb și Lung”, cum au numit ei noul ținut, avea un sol bogat, dar, în comparație cu insulele Polineziei tropicale, le oferea hrană insuficientă: rădăcini de ferigă și alte plante, crustacee și pește.

Maorii au adus cu ei în Noua Zeelandă unele plante comestibile, mai ales **kumara** (cartoful dulce) și rădăcina de ignam¹. Mai multe luni pe an, viața lor era organizată în jurul cultivării plantelor și adăpostirii roadelor. Fiind nevoiți să schimbe din cînd în cînd locul holderlor, desțelenirea și curățirea unor terenuri

¹ Plantă exotică care produce tuberculi comestibili, de dimensiuni foarte mari.

noi trebuie să fi însemnat pentru ei o muncă istovitoare și îndelungată.

Nu cunoșteau prelucrarea metalelor, nu aveau animale de muncă și nici un mijloc de transport, în afară de luntre. Și totuși, cu unelte din os și piatră, ei au creat o cultură impresionantă — în multe privințe cea mai dezvoltată din Polinezia. Tehnica lor de împletit și țesut inul, pentru a-și face coșuri și îmbrăcăminte, modul în care-și făureau uneltele și topoarele din piatră, crîrile de prins pește și acele din os, instrumentele muzicale și podoabele, metoda de a construi case și luntre din lemn, toate atestă o cultură materială care, în unele privințe nu era inferioară celei a europenilor. Maorii erau mari meșteri în sculptura în lemn (luntre de război, case de întruniri ornamentate, cutii și ustensile de tatuaș) și în piatră. Cele mai frumoase obiecte ale lor erau bitele sculptate și podoabele lor personale, pe care le scultau din jad transparent. Pentru a găsi această piatră, ajungeau pînă în Alpii Sudici și vestul coastei Insulei de Sud și pe care o și numeau „Apa de Jad”.

În decursul veacurilor, populația maori a crescut numeric și s-a împrăștiat pe întregul arhipelag. Triburile, organizații extinse de rubedenie, erau constituite din subtriburi și grupuri de familii, mai mari decît cele din cadrul familiei europene.

Fiecare trib era format din sclavi (cea mai mare parte prizonieri de război), **tutua**, adică oameni de rînd, și **rangatira**, clasa șefilor. Căpetenia tribului, **ariki**, era un șef absolut și într-o oarecare măsură **tapu** (concept care, ca și forma sa anglicizată **tabu**, însemna sfînt, sfîșit, prohibit sau blestemat).

Funcția, cu prerogativele ei de conducere și putere, era ereditară. Uneori însă un șef slab putea fi înlocuit de către un rival mai puternic. Acest conducător trebuia însă să țină seama de părerea exprimată la întrunirile tribului de către alți șefi aflați în subordinea sa.

Între „tohunga” și zei

Maorii aveau un mare număr de zei: unii care erau recunoscuți de întreg tribul și care reprezentau forțele naturii, poruncind vîntului, pîdurii, mărilor etc. și alții, zei inferiori, specifici diferitelor familii. În plus, strămoșii și eroii mitologici erau și ei zeificați. Unii maori credeau chiar într-un zeu suprem, „Io cel Fără de Părinti”, „Io cel cu Fața Ascunsă”, „Io Dătătorul de Viață”, care ar fi creat pe ceilalți zei și universul. Se pare însă că acesta nu era adorat de întreaga populație, ci constituia obiectul unui cult esoteric, cunoscut numai de preoți.

Maorii credeau și în viața de apoi, dar aceasta nu era o lume în care se împărțeau recompense sau pedepse pentru comportamentul din viața de pe pămînt. După moarte, spiritul călătorea spre nordul Noii Zeelande, unde bea apă din suvoii denumit „Apa Infernului”, continuîndu-și călătoria spre punctul cel mai nordic, Capul Te Reinga. Acolo cobora, ținîndu-se de rădăcinile vechiului copac **pohutakawa**, care vara era plin de

flori sîngerii și se scufunda în marele ocean al lui **Kiwa**, plectînd astfel în lumea spiritului, care se presupunea că există în direcția Hawaiki-ului.

Slujitorii religiei erau denumiți **tohunga**. Ei primeau o educație deosebită, dar nu formau o castă distinctă și ereditară. **Tohunga** aveau nu numai puterea de a comunica cu zeli și a le interpreta dorințele, ci erau și savanți, deținători ai cunoștințelor și istoriei triburilor. Maorii nu aveau o limbă scrisă, dar, încă din copilărie, erau obișnuiți să memoreze genealogiile triburilor.

Acești **tohunga** aveau multe funcții. Știau să recite **karakia** (rugăciuni, descîntece și farmece), conduceau tot felul de ritualuri legate de război, naștere, boală, înmormîntare și alte evenimente importante. Mai mult, **tohunga** puteau face și desface **tapu**. Fiecare șef — după cum am menționat — era **tapu**, noțiunea extinzîndu-se însă și asupra proprietății lui personale, a îmbrăcămintei, podoabelor și armelor. Atentatul la o asemenea proprietate îl expunea pe infractor la riguroase pedepse: spiritele rele aducătoare de boli. Deși maorii nu aveau o forță polițienească, **tapu** înspira o astfel de teroare, încît încălcarea voluntară a legii trebuia să fi fost un fapt rar. De asemenea, **tapu** proteja locurile de înropăciune, terenurile arabile, asigură respectarea protocolului și servea numeroase alte scopuri sociale, nefiind deci asociat numai cu lăcașurile sfinte și ritualurile religioase.

În cartea sa **Old New Zealand** („Vechea Nouă Zeelandă”), judecătorul F.E. Manning, care în tinerețe fusese **Pakeha Maori** (adică un alb care trăiește mai mult sau mai puțin ca și maorii), relatează cum în anul 1863 devenise **tapu** pentru că din întîmplare atinsese un craniu. Imediat, prietenii și servitorii l-au părăsit. Nimeni nu se mai apropia de el, nu i se permitea să intre în nici o casă sau să se atingă de mîncarea cuiva. Nefericitul care devenea **tapu** trebuia să mîncească undeva departe sau să fie hrănit de altcineva, ca nu cumva să contamineze alimentele cu mîinile lui. Tocmai cînd începuse să se teamă că excomunicarea i se va prelungi la infinit, Manning a fost salvat de un **tohunga** „un bătrîn sălbatic, cu o înfățișare gravă, apatică, cu un singur ochi”. El s-a apropiat mormînd o rugăciune sau un descîntec total neinteligibil,

l-a hrănit pe Manning cu niște cartofi dulci, l-a pus să-și schimbe hainele, după care a distrus toate oalele, vasele și taciturile acestuia. Deși „purificat”, Manning a constatat că, ani de zile după aceea, servitorii stăteau la distanță de teamă să nu fi „păstrat vreo urmă a îngrozitoare infectări”.

Cît privește ritualurile maorilor, ele erau destul de simple, lipsite de ceremonialul complicat din alte ținuturi. În comparație cu unele regiuni ale Polineziei, unde templele aveau clădiri pretențioase, în Noua Zeelandă existau doar altare în locuri izolate, marcate cu pietre sau stlpi.

Marile evenimente publice erau întrunirile tribale și războiul. Maorii erau înzestrați cu calități militare, lupta fiind la ei o artă bine dezvoltată. Deși primii locuitori polinezieni nu par să fi fost un popor războinic, pe măsură ce populația a crescut, triburile au început să se bată pentru un pămînt mai

bun. Cînd au venit europenii, în Insula de Nord nu mai existau pămînturi necultivate, iar granițele triburilor erau marcate cu precizie. Terase, povîrnișuri, tranșee și îngrădituri din trunchiuri de copac, împletite strîns cu plante agățătoare sau tîrîtoare, făceau din satul maor o redută foarte greu de cucerit. Chiar dacă pătrundea prin zidul exterior, inamicul mai avea de înfruntat alte adevărate fortărețe, constituite din fiecare casă. Războiul implica un întreg ceremonial, avea perioade bine stabilite, protocolul său, tradiții și ritualuri. Maorii își instruiau luptătorii atît în folosirea armelor — lănci, bîte, pari de aruncat (se pare că nu au cunoscut arcul și săgeata) — cît și în lupta corp la corp.

Numărul populației băstinașe înainte de sosirea europenilor nu se cunoaște. În a doua jumătate a secolului XVIII, James Cook, care a văzut numai regiunile de coastă, îl aprecia la circa 100 000, dar alți exploratori ulteriori, ca, de pildă, Joseph Banks, îl estimau la aproape dublu.

Din punct de vedere al numărului, ca și sub aspectul civilizației, maorii au fost cel mai important dintre popoarele polineziene. Le-a lipsit însă un cîntăreț de talia lui Homer, așa încît, deși multe dintre faptele lor sînt cîntate și slăvite, altele se pierd, oricît de vîi s-ar afla în plămăuire istorică.

Traducere de Doina MOTAȘ

Persoana aflată sub **tapu** nu putea atinge mîncarea, fiind hrănită de altcineva, de obicei de o fată

Vlăstare de domnitori români în Panteonul culturii franceze

„Celei mai mari poete, Paris. O scrisoare trimisă în 1912 și avînd pe plic această unică indicație, a parvenit imediat contesei de Noailles”.

Așa începe un articol publicat de revista franceză *Miroir de l'histoire* (nr. 297, din martie 1977) și consacrat centenarului marii scriitoare de origine română, Ana Brincoveanu, care a devenit, prin căsătorie, contesa de Noailles. Autorul, Jean de la Nouette, reproduce portretul ei schițat în 1897 de Elena Văcărescu: „Îi revăd ochii imenși, de un verde cenușiu, presărați cu paleta de aur, capul de statuie, mersul înaripat [...], pielea de transparență tabletelor de fildeș, pleoapele lungi, de culoarea chihlimbarului”.

Prietenă și confidentă a celor mai de seamă oameni de literă ai epocii — Marcel Proust i-a preluat trăsăturile pentru personajul vicontesei de Révillon, iar Maurice Barrès o numea „chipul poeziei înseși” — Anna de Noailles a primit, în 1921, Marele premiu al poeziei, decernat de Academia Franceză, iar un an mai târziu a devenit membră a Academiei Regale de Limbă și Literatură din Belgia. În 1925, Academia Română a ales-o ca membră de onoare, la propunerea a șaisprezece academicieni, în frunte cu Nicolae Iorga.

Pe lângă bogata sa activitate scriitoricească, Anna de Noailles s-a preocupat îndeaproape de fenomenul politic. „Această prietenă prin origine, scrie Jean de la Nouette, această contesă prin căsătorie, această mare doamnă a vrut să fie — și a fost — o înflăcărată republicană și chiar socialistă. «Da, sînt socialistă,

declara ea. Cred în popor și în frăția dintre popoare, cred în știința care deschide calea dreptății și înțelegerii, cred într-un viitor care va fi o veșnică vară»”.

Fidelă crezului său, relevă articolul din *Miroir de l'histoire*, Anna de Noailles s-a numărat printre apărătorii căpitanului Dreyfus, condamnat pe nedrept în urma unei înscenări reactionare, și printre cei mai infocați susținători ai tribunului socialist Jean Jaurès. La moartea acestuia, ea a scris un poem în trei cînturi, care s-a declamat cu un uriaș răsunset la mitingurile partidului socialist.

Cu același prilej al centenarului, într-o altă revistă pariziană, *Historia* (nr. 360, noiembrie 1976), celebrul biolog și om de literă Jean Rostand, membru al Academiei Franceze, publică o amplă evocare a Annei de Noailles, amintindu-și printre altele: „Într-o grămadă de prîvințe, ea mă instruia, mă silea să gîndesc, îmi deschidea ochii. Ce viziune îndrăznească, ce libertate de judecată! Cum știa, cu un singur cuvînt, să dezumfle baloanele trufaze [...] Cu o privire de vultur, ea cuprîndea totul, înțelegea totul, cîntărea totul, pînă în cele mai mici amănunte”.

Și Jean Rostand continuă: „Afectuoasă admirație, tandrul entuziasm pe care mi le inspira Anna de Noailles m-a îndemnat să revin la opera ei literară. Unul după altul, i-am citit volumele de versuri, romanele, povestirile și nu mi-a trebuit mult să descopăr acolo o incomparabilă poetă, o incomparabilă prozatoare... Prietenia îmi fusese necesară pentru a recunoaște geniul”.

Vară primară cu Elena Văcărescu, Anna de Noailles a fost și vară prin alianță a unei alte mari scriitoare române de limbă franceză. Tatăl ei, care a luat numele și prenumele părintelui său adoptiv, Grigore Brincoveanu, a fost fratele mai mare al lui Gheorghe Bibescu, tatăl lui George Valentin Bibescu: acesta s-a căsătorit cu fiica lui Jean Lahovary, cea care avea să intre pe poarta principală în lumea literelor franceze și universale, sub numele de Martha Bibescu.

Pornind pe urmele verișoarei care a precedat-o pe drumul aurit al gloriei, Martha Bibescu a nutrit, de-a lungul întregii sale vieți, o înflăcărată dragoste pentru țara sa de obârșie. Articolul care urmează aduce numeroase și concludente dovezi în acest sens. O deosebită pondere capătă paginile scrise de ea, în chip de Prefață la volumul tatălui său, Amintirile unui voluntar în armata română (Plevna, 1877)¹.

Evocând o perioadă care depășește cu câteva decenii anii războiului de independență, Martha Bibescu reînvie fatidicele zile de sfârșit de iulie și început de august 1914, cînd s-a declanșat primul război mondial: „Știîndu-mi pe tata copleșit de neliniște, chinuit la culme de evenimentele politice, aproape bolnav de inimă rea, mă duceam să-l văd în fiecare zi. Nu mai citea, nu mai dormea, nu mai primea pe nimeni [...]”

— Dacă izbucnește războiul între cele două coaliții, România nu poate, nu trebuie să lupte alături de Austro-Ungaria [...]”.

¹ Jean Lahovary: *Souvenirs d'un volontaire de l'Armée Roumaine* (Plevna, 1877), Editura „Cultura Națională”, București, 1925.

3 august [...] La ora opt seara, mă duc să-l aștept pe tata care este la Consiliul de coroană². De cum se întoarce, tăbărim pe el cu întrebările. Nu vrea să răspundă, nu ne poate spune nimic. Ca și ceilalți consilieri ai tronului, regele [Carol I — n.n.] l-a cerut să nu dea în vileag cele discutate azi după-amiază. Și tata, și-a dat cuvîntul!

Îl privesc drept în ochi și îi spun:

— De vreme ce nu trebuie să taci, o să vorbesc eu. Îți dau o veste bună, îți dezvălui o mare taină: ai o înfățișare cu mult mai puțin tristă ca azi dimineață — deci ai învins. Nu vom intra în război de partea Austriei.

Nu mi-a răspuns, dar a suris și eu am înțeles că ghicisem adevărul [...]

9 august. Abia astăzi aflu ce rol [...] a jucat tata la Consiliul de coroană [...] După ce a dat citire tratatului secret, regele a expus situația și a făcut cunoscute telegramele primite de la împărații Germaniei și Austriei, care îi cereau să li se alăture. Tata a întrebat dacă cei doi monarhi l-au consultat pe rege, înainte de a declara război. Suveranul s-a tulburat [...]: nu fusese avertizat decât după luarea gravelor hotărîri. Tata i-a replicat:

— Sire, este incompatibil cu demnitatea țării noastre ca Măiestatea Voastră să fie tratată ca un vasal [...].”

Omagiul adus tatălui său, Prefața Marthei Bibescu se dovedește, deopotrivă, un omagiul adus „poporului român, care a făcut războiul din 1877, așa cum l-a făcut și pe ceilalți”, pe cel din 1916-1918, însuflețit de idealul independenței și demnității naționale.

M. C.

² Vezi *Magazin Istorie*, nr. 1/1976.

Istoria țării în opera Marthei Bibescu

MARIA BRĂESCU

„Nimic nu va putea face din mine o exilată în Franța”, arăta Martha Bibescu, într-una din cărțile sale, declarînd cu fermecitate în alta: „Mi-e drag pămîntul acesta [romănesc] pentru lunga lui poveste și pentru suferința-i plină de răbdare”.

Înscrinduse în vîrstă și bogata tradiție a scriitorilor români de limbă franceză, Martha Bibescu, deși și-a petrecut o mare parte a vieții la Paris, a rămas profund atașată țării sale de baștină.

România este mereu prezentă în scrierile sale, care se în-

tind pe mai bine de o jumătate de secol. Douăsprezece cărți adică aproape jumătate din operă, cuprind ecouri mai mult sau mai puțin puternice ale pămîntului și trecutului românesc. Cronologia lucrărilor arată că, după o perioadă de debut în care se constata o detașare de realitățile patriei, Martha Bibescu consacră un volum masiv, *Izvor, țara sălciilor*, vieții poporului român. Ulterior, la intervale mai mult sau mai puțin regulate, tema românească revine cu insistență, fie aluziv, fie plănă.

Istoria zbuciumată a poporului român constituie una

dintre temele predilecte ale scriitoarei. Începînd cu perioada frămîntată a formării poporului nostru, trecînd prin epoca cruntă a migrațiilor cotropitoare și a luptelor neînfîcate duse de Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul sau Constantin Brîncoveanu, fără a omite perioada modernă de prefaceri rapide, întregul letopis al țării noastre este prezent în opera sa. În tot ce relatează străbat, ca un fir roșu, dragostea de patrie și mîndria de a aparține unui popor care a luptat eroic și demn pentru a-și menține ființa, de multe ori amenințată

de poftele celor mari și puternici.

Amintind originea nobilă a poporului român, autorea este emoționată la vederea Valului lui Traian și impresionată de măreția monumentului de la Adamclisi, descriind cu adevărată pasiune de arheolog vestigiile cetății romane din vecinătatea acestui monument: „... înaintea trofeului care i-a dat numele, orașul militar este cuprins între șanțurile sale adânci. Planul e mic, dar limpede și desăvârșit pe o întindere de treisprezece hectare. N-au mai rămas din el decât temelile; prin el dăinuiește cetatea”.

Iată și legenda întemeiere a Moldovei: „Țara asta de vânători începe printr-o poveste de vinătoare. În vremuri de demult, Dragoș, principe al Transilvaniei, pornit în urmărirea unui zimbru, pătrunde într-o pădure întunecoasă, străbătută de un riu strălucitor și iute [...]”. După ce duce fermecătoarea poveste până la capăt, scriitoarea continuă: „O variantă a acestei rapsozii cenegetice este întâlnirea de către vânător, în timpul urmăririi zimbrului, a unei fete minunate, domniță a acestui ținut și care nu e alta decât riul. Dragoș o ia de soție; rivalul său zimbru, duhul pământului, care îl condusese până la ea, apare de atunci cu o stea în frunte pe stema Moldovei”.

Umbra mereu vie a lui Ștefan ☛ Mare plutind de veacuri deasupra Moldovei este evocată în cuvinte mișcătoare:

„Acest domnitor este și astăzi stăpîniul necontestat al Moldovei de Sus. El domnește singur, se află pretutindeni, risipit în priveliști, purtat de coline, alergînd cu apele involburate ale văilor. [...] Nimeni nu l-a înlocuit în închipuirea poporului. Fiecare trecătoare din munți înseamnă o bătălie cîștigată de el; fiecare vîlcea cuprinde un șuvoi de apă vie în care el și-a adăpat calul; fiecare cetate cuprinde o biserică pe care el a zidit-o [...]”.

Gloria lui Ștefan se datorează faptului că el nu s-a resemnat niciodată [...], că a fost singurul dornic să recucerească cheile pierdute ale Porții Europei [...] S-a luptat cu furie pentru ea, s-a îndrîjit împotriva lacătului înainte ca poarta să fie zidită. Singurul principe creștin care să fi înfrînt de două ori pe cuceritorul Constantinopolului este acest tânăr bărbat blond, cu plete lungi [...]”.

Domnitorul Mihai Viteazul este înfățișat de Martha Bibescu la Alba Iulia, acolo unde „a fost recunoscut și încoronat ca principe suveran al ținuturilor reunite ale Moldovei, Transilvaniei și Țării Românești, unire care a durat doar cît un fulger”.

Figura lui Constantin Brîncoveanu, ctitorul Palatului de la Mogoșoaia, revine deseori sub pana Marthei Bibescu, în diferite opere ale sale. Interesată îndeobște de problemele culturii, scriitoarea stăruie asupra rolului acestui domnitor luminat în propășirea artei și culturii românești din acea epocă. „Copilul Constantin primi o educație superioară celorlalți copii ai țării. El învăța să scrie și caligrafia sa deveni admirabilă, sub influența dascălilor greci. Învăța să țitească bine cu dascălii italieni, pe incunabile aduse în schimbul aurului, iar acea plăcere pe care o simțea citind îl făcu să iubească într-atît cărțile încît dori să scrie el însuși cărți. Cu vîrsta avea să devină editor, înființînd o tipografie după modelul vestitei tipografii de la Veneția, de unde aduse litere, cerneluri roșii, cerneluri negre și tiparnițe la prețel aurului.

[...] Brîncoveanu întemeie Școala mare, cea a domnului Valachiei, zidită chiar în curtea Mănăstirii Sf. Sava din București. Dascăli erau plătiți din vistieria personală a domnitorului [...] Aici se studiau logica, retorica, fizica, astronomia, metafizica. Cărțile de școală erau: discursurile lui Socrate și Demostene, Homer, Eschil, So-

focle, Euripide, Pindar, Tucidide, Plutarch, Pitagora, Esop, Evanghelia Sfîntului Grigore și Sintaxa lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul”.

Din galeria figurilor evocate nu lipsește cea a lui Constantin Mavrocordat, care a domnit de șase ori în Muntenia și de patru ori în Moldova. Atenția scriitoarei este reținută în special de reformele sociale inițiate de acest domnitor pe care-l ascultăm glăsuind: „Din fundul ținutului meu dac, foloseam limbajul nou al secolului, promulgînd legea pentru abolirea iobăgiei. Legea pentru eliberarea iobagilor, promulgată întîi în Țara Românească unde provocase înlăturarea mea, a fost aplicată îndată după aceea în Moldova”.

Martha Bibescu se referă și la politica de încurajare a culturii promovate de Constantin Mavrocordat: „Am hotărît să trimit, pe socoteala mea, doisprezece tineri boieri la școala grecească de la Veneția, pentru a se perfecționa în studiul umaniste. Voiam ca ei să învețe și italiana”¹.

Să nu uităm, de asemenea, că în cîteva rînduri este pomenită biblioteca Mavrocordaților — una dintre cele mai renumite în Europa acelor vremuri — purtînd mîndrul supranume de **Splendidissima Consolatrix**.

Aducînd și unele ecouri ale mișcării pașoptiste în principate, Martha Bibescu înfățișează cu indulgență rolul domnitorului Gh. Bibescu, bunicul sofului său, care, într-o primă etapă, a acceptat revendicările revoluționare: „Revoluția din 1848 începu pe străzile Bucureștilor cu strigătele «Țăriască Bibescu»”.

În *Portraits d'hommes* („Portrete de bărbați”) îl întîlnim pe Jean Lahovary, care luptase ca voluntar, iar în *Izvor, țara sălcilor* pe țăranul Ion Vlad, „soldat decorat în 1877”.

(Continuare în p. 54)

¹ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 6/1976.

Cărți sosite la redacție

● **Colonel Gh. Romanescu — OASTEA ROMÂNĂ DE-A LUNGUL VEACURILOR.**

Ed. Militară, București, 1976, 204 pp., 100 lei: istoricul forțelor noastre armate, din timpurile dacilor până în anii războiului de independență; lucrarea cuprinde un bogat material ilustrativ.

● **DIN LUPTA POPORULUI ROMÂN PENTRU CUCERIREA INDEPENDENȚEI DE STAT. 1877-1878** (volum apărut sub egida Bibliotecii V.A. Urechia din Galați). 1976, 20 pp.: antologie de texte, extrase din lucrări și din presă.

● **Constantin C. Giurescu — HISTOIRE DE BUCUREȘTI.**

Ed. Sport-Turism, București, 1976, 204 pp., 27 lei: istoria multiseclară a Capitalei patriei noastre; ediția în limba română a lucrării a apărut în 1966.

● **Sergiu Adam — CTITORII MUȘATINE.**

Ed. Sport-Turism, București, 1976, 132 pp., 6,25 lei: cetăți, curți domnești, mănăstiri, biserici înălțate de domnitorii Moldovei în sec. XIV-XVI.

● **Alexandru Suceveanu — VIAȚA ECONOMICĂ ÎN DOBROGEA ROMÂNĂ.**

Ed. Academiei, București, 1977, 178 pp., 28 lei: Scitia Mică, în primele veacuri ale erei noastre.

● **Eugen Cizek — STRUCTURES ET IDÉOLOGIE DANS "LES VIES DES DOUZE CÉSARS" DE SŒTONE.**

Ed. Academiei, București, în colaborare cu Editura Les Belles Lettres, Paris, 1977, 264 pp., 25 lei: studiu consacrat structurilor literare și ideologice celebre scrise de Suetoniu Vitețile celor doisprezece cezari.

● **S.A. Tokarev — RELIGIA ÎN ISTORIA POPOARELOR LUMII.**

Ed. Politică, București, 1976, 556 pp., 15,50 lei: concepțiile mistice în diferite culturi ale pământului, analizate în strânsă legătură cu istoria societății.

● **Octavian Rău, Vasile Ioniță — STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE ȘI TOPONIMIE.**

Reșița, 1976, 110 pp.: contribuții la cunoașterea trecutului unor străvechi așezări din județul Caraș-Severin.

● **SĂRGETIA. VOL. XI-XII.**

Deva, 1976, 504 pp., 120 lei: anuarul Muzeului Județean din Deva.

Noi lucrări publicate sub egida Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste România.

● **MUZEUL NAȚIONAL. VOL. II** (628 pp., 52 lei) și **VOL. III** (572 pp., 50 lei): comunicări prezentate la sesiunile științifice organizate în decembrie 1973 și decembrie 1974.

● **Liviu Marghitan — TEZAUZE DE ARGINT DACICE.**

București, 1976, 72 pp. + XLIX planșe, 10 lei: unsprezece tezaure aflate în colecțiile muzeului, ilustrând înaltul meșteșug artistic al argintarilor geto-daci.

● **CERCETĂRI ARHEOLOGICE** (redactori coordonatori prof. dr. Florian Georgescu, Valeriu Leahu).

București, 1975, 294 pp., 16 lei: rapoarte asupra unor săpături arheologice efectuate între anii 1969 și 1974.

NEAMURI ȘI TRIBURI TRACICE

(Urmare din p. 27)

Dantheletii

Herodot îl situează pe dantheletii la izvoarele Strymonului (Struma), dar Strabon îl localizează, împreună cu corallii, și bessi, între Munții Haemus și Pont. De la istoricul grec Polibi (203-120 î.e.n.) aflăm că regele macedonean Filip V a întreprins, în anul 183 î.e.n., o incursiune prin mijlocul Traciei spre teritoriile odrisilor¹, bessiilor² și ale dantheletilor, jefuindu-le satele și locuințele.

Împreună cu dardanii și scordicii, dantheletii au atacat în anul 85 î.e.n. Macedonia, fiind respinși de generalul roman Sylla. Mai târziu bastarnii au pus în mișcare dantheletii, conduși pe atunci de un rege orb, Sitas. În sprâjinul lor, după cum relatează Dio Cassius, a venit în anul 29 î.e.n., Marcus Licinius Crassus, care a urmărit pe bastarnii până la gurile Dunării. De la aceiași istoric mai aflăm că bastarnii l-au atacat din nou pe dantheletii, răzbuindu-se pentru cele îndurate de pe urma romanilor. Împreună cu scordicii, dantheletii au întreprins, în anul 16 î.e.n., o campanie de jaf în Macedonia.

În epoca Imperiului roman, teritoriul dantheletilor a devenit unul dintre punctele strategice principale ale provinciei Tracia. Numele lor apare și în Tabula Peutingeriană³. Ca soldați, dantheletii sînt menționați în lexiconul roman de pe limesul de la Rhin.

Dioii

Unul dintre importante neamuri din Munții Rodopi, așezăți în număr mare, pe cursul superior al râului Nestos (Mesta), așa cum precizează în sec. V. î.e.n. Tucidide. Li se mai spunea și machaiphoroi, adică „purtații de săbii scurte și încovoiate”. Dioii se numărau printre triburile trace care și-au păstrat independența față de regatul odrisilor, angajându-se în armata lui Sitalces.

Unii istorici consideră pe dioii o ramură a bessiilor, ca urmare a denumirii de diobessi folosită de Plinius cel Bătrîn, în *Istoria naturală*, denumire care desemna populația tracă din preajma izvoarelor și de pe cursul superior al Fluviului Hebrus. După părerea lui V. Părvan, diolii menționați de Tucidide ar putea fi identificați cu o populație dacică. Stăruința cu care revine totuși în izvoare localizarea diolilor între Strymon și Hebrus pare să nu lase nici o îndoială asupra originii lor sud-tracice.

Constantin PREDA

¹— Vezi Magazin Istoric, nr. 7, 3/1976.

² Hartă antică păstrată în original, care înfățișează principalele localități și itinerare din Imperiul roman.

COMORI ALE TRECUTULUI NOSTRU LA ISTANBUL

Metopa de la Adamclisi și piatra funerară de la Izmit

MIRCEA SĂVAN

Aflându-mă pentru o perioadă mai îndelungată la Istanbul, am avut prilejul să vizitez de mai multe ori numeroasele săli ale Muzeului de Arheologie. Discuțiile cu directorul acestei instituții, Necati Dolunay, specialist în arheologie anatoliană, cît și cu colaboratori de-ai săi, mi-au relevat faptul că Muzeul de Arheologie din Istanbul găzduiește, printre numeroasele sale vestigii, și o metopă provenind de la monumentul „Tropaeum Traiani” din Adamclisi și un fragment de piatră funerară, piese ce amintesc de trecutul poporului român¹.

In anul 1874, pe cînd se afla la Constanța, unde era comisar imperial pentru căile ferate, Azmy Bey a făcut o călătorie la Adamclisi. Aici, în zona în care se află monumentul construit în anul 109 de împăratul Traian pentru celebrarea victoriei sale în primul război cu dacii², a descoperit o metopă. Fiind pasionat de antichități, Azmy Bey a transportat-o la Istanbul, capitala de atunci a Imperiului otoman. În decursul anilor, ea și-a schimbat în câteva rînduri proprietarul, ajungînd în cele din urmă în posesia lui Halil Bey, care a donat-o Muzeului Imperial. În acest muzeu, transformat, după proclamarea Republicii Turcia, în Muzeul de Arheologie, se află și azi.

Este un bloc dreptunghiular, din calcar poros, cu înălțimea de 1,475 m, lățimea 1,225 m și grosimea 0,275 m. Așa cum se poate vedea și din imagine, metopa înfățișează doi soldați romani stînd în picioare. În mîna dreaptă ei țin cîte o lance, iar pe cea stîngă o au sprijinită pe partea superioară a scutului, rezemat pe pămînt. Ambii au părul tăiat scurt, după moda vremii. Cei doi soldați sînt îmbrăcați în costumul specific al ostașilor romani: tunică scurtă, pelerină și șal. În picioare poartă obișnuitele sandale cu șireturi înfășurate în jurul gleznei, iar pe șoldul stîng au fixate în centiron săbiile scurte. Scuturile, din ale căror centre se desprind, radiind, simbolurile fulgerului lui Jupiter, completează echipamentul celor doi ostași. Deși de-a lungul timpului metopa a suferit unele deteriorări, ea s-a conservat în bună măsură, fiind una dintre cele mai bine păstrate, aceasta și datorită faptului că de la descoperirea ei, timp de un secol, a fost ferită de agenții atmosferici nocivi.

¹⁻² Vezi Magazin Istoric, nr. 9/1973, 3/1976, 4/1976; nr. 12/1973 și 3/1974.

În primele secole ale existenței Imperiului roman cariera armelor era printre cele mai căutate, ea asigurând celor ce o îmbrățișau (adeseori oameni de origine modestă), o bătrînețe relativ lipsită de griji. O dovadă în acest sens o constituie și soarta celor doi frați (Valerius Ursicinus și Valerius Manius) a căror „poveste” e relatată pe inscripția funerară a primului, piesă descoperită la Izmit

în 1938 și aflată acum la Muzeul de Arheologie din Istanbul.

Originar din Dacia, din satul Disenanis (localitate care nu poate fi localizată cu precizie), Valerius Ursicinus a ales cariera armelor, slujind ca soldat timp de 23 ani. Deși inscripția nu ne-o spune, este foarte probabil că el s-a afirmat în această carieră, deoarece a ajuns la importanta situație de **protector** (ostas în garda împăratului), deci într-un corp de elită al imperiului.

Valerius Ursicinus a trăit pînă la vîrsta de 50 ani, bucurîndu-se (cum o spune textul epitafului) de o viață fericită. Inscripția funerară a fost pusă de fratele său, de asemenea **protector** în garda imperială.

Scris într-un dialect al latinei vulgare, textul nu permite descifrarea și traducerea lui integrală. Cele 13 rînduri ale inscripției sînt precedate de inițialele D.M., adică **Dis Manibus** („zeilor mani”), invocă obîșnuită către **Manes**, divinitățile subpămîntine ale romanilor, cărora li se încredința ocrotirea

defunctului și a mormîntului acestuia. După cîteva cuvinte prin care se exprimă durerea și regretul pentru moartea defunctului, inscripția se încheie cu tradiționalul salut adresat trecătorilor: **Valete viatores** („Fiți sănătoși, trecătorilor”).

Pentru istoria poporului român, această piesă arheologică are o remarcabilă valoare, pe de o parte pentru că ne dă informații prețioase despre un țăran din provincia Dacia, devenit ofițer într-un corp de elită al imperiului, pe de alta pentru elementele lingvistice populare pe care le cuprinde.

De asemenea, locul în care a fost găsită (la 105 km de Istanbul, pe țărmul Asiei Mici) pune în evidență legăturile puternice existente între Dacia și această zonă a Imperiului roman.

Doi daci în garda lui Dioclețian

Prof. univ. dr. doc. RADU VULPE

Dintre cele două importante documente arheologice din Muzeul de Arheologie din Istanbul prezentate mai sus, metopa de la Adamclisi, cu cei doi soldați romani, este cunoscută în cercurile științifice prin fotografiile publicate de Grigore Tocilescu și de alți cercetători.

Celălalt document, inscripția de la Izmit, reprezintă o noutate epigrafică foarte valoroasă. Deși descoperită în 1938, inscripția n-a ajuns încă la cunoștința istoricilor noștri, nefiind semnalată, pe cît pot ști în momentul de față, nici chiar în publicațiile din străinătate. Textul său conține epitaful unui militar originar din **provincia Dacia**, din satul **Disenanis**, care, ajuns la gradul de **protector**, și-a găsit sfîrșitul în garnizoana de la **Nicomedia**, important oraș din Bitinia antică, situat pe locul actualului Izmit, unde a fost găsită inscripția.

Începînd cu acest amănunt geografic, avem destule elemente pentru a ne lămuri atît asupra datei documentului, cît și în ce pri-

vește cariera defunctului și a fratelui său, care i-a scris inscripția de pe mormint. În adevăr, acești doi frați făceau parte din corpul de **protectores**, adică de „ocrotitori” ai împăratului, o unitate specială de gardă înființată pe la anul 260 de împărații Valerianus și Gallienus și ajunsă la o foarte mare însemnătate sub împărații din perioada Domnului, adică a monarhiei autoritare instituite prin reformele lui Dioclețian. Acești **protectores** erau aleși dintre cei mai distinși și mai de frunte centurioni ai trupelor de linie, adică dintre **primipili**, fiecare **miles protector** fiind, de fapt, un ofițer de elită, devotat cu trup și suflet împăratului, a cărui siguranță o garanta în tot momentul. Funcția era răsplătită printr-o înălțare în rang social, protectorul intrând în clasa privilegiată a cavalerilor.

Altminteri, la origine, mulți dintre ei erau țărani săraci, lipsindu-le, uneori, chiar cetățenia romană. Angajându-se în armată, izbuteau, prin merite militare, să urce grad cu grad, câpătând pe lângă alte recompense, cetățenia, pînă cînd calitățile lor deosebite — promovindu-i la centurionat și la primipilat — le deschidea calea în corpul de gardă imperială. Este exact cariera strălucită pe care au străbătut-o cei doi țărani din **Vicus Dissemanis**.

Se înțelege că unitatea de **protectores** era nelipsită de la curtea imperială. Apariția sa într-un loc denotă, negreșit, prezența împăratului. Și cum cei doi frați care își precizează gradul de **protector** se aflau la **Nicomedia**, inscripția nu poate data decît din vremea cînd acest oraș de pe țărmul asiatic al Propontidei (Marea Marmara) a servit ca reședință unor împărați. Împărțind imperiul în patru părți, în anul 285, cu patru capitale, Dioclețian și-a rezervat pentru el Răsăritul, cu capitala la **Nicomedia**, unde i-au urmat Galerius, Maximin Daia, Licinius și Constantin cel Mare, pînă cînd, la 330, acesta din urmă și-a întemeiat o nouă capitală, Constantinopolis (Istanbul), pe locul vechiului Bizanț de pe țărmul european al Bosforului.

Dar intervalul dintre 285 și 330, în care **Nicomedia** a fost reședință imperială și deci garnizoană de **protectores**, poate fi restrîns pentru datarea inscripției noastre numai la cei 20 ani de domnie a lui Dioclețian, 285-305. În adevăr, gentiliciul, adică numele de familie al acestui împărat, era **Valerius**, întocmai ca al celor doi frați **protectores: Valerius Ursicinus** (cognomen foarte frecvent în secolul IV) și **Valerius Manius**, ceea ce înseamnă că ei și-au primit calitatea de **clives romani** (cetățeni romani) de la Dioclețian.

Originea lor rustică este dovedită nu numai prin proveniența dintr-un **vicus** (sat) cu nume

traco-getic, dar și prin caracterul graiului latin din inscripție, cu abateri gramaticale și ortografice pronunțate, foarte obișnuite în epigrafele rurale din provinciile dunărene. Tot caracteristică acestor provincii este scrierea cu litera greacă **sigma** a dublului S din numele **DISSEMANIS**. Este o particularitate întâlnită în sec. III-IV, în șesul Olteniei, în nume ca **Sucidavensis**, **Saldensis** și în Dobrogea, în toponimicul **vicus Siamaus**. Vasile Pârvan explică această folosire a unui semn grec izolat în scrisul latin prin nevoia de a reda un sunet anumit, un fel de „ș” specific foneticii traco-getice, pentru care alfabetul latin n-avea corespondent, doar semnul grec **sigma**, într-o pronunție ușor șuierată, pîrînd a fi mai apropiat. Toate numele de persoane sau de locuri în care apare acest semn sînt de origine locală, traco-getică.

O inscripție latină în mediul grecesc al Bithiniei, la **Nicomedia**, era greu de redactat de către un pietrar local, care, cunoscînd numai limba greacă, nu putea să sape în piatră semne latine decît atunci cînd erau desenate de clientul său. În cazul de față, deci, autorul care a conceput textul și l-a scris în formele aproximative ale latinei sale danubiene a fost **Valerius Manius**. Lapidicul grec, necunosător al acestei limbi, a gravat cu greșeli semnele zgriiate prea slab de clientul său și astfel litera T a fost scrisă pe alocuri ca un I, ori ca un **Gamma** grecesc, iar L a fost transformat, de asemenea, în I. Și mai alterat a ieșit titlul de **protector** al lui **Valerius Manius**, scris, în rîndul antepenultim, cu o stranie metateză: **CAPROTOR**.

Data inscripției, neputînd fi anterioară începutului domniei lui Dioclețian, anul 285, ne dărește și în privința provinciei **Dacia** din care erau originari cei doi **protectores**. Este exclus ca aceasta să fi fost **Dacia Traiană**, care atunci fusese de cel puțin un deceniu evacuată de Aurelian. Sigur e vorba de noua provincie **Dacia**, creată de acest împărat în dreapta Dunării, iar particularitățile danubiene ale inscripției ne îndeamnă să ne îndreptăm atenția spre partea dinspre fluviu a acestei provincii, viitoarea **Dacia Ripensis**. Cum scindarea provinciei Aureliene în **Ripensis** și **Mediterranea** nu este atestată din primul moment, ci ceva mai tîrziu, la începutul sec. IV și cum inscripția nu pomeneste decît de o provincie **Dacia** unitară, avem încă o confirmare a datei inscripției în intervalul domniei lui Dioclețian.

Cei doi **protectores** daco-romani pot fi priviți ca strămoși de-ai noștri, iar reușita lor carieră militară reprezintă un exemplu în plus al remarcabilei prețuiri de care se bucurau foștii daco-geți de la Dunăre în armata Imperiului roman.

KREMLINUL MOSCOVEI ȘI ISTORIA SA

Pe abrupta colină Borovițki din deșul pădurii, unde se află acum Kremlinul, s-a stabilit cîndva o comunitate care a pus bazele Moscovei. Așa începe istoria celei mai vechi zone a capitalei Uniunii Sovietice și a unuia din cele mai frumoase ansambluri arhitectonice din U.R.S.S. — Kremlinul¹ moscovit.

Pomenită în prima dată în cronică în anul 1147 — cu prilejul unui ospăț la care participaseră Iuri Dolgoruki, cneazul Suzdalului, și Sviatoslav, cneazul Novgorodului — Moscova și-a considerat acest an data nașterii sale. Dar ultimele descoperiri arheologice permit concluzia că orașul a apărut înainte de sfîrșitul secolului XI.

Colina Borovițki a atras multe generații de istorici, fiecare urmărind să găsească comorile Kremlinului tănuite sub pămînt (celebra bibliotecă a lui Ivan cel Groaznic, vechile depozite și ascunzători) și să stabilească vîrsta Capitalei.

Săpăturile arheologice, cărora în ultimul timp li se acordă un interes crescînd, au îmbogățit informațiile despre vechiul oraș cu materiale deosebit de prețioase. Descoperirea la o adîncime de 5-6 m a construcțiilor originare din lemn i-a determinat pe savanți să emită ipoteze despre sistematizarea orașului, despre principalele meserii, despre cultura și modul de viață al primilor moscoviți. Căzută pradă multor incendii și invazii dușmane, Moscova a renăscut de fiecare dată. Pe ruinele edificiilor arse, locuitorii au înălțat altele noi, au refăcut străzile. În toată această perioadă, Kremlinul și-a păstrat situația sa privilegiată de centru al orașului.

La sfîrșitul sec. XIV, împrejmuît cu un zid circular de piatră albă, Kremlinul s-a transformat într-o cetate inexpugnabilă pentru acele vremuri; de atunci, Moscova a început să fie numită „orașul de piatră albă”. Un secol mai tîrziu, în piața principală a Kremlinului, s-au pus temeliiile unui ansamblu arhitectonic de o rară frumusețe alcătuit din: Catedralele Uspenski, Blagoveșenski, Arhanghelski și clopotnița lui Ivan cel Groaznic. Fiecare catedrală, unică prin ornamentația ei, avea o destinație specială. În Catedrala Uspenski, de pildă, considerată la acea vreme o minune a artei arhitectonice și principal lăcaș sfinț al vechii Rusii, se desfășurau fastuoase ceremonii oficiale; aici se dădea citire uzurilor de stat, aici erau încoronăți țarii. Catedrala Arhanghelski a fost pînă tîrziu, în sec. XVIII,

cripta familiei imperiale; ea adăpostea și cavoul lui Ivan cel Groaznic. Printr-o amenajare interioară de excepție se remarcă și Catedrala Blagoveșenski, în vechime biserică a familiei imperiale.

Cît privește clopotnița lui Ivan cel Groaznic, centrul ansamblului de pe colina Kremlinului și cea mai înaltă clădire din Rusia acelei vremi — 81 m — ea era principala turle de pază și de semnalizare a Moscovei. De aici se putea observa ușor apropierea inamicului. Pînă în zilele noastre aceste catedrale au păstrat o bogată pictură murală cît și obiecte din acele vremuri. În Catedrala Blagoveșenski, de exemplu, putem admira creațiile marelui pictor Andrei Rubliov.

Cînd Moscova a devenit capitala statului rus, rolul și importanța Kremlinului au crescut. În această perioadă (sfîrșitul sec. XV), în jurul lui s-au înălțat noi ziduri și turnuri de cărămidă, în locul celor vechi din piatră albă. Înălțimea lor variaza între 5 și 19 m, iar grosimea între 3,5 și 6,5 m. Kremlinul a căpătat astfel aspectul său actual.

La începutul sec. XVIII, Kremlinul era frumos, măreț, dar pustiu. În anul 1712, Petru I mutase capitala Imperiului rusec în nord, la Petersburg. Moscova a continuat să rămînă însă a doua capitală a statului rus, devenind în secolele următoare unul din cele mai mari orașe industriale și comerciale ale țării, pe care poporul avea să o socotească inima Rusiei.

În anul 1918, la cîteva luni de la victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, orașul a redevenit capitală, iar Kremlinul reședința guvernului. În același an, în cetate au început intense lucrări de restaurare care i-au modificat din nou aspectul. În anul 1935, emblema autocrației țariste — vulturii aflați pe turnuri — a fost schimbată cu stele din metal aurit în cinci culori, înlocuite ulterior cu stele incrustate cu rubine.

În ansamblul arhitectonic al Kremlinului s-a înscris armonios Palatul Congreselor, construit în anul 1961. Pereții clădirii, monumentale, dar în același timp ușoare, au fost căptușiți cu marmură albă de Ural. Sala palatului are o capacitate de 6 000 locuri și găzduiește congresele P.C.U.S., alte congrese și reuniuni internaționale. Pe scena ei, cea mai mare din lume, susțin spectacolele Teatrul Mare și alte colective teatrale de renume ale țării.

Kremlinul Moscovei, creație inspirată a mînilor omului, monument al culturii naționale rusești, este păstrat cu grijă de statul sovietic.

¹ Kremlin (lb. rusă) = citadelă, fortăreață.

ISTORIA MARELUI OCTOMBRIE

Acad. I. I. MINȚ

Victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie a însemnat — se subliniază în Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism — „un moment de importanță istorică mondială [...] care a deschis o nouă epocă în dezvoltarea societății omenești — epoca trecerii de la capitalism la socialism. Făurirea primului stat al muncitorilor și țăranilor, sub conducerea Partidului Comunist Bolșevic, în frunte cu V.I. Lenin, a dat un puternic îmbold luptelor revoluționare de pretutindeni, a ascuțit și mai mult contradicțiile de clasă, contradicțiile între țările imperialiste și țările dominate, a stimulat întreaga luptă de eliberare națională și socială”.

În perioada ce a urmat, istoria a înscris crîncena și eroica luptă a oamenilor muncii — care năruiseră imperiul țarist și răsturnaseră puterea burgheziei — pentru apărarea cuceririlor lor împotriva forțelor contrarevoluționare interne și a intervenționistilor străini,

precum și puternicele mișcări revoluționare ce au cuprins largi mase muncitorești-țăranesti și forțe progresiste dintr-o serie de țări ale lumii, printre care China, Germania, Ungaria, Turcia.

În România, al cărei popor își făurise prin lupta sa proprie statul național unitar, a avut loc o vie efervescență politică. Clasa noastră muncitoare, mișcarea socialistă, prezentă încă de la începuturile sale în toate momentele hotărîtoare ale istoriei țării, cît și în bătăliile revoluționare internaționale, a dezvoltat o puternică mișcare de solidaritate cu Revoluția din Octombrie, numeroși cetățeni români luptînd cu arma în mînă pentru apărarea tinărului stat socialist¹.

În împlinirea celei de-a 60-a aniversări a Revoluției din Octombrie, Magazin istoric publică extrase condensate din lucrarea Istoria Marelui Octombrie a acad. I. I. Minț, vol. II,

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 7/1967, 3,4/1970, 1/1974.

intitulat Răsturnarea guvernului provizoriu. Instaurarea dictaturii proletariatului¹.

După cum se știe, în vara anului 1917, forțele burgheze care controlează guvernul provizoriu — instaurat după doborîrea țarismului² — trec la contraofensivă reprimînd brutal demonstrațiile din iulie ale muncitorilor și soldaților revoluționari din Petrograd. Partidul bolșevic este obligat să acționeze în condiții de semiclandestinitate; V. I. Lenin părăsește Petrogradul locuind la Razliv, de unde continuă îndrumarea partidului.

În noile condiții, Congresul VI al Partidului Social-Democrat Muncitoresc Rus (bolșevic) ținut la Petrograd (26 iulie-3 august 1917), apreciază că înlăptuirea revoluției socialiste nu mai poate avea loc pe cale pașnică și adoptă, ca orientare generală, linia spre insurecția armată.

Între timp, forțele reacționare se orientează spre înăbușirea armată a mișcării maselor muncitoare, pregătind dizolvarea Sovietelor, instaurarea unei dictaturi militare și readucerea Romanovilor pe tron. Pentru a zădărnici complotul generalului Kornilov, care, după o serie de pregătiri politice și militare, își îndreaptă unitățile împotriva Petrogradului, partidul bolșevic combate cu fermitate oscilațiile guvernului și ale liderilor conciliatoriști din Soviete, organizând o puternică ripostă a maselor. După zdrobirea lui Kornilov, activitatea Sovietelor înregistrează o considerabilă înviorare care duce la cucerirea unei majorități bolșevice în Soviete din principalele centre ale țării. În septembrie, Lenin consideră că s-a copt situația pentru cucerirea puterii pe cale insurecțională.

La 12-14 septembrie 1917, Lenin scrie două scrisori: una — Bolșevicii trebuie să ia puterea — adresată Comitetului Central și Comitetelor din Petersburg și Moscova ale partidului bolșevic, a doua Marxismul și insurecția, destinată exclusiv Comitetului Central. Analiza făcută de Lenin situației interne și internaționale ducea la concluzia că trebuia să se treacă la pregătirea insurecției armate. Cele două documente, ca și scrisorile și articolele care au urmat în cursul lunilor septembrie-octombrie, reflectă activitatea laborioasă a lui V. I. Lenin, rolul său de inspirator și organizator al insurecției. În această perioadă, Lenin acționează cu insistență și forță de convingere în fața organelor de conducere ale partidului, demonstrînd necesitatea de a se trece la acțiune, combătînd pe adversarii insurecției imediate³, care își motivau atitudinea cu cerința de a se aștepta Congresul Sovietelor sau Adunarea Constituantă.

Paginile care urmează prezintă momente cruciale ale ultimelor săptămîni dinaintea revoluției.

Substituirile aparțin redacției Magazin istoric.

Citatele din textul autorului provin din: Procesele verbale ale C.C. al P.S.D.M.R. (b), august 1917-februarie 1918, Moscova, 1968; Răsturnarea din Octombrie. Fapte și documente, Petrograd, 1918; Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Cronică evenimentelor, vol. IV, Moscova, 1961; Comitetul militar-revoluționar din Petrograd. Documente și materiale, vol. I, Moscova, 1966; Izlazi Izvestia, 17 octombrie 1917; Correspondența Secretariatului C.C. al P.S.D.M.R. (b) cu organizațiile de partid locale; Mișcarea revoluționară din Rusia în ajunul insurecției armate din Petrograd; Marinarul din Baltica în cursul pregătirii și desfășurării Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, Leningrad, 1967 — toate în limba română; V. I. Lenin, Opere complete, vol. 34 — în limba română, București, 1965.

Insurecția la ordinea zilei

Scrisorile lui Lenin au fost discutate de C.C. al P.S.D.M.R. (b) la 15 septembrie 1917⁴; erau prezenți 16 membri ai C.C. S-a hotărît să fie convocată cît mai curînd o ședință a C.C., „consacrată dezbaterii problemelor de tactică”.

I. V. Stalin a propus ca scrisorile să fie trimise spre dezbaterile celor mai importante organizații de partid; dar s-a hotărît ca problema

să fie discutată la proxima ședință a C.C. Apoi s-a pus la vot o propunere care prevedea ca din scrisorile lui Lenin să fie păstrat un singur exemplar. Au votat pentru, 6 membri ai C.C. (4 — contra și 6 abțineri). În felul acesta, propunerea nu putea fi considerată drept acceptată⁵.

Împotriva propunerilor din scrisorile lui Lenin s-a pronunțat Kamenev. El a propus o rezoluție în care se arăta că „dezbatînd scrisorile lui Lenin, C.C. respinge propunerile practice din cuprinsul

lor, cheamă toate organizațiile să urmeze numai indicațiile C.C. și afirmă din nou că C.C. consideră în clipa de față cu totul nepermise orice fel de ieșiri în stradă”. Kamenev a propus totodată să i se adreseze lui Lenin „cerea de a elabora într-o broșură specială chestiunea pusă de dînsul cu privire la aprecierea situației și politicii partidului”. În felul acesta, Kamenev nu numai că respingea soluțiile preconizate de Lenin, dar voia să transforme problema insurecției într-o chestiune teoretică, ce urma abia să fie „elaborată”.

Comitetul Central a respins în unanimitate rezoluția lui Kamenev, exprimîndu-și în felul acesta acordul cu Lenin, care, în scrisorile sale, nu vorbea de o insurecție imediată, de fixarea unei date a începerii sale, ci despre necesitatea de a se pune „la ordinea zilei insurecția armată la Petrograd

¹ Participant cu arma în mînă la luptele pentru victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, apoi cronicar al acesteia, academicianul I. I. Minț a primit anul trecut, la împlinirea a 80 ani, înaltul titlu de Erou al Muncii Socialiste al U.R.S.S. Îndelungata sa activitate de cercetare a multelor aspecte ale revoluției a fost înmănușată de monumentală monografie Istoria Marelui Octombrie, din care au apărut pînă acum trei volume, totalizînd peste 3 000 pagini. Operă de sinteză, bazată pe o imensă documentare, cele trei volume analizează perioada din 1914 pînă în primele luni ale anului 1918. Acad. I. I. Minț este un vechi colaborator al revistei noastre.

² Vezi Magazin istoric, nr. 6-11/1975.

³ La sfîrșitul lunii septembrie, Lenin arăta că: „... în C.C. și în virfurile partidului nostru există un curent sau o opinie... împotriva luării imediate a puterii, împotriva insurecției imediate. Trebuie să învingem acest curent sau această opinie”.

⁴ Datele calendaristice sînt pe stil vechi.

⁵ I. I. Minț arată că, dispunînd de exemplare ale scrisorilor, unii membri ai C.C. au informat și unele comitete locale importante asupra conținutului lor.

și la Moscova (inclusiv regiunea), cucerirea puterii, răsturnarea guvernului".

La aceeași ședință a C.C. s-a trasat ca sarcină membrilor C.C. care activau în Organizația militară și în Comitetul de partid din Petersburg să ia măsuri „pentru a nu se trece la acțiune în cazărmi și uzine”. Într-adevăr, o acțiune spontană, înainte de momentul oportun, putea oferi guvernului provizoriu un pretext pentru zdrobirea revoluției. Trebuia să se acorde întreaga atenție activității minuoase, sistematice, de pregătire a întregului partid în insurrecție, de lămurire a maselor largi cu privire la inevitabilitatea acesteia.

Desfășurând o activitate uriașă de propagandă cu privire la necesitatea insurrecției, Lenin a continuat să elaboreze concret planul de desfășurare a ei. În această muncă deosebit de complexă și importantă s-a manifestat capacitatea sa organizatorică deosebită, imensele cunoștințe în domeniul militar, bazele pe studierea învățămintelor altor insurrecții și pe experiența luptei revoluționare a bolșevicilor. Lenin pornea de la ideea nu

a organizării de acțiuni izolate, ci a transformării răscoadelor spontane, dispersate, care aveau deja loc pe cuprinsul țării, într-o insurrecție populară generală având ca scop răsturnarea dictaturii burgheziei. Lenin considera necesar ca insurrecția să aibă loc la Petrograd, fără a renunța însă la eventualitatea declanșării ei mai întâi la Moscova, pentru a obține un efect de surpriză.

Un anume K. P. Ivanov

Pentru organizarea insurrecției trebuia creat un comandament, un „comitet secret, alcătuit din militarii cei mai de nădejde”.

Trebuia obținută o mare superioritate de forțe „în locul hotărîtor, în momentul hotărîtor”, pentru a nu permite adversarului — mai bine înarmat și dispunînd de efective numeroase — să zdrobească detașamentele revoluționare. În acest scop, trebuia din timp stabilită legătura cu marinarii revoluționari din Flota baltică și cu unități desemnate anume, cantonate în zonele apropiate.

Petrogradul trebuia cucerit printr-o lovitură neașteptată și rapidă, atît din interiorul lui, cît și din afară; urmau să fie ocupate în primul rînd punctele principale: telefoanele, telegrafii — pentru a-l lipsi pe dușman de legătura cu restul țării — gările, podurile. Totodată, în fiecare raion al orașului trebuiau luate în evidență, pentru a fi ocupate mai tîrziu, instituțiile guvernamentale, închisorile, școlile de ofițeri; trebuiau izolate unitățile pe care guvernul le-ar fi putut, eventual, chema în ajutor — cazacii, cavaleria, trupele de șoc. Planul cuceririi orașului prevedea, de asemenea, ocuparea marilor tipografii pentru a se asigura răsculaților posibilitatea de a edita ziare, manifeste, ordine.

În scopul cuceririi rapide a punctelor nodale din Capitală, se prevedea constituirea unor detașamente de șoc, compuse din soldații, muncitorii și marinarii cei mai conștienți, curajoși și devotați revoluției.

Insurrecția nu trebuia să aibă caracterul unui complot; ea trebuia să se sprijine nu pe partid, ci pe clasa muncitoare, pe masele populare. De aceea Lenin acorda o atenție deosebită muncii de agitație, recomandînd ca în cursul unor mitinguri și adunări să se explice maselor sarcinile insurrecției și lozincile partidului; totodată, să fie trimiși agitatori în unitățile militare care șovăiau, la regimentele de cazaci, cu scopul de a le smulge de sub influența ofițerilor sau măcar pentru a le neutraliza.

De la 12-14 septembrie, cînd Lenin ridicase prima dată problema organizării insurrecției, trecuseră doar trei săptămîni și ceva. Inițial, Lenin nu abordase încă problema datei insurrecției, lăsînd-o la aprecierea Comitetului Central, în funcție de situația din țară. Dar în acest răstimp, revoluția progresase. Acum, V.I. Lenin considera că s-a ajuns la momentul cînd trebuiau trimise în luptă toate forțele. La 10 octombrie, a avut loc o ședință a Comitetului Central la care, pentru prima dată după evenimentele din iulie (decî după trei luni și ceva), a apărut Lenin. El a venit machiat, fără barbă și fără mustați purtînd o perucă și avînd un buletin de identitate pe numele de Konstantin Petrovici Ivanov.

Ședința s-a ținut în locuința lui N.N. Suhanov, adept al curentului reprezentat de ziarul **Novaja Jizn**, pe str. Karpovka, nr. 32, apart. 31. Suhanov lipsea de acasă, iar soția lui, G.K. Suhanova (Flaxerman), membră a partidului bolșevic, își pusese locuința la dispoziție pentru ședință. Din punct de vedere conspirativ, alegerea locului era foarte bună: greu de presupus ca agenții guvernului să-l caute pe Lenin acolo. La ședință au participat 12 membri ai C.C.: V.I. Lenin, A.S. Bubnov, F.E. Dzerjinski, G.E. Zinoviev, L.B. Kamenev, A.M. Kollontai, A. Lomov (G.I. Oppakov), I.M. Sverdlov, G.I. Sokolnikov, I.V. Stalin, L.D. Troțki, M.S. Urișki.

Raportul în problema principală, privind situația generală, a fost prezentat de Lenin: „Situația internațională este

În p. 44: o manifestație a Gărzilor roșii la Petrograd

Art. Thomas, trimis al guvernului francez, în sprijinul lui Kerenski

de așa natură, încât trebuie să ne asumăm inițiativa", a subliniat el relevând că liderii contrarevoluției proiectau să retragă trupele de pe front în interiorul țării și să predea Petrogradul germanilor. De aceea, devenise deosebit de necesară trecerea la acțiuni hotărâte.

V.I. Lenin a criticat cu vigoare faptul că în problema organizării insurecției „se observă o anume indiferență”; drept urmare „după cum se vede, acum sîntem în mare întîrziere”, în timp ce împrejurările dictează în mod imperativ „să dăm atenție lucrurilor tehnice a chestiunii”.

În încheierea raportului, Lenin a propus o rezoluție cu privire la insurecția armată. În favoarea ei au votat 10 membri ai C.C., împotriva — 2 (Zinoviev și Kamenev).

Apoi, Comitetul Central a creat un Birou Politic din 7 membri: V.I. Lenin, A.S. Bubnov, G.E. Zinoviev, L.B. Kamenev, C.I. Sokolnikov, I.V. Stalin, L.D. Troțki¹.

Lupta pentru garnizoană

Pînă atunci, de pregătirea insurecției se ocupaseră Comitetul Central al partidului și Organizația sa militară. Dar, pentru desfășurarea concretă a acestei mari acțiuni, era necesar un comandament special.

Scrisoarea lui Lenin **Marxismul și insurecția** se încheia cu cerința de a se organiza „statul-major al detașamentelor de insurgenți”. În scrisoare erau definite și funcțiile unui asemenea organ. Din scrisoarea către Smilga se vede că, atunci cînd fusese trimisă, la 27 septembrie, încă nu se punea problema creării unui stat-major legal. Dar mersul evenimentelor istorice, creația revoluționară a maselor au dat curînd naștere unei forme concrete de Centru militar legal al Sovietelor, pe

care bolșevicii, urmînd indicațiile lui Lenin, l-au transformat într-un stat-major legal al insurecției armate.

La 9 octombrie a fost dat publicității ordinul privind dislocarea pe front a garnizoanei din Capitală². În aceeași zi, la ședința Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd, fracțiunea menșevică a propus o rezoluție care recunoștea necesitatea plecării unităților din Petrograd „pentru apărarea căilor de acces ale orașului”. Ca să camufleze esența contrarevoluționară a propunerii, rezoluția preconiza crearea, pe lîngă comandantul regiunii militare Petrograd, a unui colegiu alcătuit din reprezentanți ai Sovietului și Centroflot-ului³. În plus, figura un punct privitor la necesitatea organizării unui Comitet revoluționar al apărării, „care să clarifice problema apărării Petrogradului și a căilor sale de acces” și să elaboreze planul apărării Petrogradului, prevăzînd sprijinul activ al clasei muncitoare⁴.

Scopul acestei propunerii era de a crea condiții politice favorabile pentru trimiterea trupelor revoluționare în afara Capitalei și subordonarea totală a garnizoanei față de statul-major contrarevoluționar al regiunii militare Petrograd. Rezoluția a fost adoptată cu 13 voturi contra 12.

Dar intențiile menșevicilor nu au putut fi traduse în fapt. După ședința Comitetului Executiv, a avut loc plenara Sovietului din Petrograd, la care au participat peste 1 000 oameni. Plenara a respins rezoluția menșevicilor și a adoptat o altă, propusă de bolșevici care, ca o condiție a salvării țării, cerea trecerea puterii în minile Sovietelor.

¹ Guvernul provizoriu condus de Kerenski sconta, în felul acesta, să alinaască forțele revoluționare care cîștigaseră de partea lor majoritatea garnizoanei. Totodată, plecarea unităților ducea la sporirea pericolului de a se ceda Capitala trupelor germane.

² Centroflot — denumirea prescurtată a Comitetului Central al tuturor flotelor din Rusia, aflat sub conducerea menșevicilor și socialistilor-revoluționari, care sprijineau guvernul provizoriu.

³ Reprezentant al socialistilor-revoluționari de stînga.

Rezoluția bolșevică prevedea crearea unui Comitet revoluționar al apărării care urma să asigure nu numai apărarea Petrogradului împotriva pericolului din exterior, ci și „securitatea poporului împotriva atacului forțelor contrarevoluționare, care este pregătît fătîș”.

La 11 octombrie, colegiul Secției militare a Sovietului din Petrograd a elaborat o rezoluție cu privire la constituirea, componența și funcțiile Comitetului revoluționar de apărare a Petrogradului și la crearea unei consfături a garnizoanei ca verigă permanentă de legătură între trupele din garnizoană și statul major revoluționar. La 12 octombrie, Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd, a aprobat în ședință închisă, pe bază raportului lui P.E. Lazimir⁴ **Regulamentul de funcționare al Comitetului militar-revoluționar și al consfăturii garnizoanei**.

Consfătuirea garnizoanei urma să asigure o legătură strînsă

A. F. Kerenski, șeful guvernului provizoriu

¹ În cursul ședinței, Dzerjinski propuse ca „din rîndurile membrilor C.C. să se constituie un birou politic pentru conducerea politică în perioada imediat următoare”.

*Brutala reprimare a demonstrației muncitorilor și soldaților revoluționari.
Petrograd, iulie 1917*

și permanentă între comanda-
mentul revoluționar și unități,
ținând comandamentul la cu-
rent cu situația concretă de la
fața locului. Statul-major re-
voluționar devenea stăpînul
de facto al forțelor armate
din Petrograd, al flotei și al
trupelor din Finlanda.

Menșevicii s-au împotrivit cu
înverșunare aprobării regu-
lamentului menționat. „Comi-
tetul revoluționar care este
înființat aici — spunea men-
șevicul M. I. Broido — nu în-
seamnă nimic altceva decît
organizarea unui stat-major
revoluționar pentru cucerirea
puterii“. O rezoluție a men-
șevicilor împotriva participa-
rii la Comitetul revoluționar
a fost respinsă.

Simpțomatic a fost faptul
că Comitetul Executiv al So-
vietului din Petrograd a mo-
dificat însăși denumirea nou-
lui organ: acesta a început să
se numească Comitetul militar
revoluționar [C.M.R.]. Elimi-
nînd din denumire cuvîntul
„apărare“, autorii regulamen-
tului (lucrătorii Secției mili-
tare a Sovietului din Petro-
grad) au subliniat prin aceasta
caracterul ofensiv al acestui
organ și volumul sarcinilor
sale, care cuprindea nu numai
unitățile garnizoanei, ci și for-
mațiunile de luptă ale prole-
tariatului (Garda roșie).

Garda roșie pe picior de război

După evenimentele din iu-
lie, Garda roșie, proscrisă de
guvernul provizoriu, trecuse
în ilegalitate și efectivele ei
se redusese, iar constituirea
de noi formațiuni devenise
mult mai grea. La 12 iulie,
guvernul provizoriu emisese
un ordin care îi obligase pe
muncitori să predea toate ar-
mele în termen de trei zile. În
cartierele muncitorești avu-
seseră loc percheziții de masă;
totuși, dezarmarea Gărzii roșii
nu reușise. Urmînd indicația
partidului bolșevic, muncito-
rii au ascuns armele. În ciuda
represiunilor, cadrele de bază
ale Gărzii roșii s-au păstrat.

După Congresul VI, la care
s-a adoptat linia insurecției
armate, partidul a desfășurat
o muncă imensă de pregătire
a forțelor sale de luptă. Or-
ganizația militară a C.C. al
P.S.D.M.R.(b) a trimis instruc-
tori în toate raioanele Petro-
gradului și s-a creat un cen-
tru orășenesc al Gărzilor roșii —
Comenduirea centrală.

La 27-28 august, Garda
roșie a ieșit din ilegalitate și a
jucat un rol important în
zdrobirea complotului korni-
lovist. Numai la Uzina Putilov
s-au înrolat atunci în detașa-

mentele Gărzii roșii peste
două mii de oameni. În total,
în acele zile, la Petrograd
au intrat în Garda roșie cca.
25 000 oameni.

Înțelegînd bine adevăratul
caracter al acestor unități, la
2 septembrie, Kerenski a emis
ordinul de a se înceta imediat
constituirea de detașamente
organizate „sub pretextul lup-
tei împotriva acțiunilor con-
trarevoluționare“. Dar prole-
tariatul nu a dat ascultare
nici ordinelor guvernului bur-
ghez, nici poveștelor concilia-
toriilor.

După scrisorile lui Lenin cu
privire la insurecție, bolșe-
vicii au început să acorde și
mai multă atenție instruirii
luptătorilor din Gărzile roșii.
Organizația militară a C.C. al
partidului bolșevic a organizat
cursuri speciale pentru in-
structorii detașamentelor de
muncitori înarmați. În sep-
tembrie, pregătirea militară
se desfășura în mod sistematic
în 79 fabrici și uzine din Pe-
trograd. Mii de muncitori stu-
diau tactica luptelor pe ba-
ricade și a luptei de stradă,
învățau să tragă cu mitraliera,
ba chiar și cu tunul.

De la sfîrșitul lunii septem-
brie, la cursurile de instruc-
tori din Petrograd participau
și alte orașe, soldați de pe
fronturile de nord și de sud-

vest, marinari din Flotele Balticii și Mării Negre.

Conform statutului, adoptat la Conferința orașenească din octombrie, Garda roșie se constituia pe lângă Soviete. Acum, cînd Sovietele se bolșevizau, Garda roșie devenea organ al lor. Conducerea ei nemijlocită o asigura Comenduirea centrală (președinte — K. K. Iurenev), dirijată, la rîndul său, de Comitetul militar-revoluționar.

Comenduirea centrală avea în subordonarea sa detașamentele raionale, în frunte cu comenduirile raionale. Detașamentele erau compuse din batalioane (plină la 600 oameni), iar acestea se împărțeau pe formațiuni, plutoane și grupe de cîte zece. Corpul de comandă era ales de membrii formațiilor. Ca și înainte, Garda roșie avea un caracter de clasă și se forma pe bază de voluntariat.

La 23 octombrie, Comenduirea centrală a hotărît să treacă Garda roșie pe picior de război. Detașamentele din Petrograd al căror efectiv ajunsese la 20 000 oameni, au fost încazarmate, așteptînd semnalul partidului bolșevic pentru a începe insurecția.

La Moscova, în preajma izbucnirii insurecției, în Gărzile roșii se înrolaseră aproximativ 10 000 luptători.

În general, procesul de consolidare organizatorică a Gărzilor roșii s-a desfășurat în întreaga țară, efectivul lor total ridicîndu-se la cca. 75 000 oameni la mijlocul lunii octombrie.

Organizînd insurecția armată, partidul bolșevic conta nu numai pe simpatia armatei, ci și pe sprijinul direct al unei însemnate părți a acesteia. Un asemenea ajutor îl putea acorda în primul rînd Flota baltică (peste 80 000 marinari și cîteva sute de nave) precum și trupele revoluționare din Petrograd și de pe frontul de nord. Bolșevicii din Armata 12 comunicau Comitetului Central: „Majoritatea covîrșitoare a trupelor este de partea noastră”. Armata 5 scria ziarului **Pravda**: „Majoritatea armatei are încredere numai în bolșevici. Ei sînt ultima speranță”. Despre frontul de vest, I.M. Sverdlov raporta la ședința C.C. al partidului din 10 octombrie: „Starea de spirit [a soldaților] de pe front este în favoarea bolșevicilor, pe care li vor urma împotriva lui Kerenski... Ei pot să trimită de la Minsk un corp de armată la Petrograd”.

Centrobalt-ul și Sovietul din Kronstadt, conduse de bolșevici, acționau în strînsă legătură cu C.M.R. din Petrograd.

La 17 octombrie, Centrobalt-ul a transmis comitetelor de navă și comitetelor unităților de litoral să constituie plutoane operative și să fie în alertă. Încă înainte, comandamentul marinei a fost supus unui control. La 23 octombrie, Centrobalt-ul a declarat că „flota urmărește cu atenție centrul și leagănul revoluției — Petrogradul — și este gata la prima chemare a Sovietului din Petrograd să vină cu arma în mînă în sprijinul revoluției”.

Partidul bolșevic acorda o importanță extrem de mare activității în garnizoanele din spatele frontului. O anumită ilustrare a acestei acțiuni o poate da faptul că, în preajma lunii octombrie, pe cuprinsul țării acționau, după date incomplete, 350 organizații militare ale P.S.D.M.R.(b).

Garnizoana din Petrograd, cu un efectiv de peste 150 000 oameni, care împreună cu trupele din suburbiile atingeau cifra de aproape 240 000, era gata să acționeze la chemarea partidului bolșevic încă de la mijlocul lunii octombrie.

Pregătind forțele înarmate ale revoluției, partidul bolșevic a îndeplinit indicația lui Lenin privind necesitatea superiorității de forțe asupra inamicului.

**Cuvînt introductiv,
traducere și note de
Vladimir ZAHARESCU**

**Paris, septembrie 1938
-septembrie 1939**

ANUL LAȘITĂȚILOR FATALE

JEAN ZAY

Carnetele secrete ale lui Jean Zay. O cărțuție firavă, cu destin ulmitor, aparținând unui francez remarcabil, cu destin tragic. O cărțuție care se citește cu nesaț, ca un roman, deși (sau tocmai pentru că) toate întâmplările și personajele sale sînt pe deplin autentice, nimic nu e născocit. O cărțuție despre miniștrii unei țări mari și puternice, despre sfaturile lor de taină, despre învoielile, vrăjbele și tocmelele dintre ei, despre îndrăzneala celor pușini și fricile celor mulți, despre nepăsarea unora și perfidia altora — sau, pe scurt, despre felul cum acești miniștri au dus spre prăpastie țara lor și, odată cu ea, Europa întreagă.

Născut la Orléans, în 1904, Jean Zay a aderat, încă din adolescență, la Partidul Radical Socialist, care avea nobile tradiții republicane și democratice. Începînd din 1932, alegătorii orașului său natal l-au trimis, fără întrerupere, în Camera deputaților celei de-a treia Republici (este republica a cărei existență s-a scurs între două înfrîngerii ale Franței — cea din 1871 și cea din 1940 — de ambele dăți triumfătoare fiind Germania).

Militant al aripii de stînga din partidul său și prieten apropiat al lui Léon Blum și al altor fruntași socialiști, Jean Zay nu a fost scutit de unele păcate, pe atunci foarte răspîndite printre oamenii politici burghezi cu vederi democratice: teama obsedantă de comunism și de perspectiva transformărilor revoluționare ale societății, tendința la compromisuri și tranzații de culise nu numai cu partenerii, ci și cu adversarii, subestimarea

potențialului distructiv al forțelor reacționare din propria țară, incapacitatea de a demasca și combate până la capăt uneltirile extremei drepte etc., etc.

La Jean Zay însă nu erorile și slăbiciunile preocupăneau. Fidel vechilor și nobilelor crezuri progresiste ale radical-socialismului, el a îmbrățișat, cu entuziasm și dăruire de sine, cauza Frontului Popular, intrând în guvernul pe care l-a impus, în 1936, votul celor mai largi mase populare. De-a lungul a trei ani și mai bine, tinărul ministru al Educației Naționale s-a străduit să restructureze, pe baze democratice, învățământul de toate gradele, refuzând să-l mai trateze ca pe un apanaj rezervat exclusiv claselor dominante și făcându-l mai accesibil categoriilor situate pe treptele de jos ale scării sociale.

Dar, la activul lui Jean Zay, istoria înscrisă, în principal, meritul de a fi sesizat, cu deplină luciditate, caracterul funest al politicii de conciliere față de Hitler, practică la Paris și la Londra în ultimii ani ai deceniului patru. Cu o stupiditate care astăzi pare de-a dreptul neverosimilă, guvernanții francezi și britanici întâmpinau fiecare agresiune a Reichului nazist cu o toleranță practic nelimitată, ba chiar cu flatante manifestări de admirație, închipuindu-și că vor intra astfel în grațiile fiarelor fasciste pentru a le asmuți în direcția est.

Conciliatorismul — iată tema centrală a Carnetelor secrete, care nu sînt de fapt nici carnete (autorul a lăsat un unic caiet), nici mai secrete decît orice jurnal politic al oricărui ministru. Paternitatea absurdului titlu revine lui Philippe Henriot, odiosul lacheu parizian al cotoptorilor hitleristi care avea să fie executat de patrioți în 1944. El a publicat manuscrisul în plină ocupație germană (1942), cu o prefață și numeroase comentarii menite să dea celor 91 pagini o alură incriminătoare pentru autor, care fusese întemnițat încă cu

doi ani în urmă. Rezultatul a fost exact invers celui scontat, deoarece cartea revela uriașa culpă a conciliatorilor în înfrîngerea Franței din mai-iunie 1940. Un efect de bumerang pentru slugile zvasticii, care s-au răbuznat în stil propriu: în 1944, după patru ani de detenție, fostul ministru a căzut sub gloanțele așa-numitei „miliții” — aproximativ echivalent francez al poliției legionare de sinistră memorie.

Jean Zay a pierit, dar Carnetele îl supraviețuiesc, intrînd în tezaurul istoriei ca un prețios document de epocă. În covîrșitoarea majoritate a cazurilor, însemnările se referă la ședințele guvernului prezidat, de la 10 aprilie 1938, de Edouard Daladier (1884-1970). Dezbatările permit cititorului să deslușească cele trei orientări fundamentale care divizează pe membrii cabinetului. Oricît ar părea de bizar, toate cele trei tendințe au lideri radical-socialiști: Daladier, premierul cu „frunte de taur” și verb bătăios, dar cu voință molatecă și răzgîndiri frecvente, e șeful oscilanților; Georges Mandel și Jean Zay luptă în primele rînduri ale celor decizi să nu se mai lase intimidăți de șantajul hitlerist; pe conciliatori îi dirijează Georges Bonnet (1889-1967), titularul Externelor, supranumit „ministru al Afacerilor Străine de Franța”, purtătorul steagului alb al tuturor capitulațiilor în fața fascismului. Desfășurîndu-se cu politicoasă îndrîjire pe frontul verbal din jurul mesei de consiliu, războiul dintre cele trei grupări precede cel de-al doilea război mondial cu un an — anul Carnetelor.

... În septembrie 1939, Jean Zay, consecvent cu sine însuși, părăsește confortabilul său birou ministerial, plecînd ca sublocotenent voluntar pe front. Jurnalul se curmă brusc la 14 septembrie, printr-o ultimă notă, alcătuită doar din patru cuvinte: „Et maintenant la guerre”... Și acum, războiul!

Nicolae MINEI

Luni,
18 septembrie 1938

Daladier face o dare de seamă a convorbirii, care a avut loc ieri, la Londra, între miniștrii francezi și englezi. La Berchtesgaden¹, Hitler a cerut un plebiscit în toată Cehoslovacia și pentru toate minoritățile². În caz contrar, el va

acționa, în ciuda riscurilor de război.

Chamberlain i-a spus lui Daladier: „Sîntem împotriva oricărui angajament în Europa Centrală. Runciman³ a avut o scenă violentă cu Beneș. Franța nu trebuie să conțene pe intervenția Angliei decît dacă va fi amenințată integritatea teritoriului dv. — și nici atunci imediat, căci ne sînt necesare anumite răgazuri, de pildă pentru a consulta domnișoarele. Vom putea să vă trimitem 200-300 avioane și

³ Lordul Runciman, trimis de Chamberlain pentru a „investiga” situația din regiunea sudetă, a avut, de la început, o atitudine favorabilă Reichului.

două divizii de infanterie, dar nu imediat. În schimb, flota se va pune de îndată în mișcare. Dar, dacă intrați în război, veți izbuti oare, chiar victorioși, să refaceți Cehoslovacia așa cum arată acum?”.

Daladier a apărut din răsuputeri poziția franceză, dar zadarnic. Propunerea Londrei constă, așadar, în desemnarea unei comisii internaționale care să stabilească în ce condiții se vor ceda Germaniei districtele [cehoslovace] cu majoritate germană, de unde cehii vor trebui să plece. Se va proceda la un schimb de populație. Noul stat [cehoslovac] va fi garantat de cinci-șase puteri, printre care și Anglia.

¹ Resedință preferată a lui Hitler, în Bavaria, nu departe de München.

² De comun acord cu nașiștii, guvernul horthyist de la Budapesta și cel al „colonelilor” de la Varșovia întreprindeau o agitație artificială în rîndurile minorităților maghiară și poloneză, pentru a precipita dezmembrarea statului cehoslovac.

Daladier consideră că trebuie să acceptăm. Dacă nu, Germania va recurge la forță și noi ne vom găsi singuri în război, vreme de cel puțin o lună. Nici un francez nu poate accepta să-și angajeze țara împotriva Germaniei și Italiei, fără a conta pe ajutorul imediat al Angliei.

Bonnet declară că, dacă cehii vor refuza, el ne va cere să „interpretăm” pactul pe care-l avem cu Cehoslovacia. Ne spune că, ori de câte ori l-a primit pe Osuski¹, l-a prevenit, în mod confidențial, că nu vom interveni fără participarea Angliei. Cîteva miniștri îi atrag atenția că nu aceasta este politica guvernului francez. Bonnet le răspunde că și-a exprimat o părere personală.

Miercuri, 21 septembrie 1938

Cabinetul ceh a deliberat toată ziua de 19 și toată ziua de 20². În noaptea de 20 spre 21 septembrie, Parisul și Londra au exercitat asupra guvernului de la Praga o presiune pe care cehii au calificat-o drept irezistibilă și în fața căreia au cedat, consternați.

Se spune că, contrar hotărîrii adoptate de consiliul nostru de miniștri, Bonnet a avertizat Cehoslovacia că în caz de refuz o vom abandona. În fața atitudinii noastre, Polonia și Ungaria emit aceeași pretenții ca și Germania, cu care se concertează direct și care pare a vorbi în numele lor; se spune că, în noaptea de 20 spre 21 septembrie, Beneș ne-a rugat să cerem un arbitraj, dar noi am refuzat să ne angajăm în această direcție.

Joi, 22 septembrie 1938

Mă întreb cum de s-a putut desfășura, timp de opt zile, campania de presă pentru neutralitatea Franței care ne-a silit să batem în retragere³.

¹ Ambasadurul Cehoslovaciei la Paris.

² La 19 septembrie 1938, guvernele francez și britanic au cerut Cehoslovaciei să cedeze regiunea sud-estă Germaniei hitleriste.

³ Campania presei de dreptăți și alte manifestări capitaliste din Franța au servit drept pretext conciliatorilor din guvernul britanic, ca la 21 septembrie să declare cehilor că în caz de neacceptare a „propunerilor” anglo-franceze, își declină orice răspundere.

și a dovedit lui Hitler că de divizați sintem, fără a Ministerul nostru de Externe să reacționeze în vreun fel. Oare au cedat englezii sau totul se datorește faptului că ne-au găsit pe noi, francezii, prea puțin hotărâți? De la discursul lui Bonnet de la Pointe de Grave⁴ au trecut doar cîteva zile. Avem oare două diplomații?

Jean Zay (stînga) împreună cu Paul Reynaud (18.IV.1939)

În p. 50: Neville Chamberlain, președintele cabinetului englez, și Edouard Daladier, șeful guvernului francez, în timpul „crizei” cehoslovace

Duminică, 25 septembrie 1938

Invitați la Londra, Daladier și Bonnet țin consiliu de cabinet la ora 15. Daladier ne amintește că planul britanic, acceptat de noi, prevedea pe de o parte cedarea de teritorii numai acolo unde germanii sînt în proporție de 50 la sută, pe de altă parte garantarea viitorului stat cehoslovac [de către marile puteri capitaliste].

⁴ În cuvîntarea respectivă, Bonnet reafirmase, pe un ton categoric, decizia guvernului francez de a-și îndeplini obligațiile față de aliați sa, Cehoslovacia.

Or, Hitler a ridicat alte pretenții în memorandumul pe care Chamberlain s-a mulțumit să-l transmită Pragă⁵.

Daladier întinde pe masă harta, pe care figurează exigențele lui Hitler: în roșu — regiunile pe care vrea să le ocupe și în verde — cele ce vor rămîne cehilor, dar unde se va ține plebiscitul.

După citirea memorandumului, examinăm harta. Schimb de păreri. Remarcăm că zona verde cuprinde regiuni pur ceh, care nu au figurat niciodată pe hărțile lui Henlein⁶. Unul dintre aceste teritorii se găsește în plin centrul Cehoslovaciei. În cadrul zonei roșii, germanii vor lua toate fortificațiile, iar Plzeň cu uzinele Skoda, se va afla la numai 3 km de trupele lor. Boemia va fi aproape izolată, comunicînd cu restul țării doar printr-o fișie lată de 30 km și lipsită de căi ferate. Sub ce presiuni se va ține plebiscitul?

Bonnet declară că anumite condiții [din memorandumul nazist] i se par acceptabile, altele formează o bază de discuție sau stîrnesc rezerve.

Întreb dacă, după aplicarea acestui proiect, Cehoslovacia rămîne capabilă de a opune un minimum de rezistență militară.

— Nu imediat, îmi răspunde Daladier.

Marti, 27 septembrie 1938

La ora 10, consiliu de miniștri la Palatul Elysée⁷.

Bonnet ia cuvîntul și scurta sa expunere provoacă o profundă tulburare printre cei de față. Ministrul de Externe declară că a sosit momentul să precizăm ce înțelegem prin

⁵ Vizita făcută de Chamberlain lui Hitler, la 22-23 septembrie, l-a determinat pe dictator să-și sporească brusc pretențiile, cerînd ocuparea militară imediată a regiunii sud-est și organizarea unui plebiscit pe o vastă arie limitrofă.

⁶ Konrad Henlein era liderul partidului nazist din regiunea sud-est și o unealtă docilă a Berlinului în tot cursul „crizei cehoslovace”.

⁷ Construit în 1718, Palatul Elysée a devenit, în 1873, reședința Republicii Franceze. Acolo se ținau ședințele Consiliului de Miniștri al celei de-a III-a Republici Franceze, care aveau de dezbătut probleme deosebit de importante și la care participa și președintele republicii — în 1938, Albert Lebrun.

„sprijinul acordat Cehoslovaciei”. În ceea ce-l privește, e vorba de un ajutor indirect, (livrarea de armament și mobilizarea armatei noastre pentru a reține trupele germane la frontiera cu Franța), nu de o eventuală intrare a noastră în război. După părerea lui Bonnet, nu ne-am aflat niciodată într-o situație militară atât de rea. Anglia nu ne va da decât flota militară, dar nici un avion și cel mult două divizii de infanterie. E imposibil să facem război dacă germanii intră în Cehoslovacia la 1 octombrie.

Daladier răspunde că nu înțelege. Dacă Bonnet era decis să abandoneze Cehoslovacia, trebuia s-o fi spus mai dinainte. Prin urmare, Hitler nu are decât să înhațe totul. E inadmisibil să vorbim numai despre forța lui și despre slăbiciunea noastră.

Președintele Republicii spune că se va vedea la momentul cuvenit.

Reynaud¹ afirmă că dacă va transpira cel mai mic ecou despre expunerea lui Bonnet, va fi o catastrofă pentru Franța. Dacă l-ar fi auzit, Hitler ar fi putut acționa în voie.

— Nu mai înțeleg nimic, declară în același sens, citiva miniștri.

Consiliul ia sfârșit la ora 11.45, într-o atmosferă de mare emoție.

Vineri,

30 septembrie 1938

Semnarea Acordului de la München², la ora 1.45 dimineața. După-amiază, înapoiera triumfală a lui Daladier. Imediat, la ora 17.30, consiliu de miniștri la Ellysée.

Daladier face o expunere asupra discuțiilor de la München. S-a ajuns la un acord, luându-se ca bază o notă gata redactată, pe care Ciano [ministrul de Externe al Italiei fasciste] a scos-o din buzunar. Zona roșie va fi ocupată treptat, între 1 și 10 octombrie.

Miercuri,

23 noiembrie 1938

Consiliu de miniștri la ora 10. Bonnet ne pune la curent cu „declarația franco-germană”.

¹ Paul Reynaud era ministru de Finanțe în guvernul Daladier.

² Vezi *Magazin Istorie*, nr. 9/1973.

Povestea a început la 19 octombrie, cu prilejul ultimei convorbiri dintre Hitler și Poncet³. Hitler a arătat că trebuie să ne înmănușăm relațiile și că e dispus să pregătească o declarație în acest sens. La 7 noiembrie, contele Welczek⁴ a adus un proiect. Bonnet a cerut o modificare. Ieri, Welczek i-a adus lui Bonnet declarația retușată, exprimându-și dorința ca Ribbentrop [ministrul de Externe hitlerist] să vină la Paris, pentru a o semna, între 28 noiembrie și 3 decembrie. Englezii sînt de acord și rușii au fost informați.

Citiva miniștri regretă importunitatea acestei declarații, acum cînd Germania e izolată. Daladier precizează că negocierile au început cu mult înainte și regretă că nu s-a publicat ceva în presă pe această temă.

Venirea lui Ribbentrop la Paris strîmte o împotrivire generală, căreia pare să i se alăture și președintele republicii. Bonnet insistă totuși.

Vineri,

10 martie 1939

La ora 10, consiliu de miniștri la Ellysée. Expozeu al lui Bonnet, care vorbește despre criza slovacă⁵. Mandel⁶ îmi șoptește la ureche că Bonnet trece sub tăcere o notă germană, primită cu 48 ore în urmă.

Vineri,

17 martie 1939

La ora 10, consiliu de miniștri la Ellysée. Daladier, într-o scurtă expunere, arată că socotește de prisos să mai evoce gravele evenimente care au avut loc. Pe plan extern, crede că trebuie să ne pregătim de război. Dar pe plan intern se impun hotărîri grave, mai ales în domeniul armamentului.

³ André François-Poncet își încheia atunci misiunea sa de ambasador al Franței la Berlin (vezi *Magazin Istorie*, nr. 1-3/1976).

⁴ Ambasadorul Germaniei naziste la Paris.

⁵ Expresia „criza slovacă” desemna, eufemistic, cîmpirea întregii Cehoslovacii de către Hitler. Invasia a avut ca pretext proclamarea independenței Slovaciei, de către un „guvern” de marionete ale nazistilor.

⁶ Georges Mandel (1885-1944), ministru de Interne în guvernul Daladier și unul dintre adversarii cei mai consecvenți ai politicii de conciliere, a fost și el ucis de călăii fasciști ai „militiei”.

— Sîntem de acord? întrebă Lebun.

Ca de obicei, nimeni nu scoate o vorbă. Cer cuvîntul: trebuie să proclamăm că am pus capăt politici de concesiuni de timiditate, care în cîteva luni, ne-a adus la un dezastru fără precedent. Franța nu va mai ceda un milimetru, lucru care trebuie să se știe.

Lebun declară că trebuie să fim foarte prudenți. O recesiune temporară a ambasadorului nostru de la Berlin i-ar putea servi drept pretext lui Hitler, „doar știm ce fire are”.

Vineri,

31 martie 1939

La ora 11, îi fac o vizită lui Jeanneney, președintele Senatului. Acesta îmi spune lucruri extrem de tari despre Bonnet, în care nu mai are încredere nimeni, nici în Franța, nici în străinătate. L-a sfătuit pe Daladier să se descorțosească de el, dar îl va asculta oare?

Marti,

11 aprilie 1939

La ora 16, consiliu de cabinet pe strada Saint-Dominique⁷. Daladier face o expunere despre situația internațională. Italienii au ocupat Albania, la 48 ore după ce îi asiguraseră pe englezi că nu au nici o intenție dușmănoasă față de această țară.

Problema esențială este de a salva România. Spre ea se vor îndrepta germanii pentru a avea petrol. Englezii au garantat Polonia și Grecia. Trebuie să obținem o garanție și pentru România.

Marti,

22 august 1939

La ora 17, consiliu de cabinet pe strada St. Dominique. Daladier face o expunere (în legătură cu pactul de neagresiune sovieto-german). În privința măsurilor militare, Daladier spune că putem chema sub arme un număr oarecare de rezerviști.

— Dacă vreți, putem hotărî mobilizarea generală, adaugă el, deși nu pare să o considere necesară deocamdată.

⁷ Sediu Ministerului de Război, al cărui portofoliu fusese preluat tot de Daladier.

Mandel și Reynaud se pronunță pentru o mobilizare generală imediată. Bonnet declară:

— Eu nu o cer!
După această frază, se face tăcere.

Reynaud vorbește despre ajutorul financiar care trebuie acordat Poloniei și României. E indispensabil ca Anglia, mai bogată ca noi, să furnizeze mai bine de jumătate din acest ajutor.

*Joi,
24 august 1939*

La ora 10, consiliu de miniștri la Elysée. De câteva luni, repetăm că nu e vorba de Danzig¹, nici măcar de Polonia, ci de cine va deține hegemonia în Europa și de soarta Franței pe termen scurt. Dacă îl lăsăm să înăbușe Polonia, Hitler îi va veni repede de hac. Noi vom fi dezonozați și Germania, formidabil întărită, se va întoarce, peste câteva săptămîni, împotriva noastră.

Plec de la consiliu foarte îngrijorat în ceea ce privește fermitatea mai multor colegi ai mei.

*Joi,
31 august 1939*

La ora 15, Monzie² mă anunță că Mussolini i-a propus lui Bonnet convocarea unei conferințe internaționale, care să dezbată revizuirea Tratatului de la Versailles.

La ora 18, consiliu de miniștri la Elysée. Bonnet ia cuvîntul. Ciano a anunțat că Mussolini propune Franței și Angliei să invite Germania la o conferință, pe data de 5 septembrie „pentru a examina clauzele Tratatului de la Versailles, cauza actualelor frămîntări”. Chamberlain s-a declarat de acord, fără măcar a-și reuni cabinetul, dar cere în prealabil, demobilizarea armatelor. Bonnet susține că ar fi foarte primejdios să refuzăm pur și simplu propunerea italiană.

Daladier ia cuvîntul și declară, pe un ton categoric, că lecția de la München a demonstrat că semnătura lui

Hitler nu are nici o valoare. După cite știe el, Chamberlain e împotriva unei conferințe despre soarta Poloniei, dar încearcă să evite un refuz brutal.

Interpretarea atît de diferită pe care o dau Daladier și Bonnet atitudinii lui Chamberlain provoacă stupeoare în Consiliul de miniștri.

*Noaptea de 31
august spre
1 septembrie 1939*

În ciuda răspunsului nostru dat lui Mussolini³, Germania invadează Polonia, după ce Ribbentrop nu l-a primit pe ambasadorul acesteia decît seara târziu, pentru a-i citi, foarte repede, o listă de propuneri pe care Varșovia le ignora.

*Sîmbătă,
2 septembrie 1939*

La 19.30, consiliu de cabinet. Ciano i-a telefonat lui Bonnet că Italia e de acord cu o conferință în cinci, dar cere ca înainte de a trimite vreun ultimatum, să așteptăm pînă duminică la amiază răspunsul Germaniei la proiectul de conferință. Bonnet insistă să acceptăm propunerea italiană. Daladier se declară de acord ca și întreg consiliul, cu excepția lui Mandel. Reynaud pune însă o întrebare:

— Dar dacă Italia încearcă doar să cîștige timp pentru Germania? Dacă aceasta, atingîndu-și obiectivele [în Polonia] va propune încheierea păcii? Nu ne va veni mai greu să-i declarăm război?

*Sîmbătă,
9 septembrie 1939*

La ora 17, consiliu la Elysée. Nimeni nu suflă un cuvînt despre operațiunile militare. Îl întreb pe Mandel dacă e ade-vărat că Pétain va intra în guvern.

— Ar fi o greșeală, îmi răspunde el, căci era defetist și în 1914-1918.

După părerea lui Mandel, polonezii au toate motivele să se plîngă: noi nu acționăm destul de energic.

² Acceptînd propunerea lui Mussolini, guvernul francez solicitase ca la conferință, alături de Germania, Italia, Anglia și Franța, să participe și Polonia.

ISTORIA ȚĂRII...

(Urmare din p. 38)

Demne de relevat sînt simpatia, admirația și dragostea Marthei Bibescu pentru țărănime, pe atunci exploatată, oropsită și umilită. În ochii scriitoarei poporul este „esențialmente curajos, răbdător, credincios”, în contrast cu „odioșii boieri”, trădători, corupți, lași, de aceea îi atribuia lui Constantin Mavrocordat următoarea profesie de credință: „Învățînd să-i cunosc pe cei mari am ales: îi prefer pe cei umili, aceasta va fi la constanta domniei mele pămîntesti și gîndul credincios al neamului meu: dragostea pentru poporul de jos, prostimea¹, poreclă dată plebei, care ținea piept simlînd prostia, de către cei ce vlăguiau poporul, cei înavuțiți, cei corupți”.

Martha Bibescu nu a scris un tratat de istorie a țării noastre și nici nu s-a inspirat din trecutul ei pentru a concepe un roman. Dar numeroasele crîmpeie de cronică românească, presărate de-a lungul operei sale, scot la iveală mîndria autoarei de a aparține unui popor care și-a păstrat ființa, și-a apărut melegurile printr-o luptă dîră, necurmată, împotriva unor adversități de neînchipuit.

Exprimîndu-și convingerea că, de-a lungul veacurilor, românii s-au afirmat tot mai viguroși pe arena istoriei, scriitoarea păstrează o credință nestrămutată în destinul luminos al poporului nostru:

„Va veni o vreme cînd acest popor, care n-a fost cunoscut pînă acum, va fi luat în seamă. Din această țară, trecută sub tăcere, vor răsună cîntece și muzică. Neamul acesta va renaște după un mileniu de existență și lumea se va mira că de o minune să afle, în sfîrșit, tot ceea ce el posedă din conștiința universală”.

¹ În românește în text.

¹ Denumirea germană a portului polonez Gdansk.

² Anatole de Monzie, politician de dreapta și admirator fanatic al lui Mussolini, era ministru al Lucrărilor Publice.

DIN NOU DESPRE CRUCIȘĂTORUL „INDIANAPOLIS”

În urmă cu șapte ani (nr. 11-12/1970) prezentăm cititorilor noștri ultima dramă din Pacific a celui de-al doilea război mondial. Cu aproximativ o lună înainte de semnarea actului de capitulare necondiționată a Japoniei, submarinul nipon I-58 torpila crucișătorul greu american „Indianapolis”. 880 marinari și ofițeri piereau înghițiți de apele oceanului; comandantul și 315 marinari erau salvați. Ni s-a părut interesant să revenim acum cu versiunile niponă și americană despre acest episod final al culliselor marilor conflagrații.

Intrat în luptă la 7 decembrie 1941 și în-tors la baza sa din portul Kure la 18 august 1945, Mochitsura Hashimoto, comandantul lui I-58, a brăzdat în lung și în lat — la bordul submarinului său — imensele spații ale Oceanului Pacific, participând la multe acțiuni de luptă din această zonă. Rodul experienței sale de ofițer pe submarin a fost volumul de amintiri Sunk („Cei din adincuri”).

Episodul despre „Indianapolis”, din penultimul capitol al cărții (versiunea în limba engleză a apărut la New York, în 1954) prezintă interes pentru cititor mai ales prin via dispută pe care a suscitat-o, în rindul specialiștilor, mijlocul de distrugere folosit de japonezi împotriva crucișătorului american. Ce gen de armă a scufundat pe nefericitul „Indianapolis”?

Răspunsul comandantului Hashimoto la această întrebare este contestat de un compatriot al victimelor de pe „Indianapolis” — amiralul Edward Latimer Beach. Ofițer pe câteva nave de suprafață, colaborator al statului major naval din Washington și autor a patru volume adresate marelui public, Beach a absolvit și Școala de submarine din New London (Statul Connecticut), după care a luptat la bordul unor astfel de nave în perioada 1942-1945. De remarcat că, după sfârșitul celui de-al doilea război mondial, a comandat submarinul care a efectuat primul ocol al lumii în submersie. Calități și funcții care dau o pondere destul de importantă punctului său de vedere.

Torpile...

MOCHITSURA HASHIMOTO

Era în ziua de 29 iulie 1945. Părăsisem de zece zile baza, continuându-ne misiunea în lungul Pacificului. Rezervele de legume proaspete erau pe sfârșite și nu mai aveam decât câteva cepe. În rest, de dimineața pînă seara, trebuia să ne mulțumim cu conserve, de care ni se cam făcuse lehamite.

În speranța că o să întîlnim inamicul, ne-am îndreptat spre punctul de intersecție

Căpitanul Hashimoto la periscop

al rutelor sale de comunicație dintre Insulele Leyte și Guam și Arhipelagul Palau și Insula Okinawa. Ziua, vremea a fost urită, dar fără furtună. Am navigat la suprafață. Cu radarul și cu cele patru binoculi mari, prietenii noștri de nădejde, speram să detectăm inamicul înainte de a ne descoperi el pe noi. Spre seară, vremea s-a stricat. Pe la ora 19, vizibilitatea a ajuns aproape de zero. Am intrat în imersiune, hotărînd să așteptăm luna, care apărea, de obicei, pe la ora 22. După ce am ordonat să fiu trezit la ora 22.30, am plecat să mă odihnesc în salonul ofițerilor.

La ora stabilită, maestrul de cart mi-a raportat că totul este în ordine. După ce mi-am făcut rugăciunea în fața altarului improvizat de noi pe submarin, am urcat în chioșcul de comandă. Mi-am lipit ochiul de periscop și am privit în jur. Încet, încet, privirea mi s-a obișnuit cu întinerul; oceanul era pustiu și pe ecranul radarului nu se vedea nici un avion. Am început să ne ridicăm la suprafață. Continuam să cercetez prin periscopul de noapte marea din jur, cînd am auzit exclamația ofițerului cu navigația: „Unghi 90° tribord, pare a fi o navă inamică!”. Am urcat repede pe puntea comenzi și am îndreptat binocul în direcția indicată. La orizont, sub razele lunii, se vedea clar o pată neagră: era o navă dușmană. Pentru a nu fi repertați, am ordonat imediat: „În imersiune!”. I-58 s-a scufundat repede. „Pregătiți tuburile lans-torpile! Piloții kaiten-urilor¹ să fie gata!”, am ordonat din nou. Era ora 23.08. Am venit apoi ușor spre stînga; silueta navei se afla astfel exact în fața noastră. Urmăream prin periscop conturul ei. Din cînd în cînd priveam la orizont, dar nici un alt pericol nu ne pîdea. Inamicul se apropia încet, îndreptîndu-se drept spre noi. I-58 era gata să lanseze șase torpile. Am trecut prin cîteva clipe de emoție, la gîndul că putea fi un distrugător care ne descoperise și se pregătea de atac. Atîta timp cît nu-i cunoșteam clasa și înălțimea catargelor, nu puteam stabili distanța pînă la el. Nici măcar zgomotul elicelor nu i-l auzeam prin hidrofoane.

Treptat, conturul întunecat și rotund s-a transformat într-o siluetă triunghiulară. La ora 23.09 m-am pregătit pentru o jerbă de șase torpile. Apoi am dat ordin unui pilot de kaiten să-și ocupe locul, iar alțuia să se pregătească. Dimensiunile navei inamice creșteau treptat. Pentru a lansa torpilele și a lovi ținta era nevoie să cunoaștem distanța care ne despărțea și viteza ei de deplasare. Calculele trebuiau executate de comandant cu ochiul lipit de periscop. După înălțimea ar-

borelui mare, cam 27 m, am apreciat că este vorba de un cuirasat sau de un crucișător greu. Distanța s-a redus pînă la 3 650 m. Am stabilit pentru lansare: distanța — 1 830 m, unghi — 45° tribord. Hidrofonistul mi-a raportat că inamicul se deplasează cu viteză mare, dar privind mai atent am constatat că nu mergea chiar atît de repede și i-am apreciat o viteză mijlocie — 20 noduri. Eram atît de prins cu punerea la punct a atacului cu torpile convenționale, încît n-am mai dat alte ordine oamenilor-torpilă, deși ei insistau să-i întrebuițez. Am hotărît să-i folosesc numai dacă operațiunea nu-mi reușea cu torpilele obișnuite.

Luna se afla în pupa noastră, așa că vedeam bine nava inamică; se conturau foarte clar arborele dinapoi și două turele la pupa. Fără nici o îndoială, era o navă din clasa „Idaho”.

Într-o liniște mormîntală, I-58 aștepta cu nerăbdare ordinul de lansare a torpilelor. „Ochii” lui erau periscopul comandantului, iar „urechile” hidrofonul. Oamenii-torpilă stăruiau cu întrebările: „Ce mai e nou? Unde e inamicul? De ce nu ne lansăm?”. Se apropia momentul fixat pentru începerea atacului: schimbasem elementele de lansare, distanța: 1 370 m, unghiul 60°. În sfîrșit, am ordonat: „Foc!”. Ca un evantai, cele șase torpile — țîșnind din două în două secunde — au pornit în întîmpinarea crucișătorului. Mi-am lipit repede ochiul de periscop, dar n-am văzut nimic. Am adus submarinul pe o direcție paralelă cu cea de deplasare a navei americane, apoi am așteptat cu înfrigurare exploziile. Fiecare minut ni se părea o veșnicie. În sfîrșit, două coloane de apă, apoi flăcări roșii au izbucnit în fața și în spatele turelei de artilerie la tribord. Apoi s-a înălțat o a treia coloană de apă lîngă turela nr. 2. Părea că, de jur împrejurul navei, exploziile se țineau lanț. „Ținta lovită!”, „Ținta lovită!”, strigam eu cu fiecare torpilă care nimerea nava dușmană. Echipajul a început să țopăie de bucurie.

Crucișătorul își pierduse viteza, dar plutea încă. Am ridicat și periscopul de zi, dînd astfel ofițerilor din cabina de comandă posibilitatea să vadă ce se petrecea la suprafață. Cîrînd, a ajuns pînă la noi zgomotul unei explozii puternice, depășind cu mult pe cea provocată în mod obișnuit de torpile. Au mai răsunat apoi alte trei explozii succesive, urmate de alte șase. Neînțelegînd despre ce e vorba, echipajul nostru a început să strige: „Atac cu grănele submarine!” Am liniștit repede oamenii, spunîndu-le că exploziile proveneau de pe nava torpilată, căci prin apropiere nu se mai aflau americani. Deoarece inamicul nu se scufundase, ne-am pregătit să lansăm o a doua jerbă. Din nou i-am auzit pe piloții torpilelor: „Nu se scufundă, trimițeti-ne pe noi”. Într-adevăr, pentru ei, cru-

¹ Corespondent naval al avionului kamikaze și una dintre ultimele inovații japoneze în materie de armament, kaiten-ul era o torpilă mare, avînd la bord un pilot, care o conducea pînă la ținta și care devenea prima ei victimă.

cișătorul era o pradă ușoară, chiar și pe întineric, dar mă gindeam că, odată lansați, plecau fără întoarcere. În plus, era posibil ca nava să se scufunde înainte ca ei să ajungă la țintă. Nu voiam să risc, așa că am hotărât ca, de data aceasta, să nu folosesc oameni-torpilă. Nu aveam de ce să mă grăbesc. Curînd, mi s-a raportat că inamicul utilizează hidrolocatoarele, încercînd, probabil, să stabilească distanța pînă la noi. Ca să nu ne descopere, am coborît la o adîncime destul de mare pentru a reîncărca tuburile lans-torpile. În același timp, hidrofonul și hidrolocatorul „nu scăpau din ochi” pe inamic. De unde să știu că, așa după cum aveam să aflăm după război, „Indianapolis” își trăia atunci ultimele clipe?

La scurt timp mi s-a adus la cunoștință că semnalele hidrolocatorului inamic încetaseră. Înceind operația de reîncărcare a tuburilor lans-torpile, am venit la imersiune periscopică și am îndreptat submarinul spre locul unde s-ar fi putut să se fi scufundat nava inamică. N-am văzut însă nimic. Țineam foarte mult să am dovada victoriei obținute, dar, pe întineric, era foarte greu să distingem eventuale rămășițe la suprafața apei. Cu părere de rău am guvernat spre nord-est, temîndu-ne să nu fim urmăriți de aviația și flota americană.

La 7 august, am auzit la radio comunicatul despre distrugerile provocate orașului Hiroshima de o singură bombă. Locotenentul Nishimura, care asculta de obicei emisiunile posturilor americane, mi-a spus că nu era o bombă obișnuită.

Înainte de decolarea bombardierului B-29, purtînd la bordul său bomba pentru Hiroshima, echipajul avionului aflase despre scufundarea crucișătorului „Indianapolis”, care transportase din S.U.A. la Tenian, masa critică de uraniu 235, simbulrele exploziv al bombei atomice Little Boy („Băiețușul”). Pe această bombă, echipajul avionului notase următoarea dedicație: „Un dar pentru sufletele morților de pe Indianapolis”.

...sau kaiten-uri?

EDWARD L. BEACH

Analizînd împrejurările în care a fost scufundat „Indianapolis” și cunoscînd preferința japonezilor pentru utilizarea oamenilor-torpilă, am ajuns la concluzia că, la 29 iulie 1945, ei au folosit unul sau mai multe kaiten-uri.

În descrierea atacului, Hashimoto vorbește cu destulă parcimonie despre tactica apro-

pierii de crucișător. Cert este că acesta naviga în linie dreaptă, iar I-58 — avînd parametri de lansare 60° unghi prova tribord și cca. 1 350 m distanță de crucișător — a lansat o jerbă de șase torpile în evantai, dintre care trei au nimerit în plin ținta. Lipindu-și ochiul de periscop, comandantul submarinului a văzut că „Indianapolis” a fost lovit, apoi a auzit și alte explozii la bordul lui.

În relatarea sa, Hashimoto face unele afirmații paradoxale, susținînd că, pentru a străbate cei cca. 1 350 m, torpilelor le-a trebuit maximum un minut. Dar, după lansarea lor, comandantul nipon și-a adus submarinul, cum singur ne-o mărturisește, pe o direcție paralelă cu cea de deplasare a crucișătorului, avînd deci timp suficient pentru această manevră. Executarea unei operații similare lua unui submarin american cca. 3 minute. De fapt, însuși Hashimoto afirmă apoi că „fiecare minut i se părea o veșnicie”. Bineînțeles, poate fi o simplă figură de stil, pentru că, într-adevăr, momentele de așteptare a exploziei îi se par interminabile. Dar, dacă luăm vocabula *minut* în stricta ei accepțiune de 60 secunde, avem încă o dovadă că, de la lansarea și pînă la explozia torpilelor, s-au scurs nu un minut, ci cîteva minute. Ceea ce înseamnă că la mijloc erau oameni-torpilă.

Pentru un submarin american, cei doi parametri de lansare — 1 350 m distanță față de țintă și 60° unghi prova tribord — reprezintă o poziție ideală de lansare a torpilelor. Americane sau nipone, torpilele pornite din această poziție își atingeau ținta în numai cca. 40 secunde, timp absolut insuficient pentru manevrarea submarinului pe o altă direcție. Dacă acceptăm intervalul de cîteva minute, înseamnă că, mai mult ca sigur, era vorba de kaiten-uri. Iată de ce, la atîția ani după cazul „Indianapolis”, bănuielele mele cu privire la tipul de torpilă folosit de japonezi sînt departe de a se fi spulberat.

Argumentul final ni-l oferă un alt capitol al cărții, intitulat „Ultimele acțiuni de luptă cu oameni-torpilă”: Hashimoto pretinde că, a doua zi după lansarea bombei atomice asupra orașului Nagasaki, ar fi atacat un convoi american, lansînd doi oameni-torpilă și scufundînd două distrugătoare. Cîteva zile mai tîrziu, la 12 august 1945, relatează el mai departe, a trimis pe al treilea om-torpilă, împotriva unui portavion american, cu un deplasament de 15 000 tone. Din datele noastre lipsesc însă cu desăvîrșire cele două evenimente — scufundarea atît a celor două distrugătoare, cît și a portavionului — de către vreun submarin nipon sau prin orice alt mijloc de atac. Din cele spuse de Hashimoto am reținut că „Indianapolis” fusese lovit de trei torpile. Apare deci ca legitimă concluzia că atacurile împotriva distrugătoarelor și a portavionului sînt rodul fanatiei autorului, care a vrut astfel să justifice sacrificarea celor trei oameni-torpilă.

ÎNSEMĂNĂRI POLITICE (II)

În lunile imediat următoare loviturii de stat din 10 februarie 1938, se părea că figura centrală a regimului dictatorial instituit de regele Carol II avea să devină fostul premier liberal Gheorghe Tătărescu. În fond, acesta acumulase o vastă experiență politică, se dovedise un rafinat tactician, dispunea de întinse relații în mai toate partidele, era binecunoscut dincolo de hotare și — ceea ce cntărea foarte mult în cumpăna preferințelor Palatului — dobindise, prin fidelitate și discreție, încrederea deplină a camarilei.

Aproape nimic nu lăsa, în schimb, să se întrevadă în acele prime luni de dictatură carlistă că lui Armand Călinescu i-ar fi fost hărăzit alt rol decît acela de titular al Ministerului de Interne. Căci fostul național-țărănist — deși nu un necunoscut în viața politică — fusese slăbit până atunci în umbra corifeilor partidului său, iar relațiile cu Palatul erau pe cît de noi, pe atît de fragile.

Dar aparențele s-au dovedit înșelătoare. În timp ce, din motive încă insuficient lămurite, steaua lui Gheorghe Tătărescu a pălit vremenice, pe firmamentul politicii românești s-a detașat exact cel cărui nu i se acordau prea multe șanse. Prin intermediu — unele de lungă durată — în minile lui au fost concentrate departamente importante, ca Apărarea Națională sau Educația; la 1 februarie 1939 i s-a încredințat funcția, creată ad-hoc, de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri; o lună mai târziu — la 7 martie — a devenit prim-ministru. Se știe că în preajma loviturii de stat din februarie, Carol II își opriese privilegiu asupra lui, atras, mai ales, de însușirile ce-l recomandau drept excelent executant al politicii monarhice în domeniul „ordinii public”: loialitate față de Coroană, incoruptibilitate și intranzigență în raporturile cu adversarii.

Regele șconta să domine astfel curentele potrivnice și să obțină răgazul necesar pentru a consolida regimul autoritar pe care îl plănuia. Cînd însă monarhul începu să aprecieze și alte calități ale fostului național-țărănist. Mai întîi, excepționala lui viziune de ansamblu asupra imperativelor politicii interne și externe românești, apoi, capacitatea lui de a se concentra asupra obiectivelor esențiale și de a deveni, în momentele grele, un ghem de energie ce dinamiza întreaga echipă ministerială. În sfîrșit, curajul cu care își expunea propria persoană și își asuma răspunderea actelor politice — fiori rare în lumea politicianilor burghezi bulzuiți în jurul Tronului. Armand Călinescu a făcut ceea ce a depins de el pentru a servi interesele monarhiei: un

șir de măsuri adoptate după 10 februarie 1938 — dizolvarea vechilor partide, înființarea Frontului Renașterii Naționale, modificarea Codului penal, reforma administrativă și altele — au fost gândite de el sau au purtat în final amprenta personalității lui. Și dacă asemenea măsuri nu și-au atins scopul principal — consolidarea regimului — aceasta s-a datorat, înainte de toate, însuși caracterului retrograd, antipopular al dictaturii carliste, demascate cu vigoare de forțele democratice, în frunte cu Partidul Comunist Român.

În activitatea politică desfășurată de Armand Călinescu în anii 1938-1939 au existat însă pe lîngă aspectele contradictorii schițate mai sus, două filioane ce se dovedesc durabile peste timp și conferă dimensiuni naționale rolului lui pe scena vieții publice românești.

Primul constituie un etalon pentru a evalua universul atît al omului cît și al omului politice Călinescu. Așa cum subliniam și cu alt prilej¹, spre deosebire de mulți alți politicieni care au trecut cu arme și bagaje în slujba noului regim, atrași — după expresia atribuită lui Nicolae Iorga — de „mirosul fripturii”, Armand Călinescu s-a decis la acest pas incredințat că astfel putea să contribuie la apărarea intereselor naționale ale statului. După 10 februarie 1938, el a avut tăria să reziste tentațiilor și avansurilor camarilei, ținîndu-se departe de plectra servililor și afaceriștilor care rolau în jurul Tronului. El, personal, nu a urmărit să obțină foloase materiale sau privilegii din înalte funcții pe care le-a deținut și nu a înlesnit nimănui — nici măcar regelui — vreo afacere în disprețul cinstei sau intereselor țării. I-am citit testamentul, scris în preajma sfîrșitului tragic (pe care, cu certitudine, îl anticipase): în afara unei sfîrșite de moșie pe care o moștenește și a unei mici vile, grevate de datorii (în cartierul Cotroceni din București, pe strada Dr. Clujet nr. 12), nu a lăsat soției și fiului decît îndemnul de a trăi demn și cinstit și de a socoti soarta țării mai presus de durerile sau bucuriile personale.

Al doilea filon este, cred, și mai important. Consecvent orientării avute anterior, Armand Călinescu s-a consacrat prioritar, după 10 februarie, luptei împotriva primei diade fasciste-revizioniste și zdrobirii Gărzii de fier — principala agență nazistă din România. Documentele păstrate în arhive și multe din însemnările lui zilnice — în parte reproduse mai jos — atestă pregnant că această orientare a fost ghidată, decisiv, de o înțelegere lucidă a răspunderii fiecărei generații față de interesele naționale perene.

Viziunea lui Armand Călinescu asupra căilor de salvare a României se baza, în parte, pe aplecări realiste. Astfel, analiza critică a evenimentelor l-a condus la concluzia justă că ascensiunea fascismului extern și a ațențurilor lui se datorase nu atît potențelor acestora, cît slăbiciunii cu care li se ripostase pînă atunci. Iar această slăbiciune își găsea, la rîndul ei, explicația în lăstăcea, pertractările sau acte de complicitate vinovată la care se pretasera guverne și cercuri politice din diferite țări. Era necesar, în consecință, ca guvernul român să se ridice curajos și ferm împotriva dușmanilor de moarte a independenței și integrității țării. Pe plan extern, îl trebuia să respingă consecvent orice ingerințe histierice-revizioniste și, pentru a evita izolarea României, să strîngă alianțele cu marile puteri occidentale — Îndee-sebîi Anglia — și statele din Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică. Pe plan intern, se impunea

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 7/1967.

stirpirea grabnică a agenților naziste, începând cu cea mai nocivă — Garda de fier — pentru ca ele să nu poată juca rolul de cai troieni în zilele de gravă primejdie ce, după toate semnele, aveau să vină.

Pe aceste aprecieri s-a întemeiat acțiunea politică profundă desfășurată în guvern și în alte organisme centrale de Armand Călinescu, în strînsă conlucrare cu altele personalități care îi împărțeau convingerile: Nicolae Iorga, Mihail Ralea, Petre Andrei, Victor Iamandi, Mititi Constantinescu, Mihail Ghelemegeanu, dr. Nicolae Marinescu, generali Paul Teodorescu și Gheorghe Argeșanu ș.a. Lectura însemnărilor probează că grupul Călinescu a căutat să limiteze influența nefastă exercitată la Palat de membrii camarilei și politicienii dispuși la conciliere, ca Ernest Urdăreanu și, mai tirziu, Ion Gîrguțu.

În primăvara și vara anului 1938, orientarea politică externă românească a dobîndit accente antinaziste și antirevizioniste tot mai pronunțate: vizite ale emisarilor guvernului de la București în capitalele aliate pentru a sonda stările de spirit și, mai ales, pentru a determina acțiuni comune împotriva agresorilor; atitudine falsă de solidarizare cu Austria, Cehoslovacia, Spania și alte state devenite sau pe cale să devină victime ale Reichului hitlerist și ale complicității lui; respingere demnă a propunerilor și presunilor Berlinului; eforturi pentru în-

viorarea politicii de securitate colectivă la Liga Națiunilor.

Armand Călinescu s-a orientat, în interior, spre lichidarea Gărzii de fier prin metode preponderent represive-politicești. Dealtfel, așa cum se poate citi și în însemnările lui, el a subapreciat dificultățile pe care avea să le întâmpine ca urmare a sprijinului pe care legionarii îl primeau din partea Reichului, citi și de a unele elemente ultrareacționare autohtone.

Fragmentele din însemnările lui Armand Călinescu inserate în acest număr al revistei Magazin istoric reliefează, pregnant, poziția antifascistă a autorului lor. Ele sînt, totodată, un rechizitoriu necruțat la adresa trădătorilor legionari care, pentru 30 arginți cu care i-au mituit strălînii, și-au vîndut sufletul, neamul și țara.

Autorul a dispus de foarte puțin răgaz pentru a-și așterne gândurile pe hîrtie. De fapt, însemnările sînt, aproape fără excepție, notițe telegrafice, de un laconism extrem — uneori critice — și concepte destinate unor audiențe la Palat sau ședințe ale cabinetului. Valoarea lor documentară și umană rămîne însă nealterată.

Al. Gh. SAVU

1938

Audiență la M.S. Regele:

14 februarie

[...] Problema mare rămîne Garda de fier. Eu rămîn la convingerea că arestarea și internarea a 100-150 conducători ar avea rezultat [...]. Dacă chiar în situația de azi procedăm cu mînuși, vom pierde și autoritatea, și poziția. Discuția cu Iorga: da, imediat; Dobrovăș, Ciuc. Discuție cu Tătărescu: da, în principiu, dar trebuie pregătit și găsit pretextul [...]

¹ Din referirea la Dobrovăș și Ciuc — unde s-au înființat ulterior lagăre de internare a legionarilor — rezultă că discuția cu cei doi a avut ca obiect reprimarea Gărzii de fier. La teroarea legionară, autoritățile au răspuns prin teroare. Represivul au fost declanșate brusc. În aprilie 1938, după un plan inițiat de Călinescu și aprobat de rege. Sute de legionari — practic, toți cei care fuseseră identificați pînă atunci de autorități — au fost internați în lagărele înființate special cu acest prilej. Corneliu Zelea Codreanu și alți șefi gardiști au fost judecați și condamnați la muncă silnică pe termene lungi. Mulți simpatizanți ai legionarilor au fost scoși din funcțiile deținute și au primit domiciliu forțat.

Cu toate amenințările și comploturile urzite împotriva lui și a familiei, Armand Călinescu nu și-a schimbat cu nimic poziția sa ferm antilegionară și antihitleristă. Înfricoșată de amploarea și duritatea loviturilor primite, Garda de fier s-a resemnat. Din partea multor membri ai ei, inclusiv șefi notorii, au început să curgă declarații de fidelitate față de rege și guvern.

Măsurile împotriva mișcării legionare au constituit un al doilea punct de convergență între guvern și opoziția antifascistă; datorită însă aceluiași cauză și acesta a rămas fără urmările pozitive întrevăzute de forțele politice lucide.

12 martie

Merg la Urd.² și-i spun că Garda va ridica din nou capul după cele întîmplate în Austria³. Codreanu a trimis deja o telegramă lui Hitler. E momentul unei acțiuni decisive. Poate Rex nu trebuie să mai plece⁴. Urd. cheamă pe Rex la telefon și-i spune. Se amină pe a doua zi.

13 martie

Vine Hoare⁵ și mă întreabă ce am zice dacă Siguranța engleză ar trimite agenți care să însoțească trenul regal. Tillea i-a sugerat, după ce m-a vizitat pe mine. Mă arăt surprins. Nu avem nici o grijă deosebită. Mulțumesc pentru sentimentele exprimate și cer să reflectez. Informez pe Urd. Sînt chemat la Palat după-amiază, la ora 4.

Voi expune astfel situația M.S.:

Evenimentele din Austria nu sînt împlîntătoare. Ele sînt o etapă în planul de expansiune germană care cuprinde: stat național integral și cucerire de deșezuri și materii prime în răsărit. Dunărea — bulevard comercial și strategic între Est și Vest. Toate statele care au

fost așezate aici au suferit mari presiuni: Austria, apoi Cehoslovacia, ar urma România [...]

— Momentul ales: Anglia nemulțumită, Franța frămîntată de lupte sociale și economice, Rusia considerabil slăbită.

— Metoda: dezlănțuirea acțiunii pe plan ideologic. Mișcări naționaliste de dreapta. Deci, ajutor și presiune dîndu-le.

— Care e acum situația României? Am primit un moment curentul și l-am luat noi. O nouă așezare constituțională. Nu este însă consolidată. În evoluție normală era de așteptat o redeșteptare⁶. Ea a fost grăbită și stimulată prin evenimentele din Austria. Telegrama Codreanu, ecourile de la Gardă. Dealtfel, sub Goga⁷ nu s-a găsit decît puțin interes la Roma și indiferență la Berlin. Era socotit ca o etapă pentru a ajunge la Gardă. Faimoasa formulă „în 48 de ore așezare la Axa Berlin-Roma”⁸. Deci, străinii centrali vor încuraja tot pe gardiști și la momentul decisiv vor conta tot pe ei, chiar cînd oficialitatea română ar crede potrivit să schimbe politica externă. Așadar, nici

² Ernest Urdăreanu.

³ Referire la anexarea Austriei de către Reichul nazist.

⁴ Regele urma să efectueze o vizită oficială în Anglia.

⁵ Reginald Hoare — ministrul Marii Britanii la București.

⁶ A agenților naziste.

⁷ Guvernul Goga-Cuza, instaurat de Carol II pentru a face tranziția spre dictatura fascistă.

⁸ Corneliu Zelea Codreanu declarase că, în eventualitatea preluării puterii de către Garda de fier, în 48 ore ar fi aderat la Axa.

regele, nici lumea politică, în afară de Gardă, nu vor putea rezista.

— În asemenea momente se pune problema vizitei la Londra. Dificultățile și plecarea unui șef de stat într-un moment critic din țară: a) nu știm ce se întâmplă între timp; b) dificultatea și nesiguranța votajului, pe ce rute; c) atmosfera nesigură la Londra; posibilitatea reacțiilor în țară chiar în ipoteza că va fi stăpânită, ceea ce e sigur.

În favoarea votajului: a) necesitatea de a nu spori alarma; b) examinarea situației cu cabinetele de la Paris și Londra. Ambele însă contestabile. Nestabilitate în ambele capitale și alarma deja existentă.

— Propuneri: 1. amnarea votajului; 2. lichidarea imediată a gardismului prin arestarea lui Codreanu și a tuturor fruntașilor; 3. întocmirea și începerea realizării unui mare program constructiv — armament, fabrici de armament, căi de comunicație, sporirea potențialului agricol. Ministerul ar întocmi repede programul. Mijloace: mobilizarea armatei statului, prin formule necesare autonome, a tuturor avuțiilor.

Regele m-a chemat întâi singur, apoi a chemat pe Tătărescu și audiența a urmat în comun. Mi-a cerut să repet argumentarea. Tătărescu s-a declarat de acord. S-a hotărât să se comunice amnarea vizitei pe motivul incertitudinii dezvoltării viitoare a situației internaționale. S-a decis să fie trimis Comnen¹ la Paris și Londra. Rex a adăugat că nici nu ar putea discuta acum în străinătate. Mi-a spus și am înțeles un fel de preferință a sa, că probabil va trebui și noi să fimem seama de noul raport de forțe internațional [...]

Audiență la M.S. Regele: 28 martie

Cele înfăptuite pînă acum au avut de scop așezarea unei noi

¹ N. Petrescu-Comnen, pe atunci ministru de Externe.

rînduiri. Acum e trasat cadrul constituțional. Trebuie consolidat. Menținerea stării de asediu și amnarea alegerilor au acest scop.

După această epocă trebuie un guvern de acțiune constructivă. Dinamic prin compunere și activitatea lui. Însăși opinia publică simte nevoia.

Guvernul nu trebuie să-și asume o răspundere în cadrul noii rînduiri, dar trebuie ca altcineva decât Rex să răspundă personal. De aceea guvernul trebuie să ia contact direct cu opinia publică. Să vorbească cu țara și cu străinătatea. Să fixeze un program-declarație, să fixeze limitele operei de guvernare. Așa se fixează atenția opiniei publice.

Să se anunțe sistemul planului, un organ tehnic (Consiliul Economic), problemele, ordinele de preferință, finanțare etc.

Un ziar de stat² al Direcției Preset pentru popularizarea operei și formarea noului spirit. Numai apatia poate stimula opoziția.

În ce privește Garda de fier

Am spus în audiențele precedente:

— Masa țărănească i-a părârsit. Mențin. Și e bine, fiindcă nu mai au suportul.

— Conducătorii se agită, în-deosebi după evenimentele din Austria. Am arătat că trebuie continuată supravegherea și am schițat presiunea ce vor face.

— Am adăugat că am lucrat singur. Poliția, uneori, nu m-a secundat [...]. Unii membri din guvern, de asemenea, m-au contrariat și au întreprins legături cu Codreanu. Astfel apăream că duc o politică personală, ceea ce este inadmisibil.

— Propun acum urmărirea lui Codreanu pe tema ultra-

gierii lui Iorga⁴. Eventual, a-restarea celor ce s-ar solidariza.

Audiență la M.S. Regele: 4 aprilie

Problema ordinii în stat

— [...] Decretarea unei legi a apărării statului pe bazele arătate în nota anexă⁵.

— Fixarea domiciliului obligator la un prim lot de 100-120 legionari [...]

— Magistratura. Reorganizarea. Epurare. Dacă nu face nimic, de ce am mai suspendat inamovibilitatea [...]

Audiență la M.S. Regele: 24 mai

Procesul⁶

Evenimentele dau curaj, va fi greu. Personalitatea [lui Codreanu]: incult, cruzime, nici o activitate profesională. Carrea lui cu complotul de la 1923.

— Amenințarea, judecata și... pentru intimidare, să se tragă de vor fi dezordini.

— Martori: Maniu... Cîți?

— Cîte pledoarii?

— Ședințe secrete.

— Noi interviuri: 50 [legionari], din cari 6 femei.

E predispoziție la reacțiune în momentul acesta, de aceea trebuie mulare.

Cred că tot intimidarea și forța sînt mai eficace. Am alertat Poliția și Jandarmeria [...]

Situația externă. Poziția geografică:

— țară bogată;

— așezată pe bulevardul invaziunilor;

⁴ Șeful Gărzii de fier trimisese o scrisoare jignitoare și plină de amenințări șavantului Nicolae Iorga, care s-a adresat autorităților (Vezi și Magazin Istoric, nr. 11/1975).

⁵ Nota n-a fost găsită printre însemnările care s-au păstrat de la Codreanu.

⁶ Este vorba de procesul lui Corneliu Zelea Codreanu.

— pe artere de circulație —
Dunărea;

— unde se înfruntă ideologiile [...].

Care trebuie să fie politica?

— Nu sentimentalism. Ci interese [...].

Dacă sîntem cu germanii, victoria [lor înseamnă] subjugare economică și apoi politică. Am mai cunoscut aceasta, țara și Coroana. Și atunci era un Hohenzollern, rudă și cavaler¹. Totuși, umilinte. Ce ar fi un aventurier de origine joasă?²

De aceea trebuie căutat un sprijin armat. Recunosc că Franța e în criză, deși pe punct de redresare.

Dar avem Anglia. Aici trebuie să ancorăm politica noastră.

Metoda

Atitudine netă, demnă și independentă. Germanii au reușit pînă acum prin bluff. Lipsă de reacțiune la timp. Cînd [Germania] va înfrunta rezistența, nu se va aventura. De aceea, avertisment. Una e amicitie și afaceri economice cu Germania și alta e politica față de expansiunea ei agresivă [...]

Să nu uităm resentimentul public. Cred că Ardealul este antigerman, din tradiție postbelică [...]

Proces Codreanu

23 mai

— Serie de 40 complici.

— Serie de 100 internați.

— Apoi, tăcere în presă.

— Rămîne chestia școlară și preoțească.

— Proces sau internare a citorva doamne³ [...]

¹ Aluzie la Wilhelm II, rudă cu Carol I; cavaler (de viță nobilă).

² Referire la Adolf Hitler.

³ Membre ale Gărzii de fier.

Convorbire cu Fabricius⁴

Fabricius: Cînd a venit a găsit oameni care îi erau binevoitori și alții răuvoitori. A ales pe cei dinții.

— C[odreanu] e un idealist care lucra pentru țară și în înțelegere cu G[ermania] contra comuniștilor.

— Are ordine de la N^o să nu se amestece și să stea rezervat. Presa germană nu a publicat decît o informație [despre procesul lui Codreanu]. Nici un comentariu. Opinia publică [germană] însă știe, și ea simpatizează cu Ga[rda].

— Fără să se amestece, crede totuși că „persecuția” [legionarilor] nu e bună. Trebuiau analizate.

Răspuns: Nu e vorba de persecuție. Ce ar fi făcut și ce au făcut ei. E vorba de aplicarea legii unor infractori... Nu cred că bunele relații sînt ajutate cînd se manifestă o preferință. Politica o duce guvernul responsabil, pe baza acestor interese. Dacă e interesată opinia publică de la ei, e interesată și cea de la noi, care nu trebuie bruscată.

El: A fost inteligent că nu s-a publicat⁶, speră că nu va fi publicat nici de aici înainte [...]

⁴ Aceste însemnări nu sînt date. După conținut rezultă că întrevăderea a avut loc, probabil, în ultima decadă a lunii mai 1938.

⁵ Konstantin von Neurath, pe atunci ministru de Externe al Reichului.

⁶ Fabricius avea în vedere faptul că guvernul român, pentru a nu înăspri relațiile cu Berlinul, evitase să dea publicității documentele descoperite la legionarii arestați, din care rezulta clar că ei erau dirijați și susținuți material de Reichul hitlerist. Pe de altă parte, rapoartele lui Wilhelm Fabricius și ale altor reprezentanți nazisti în România cuprindeau pasaje tot mai ample referitoare la orientarea anglo-francofilă, potrivnică Reichului hitlerist, adoptată nedisimulat de

El: Ce s-a mai găsit? Dar bani?

Eu: Nu justific. Sînt și altele [...]

Audiență la M.S. Regele: 30 mai

Cîteva reflecții pe marginea procesului.

Ce a urmărit?

— Îndepărtarea lui Codreanu.

— Discreditarea lui.

Ce am făcut?

— O campanie prealabilă care a reușit.

— Libertate la proces, pentru a nu crea legende.

— Cînd s-a observat tendința de schimbare a atmosferei, am introdus cenzura și am difuzat rechizitoriul.

Problema grea:

— Nu mai aveam personal cheștiunea în mînă.

— Era și adversarul care lucra [...]

Ce e de făcut?

— Problema nu e închisă.

— Am obținut succesul tactic, dar pentru a schimba atmosfera trebuie timp.

— Stabilitate în acțiuni de guvern și evitarea greșelilor [...]

— Cel puțin s-a edificat toată lumea ce era în realitate.

guvernul de la București. Bazată pe fapte indubitabile, istoriografia noastră a demonstrat că România nu a încetat în această perioadă să lupte pentru a-și salva independența și integritatea. Această orientare ar fi putut deveni un factor de convergență între guvern și opoziția democratică, inclusiv forțele antifasciste cele mai consecvente; din păcate, o serie de cauze — anticomunismul unor politicieni burghezi, și nu în ultimul rînd însuși reacționarismul regimului carlist — au anihilat efectele tentativelor de apropiere făcute din ambele părți. Totodată, divergențele dintre Franța și Anglia, tranzațiile la care ele s-au pretat cu agresorii pe seama statelor mici și mijlocii — Pactul de la München fiind, în 1938, expresia cea mai brutală a politicii imperialiste de relimpărire a zonelor de influență și dominație — au contribuit la agravarea situației externe a României.

PRIMA JERTFĂ

14. colonel GH. PUȘCĂȘU, din București, ne trimite următoarele însemnări, în completarea notei La Islaz, prima jertfă, publicată în nr. 3/1977: „Sergentul major Florea Blejan, născut în 1852, s-a înrolat voluntar în armată fiind repartizat la compania de grăniceri din Islaz. În aprilie 1877, împreună cu soldații din subordine, a acționat energic împotriva cetelor inamice care încercau să treacă Dunărea, respingând atacurile ambarcațiunilor otomane împotriva comunei Islaz. A căzut în ziua de 4 mai 1877, în timpul schimbului de focuri cu monitorul oțoman «Podgorița», jertfă sa fiind consemnată și în Jurnalul de operații al Diviziei 4. Înalte oficialități de stat au depus pe mormântul «în care se îngroapă bravul ostaș» o cunună de lauri și frunze de

stejar, turnată în bronz-aurit (în fotografia de mai sus), purtând inscripția «Sergentului major Florea Blejan, mort pe câmpul de onoare - 1877». Ea se păstrează și astăzi la Islaz, ca semn de prețuire pentru jertfele înaltașilor».

BUNICII STRĂBUNICII

RADU HOMESCU, din București: „Fotografia pe care v-o trimit, executată în 1868, îl înfățișează pe Petru și Iuliana Florescu, țărani din satul Pîrleava (actualmente inclus în orașul Arad), care au avut 18 copii, fiind buncii străbuncii mele. Marea mea satis-

facție: l-am înfățișat în fruntea listei de subscripție, lansată la 31 mai/12 iunie 1877 de revista Gura satului (fondator Iosif Vulcan), pentru stringerea de ajutoare destinate soldaților români răniți în războiul de independență. Iată primele rânduri ale documentului: «Cetea diurnului Gura satului pentru soldații români răniți în reșelul ruso-român-turc.

1) Petru Florescu, proprietar și supsedie la comitetul parohial de gr. or. în Arad... 5 fl.

2) Soția D-sale Iuliana Florescu... 5 fl.».

UN EROU BUZOIAN

P.C. protos NIFON HRISTACHE, de la Mănăstirea Cernica, jud. Ilfov, ne trimite cîteva date privind viața unui erou de la 1877, Iorgu Cosma, din care reținem: s-a născut în 1847, în comuna Rușavăț, jud. Buzău. În 1870, a fost încorporat în Batalionul 2 vînători. După lăsarea la vatră, a fost brigadier silvic, apoi subcomisar în Buzău și, ulterior, «chirurgh» (felcer) la spitalul din acest oraș. La declararea războiului, s-a prezentat la batalionul său, luînd parte la toate luptele din campania din 1877-1878. A fost decorat cu «Steaua României», «Virtutea militară» și «Crucea trecerii Dunării», precum și cu înalte ordine rusești, printre care Crucea Ordinului «Sfîntul Gheorghe». Decedat în 1902, după ce participase la sărbătorirea jubileului de 25 ani de la proclamarea independenței, a fost înmormîntat la Mănăstirea Cernica. Pe mormîntul său, din inițiativa directorului școlii, Universul, Luigi Cazanșilă, a fost ridicat un monument comemorativ.

MIHAIL C. CERCHEZ

MIRCEA C. TEODORESCU, din București, ne înțreabă care este prenumele corect al ofițerului român care a primit capitularea lui Osman pașă, după înfrîngerea oastei otomane la Plevna, deoarece, în mai multe lucrări, l-a înfățișat menționat sub nume diferite.

Osman pașă s-a predat colonelului Mihail Cristodul Cerchez, comandantul Diviziei 2 infanterie română, ale cărei trupe au intrat printre primele în Plevna. Mihail C. Cerchez s-a născut în 1839. În 1856 a intrat în armată ca sergent-cadet. S-a distins în timpul campaniei din 1877-1878. La 1 decembrie 1877 a fost înaintat general de brigadă. S-a stins din viață la 12 iulie 1885, la Iași.

SCURTĂ ISTORIE A NAȘTERII LEULUI

TEODOR GAVRILESCU, din Vaslui: „Am citit mai multe articole, privind contribuția generoasă pe care locuitorii de pe întreg teritoriul românesc au adus-o la înzestrarea armatei în timpul războiului din 1877-1878. Sumele bănești sînt calculate în diferite monede ale vremii. M-ar interesa să știu care era echivalentul acestora în lei românești». După unirea principatelor, introducerea unui sistem monetar național era necesară, dată fiind diversitatea monedelor - peste 70 la număr - care circulau în România (ca, de altfel, pe tot continentul), ca și repetatele devalorizări la care recurgea Poarta. Inițial, s-a introdus o unitate nominală, leul (divizat în 40 parale), echivalent cu 0,3613 franci francezi.

Proiectată încă de Alexandru Ioan Cuza, Legea monetară, ratificată la 14/26 aprilie 1867 și intrată în vigoare la 1/13 ianuarie 1868, a creat noul leu, care valora 2 lei (nominali) și 28 parale, deci exact cît francul francez.

Iată cursul leului de atunci:

galbenul austriac — 11,85 lei;

florinul — 0,84 lei;

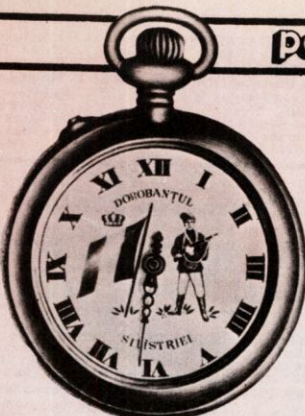
coroana austriacă — 0,96 lei;

icosarul turcesc — 4,66 lei;

lira turcească — 23,30 lei;

rubla — 3,94 lei.

Monedele erau din aur (20,10 și 5 lei), argint (2 lei, 1 leu și 50 bani) și aramă (10, 5, 2 și 1 ban). Pînă în anul 1877 s-au pus în circulație 34 302 030 lei, sumă departe de a acoperi nevoile interne ale circulației bănești, astfel încît monedele străine (valorind cam 100 000 000 lei) au circulat încă vreme îndelungată.

„DOROBANȚUL SILISTRIEI“

Primim de la ILIE CIUTESCU, din București, fotografie de mai sus, însoțită de următoarele rânduri: „Printre cele 3 650 expozate ale Muzeului Sătesc din Măieru, jud. Bistrița-Năsăud, se află și acest ceas de buzunar, care a aparținut unui localnic, sergentul Grigore Bolfă. Pe cadranul ceasului figurează drapelul tricolor, coroana regală și imaginea unui dorobanț, încadrat de inscripția «Dorobanțul Silistriei»“.

RĂSPUNS PROPUNERII

Transmițând forurilor competente propunerea ar. I. HURDUBETIU, din Cîmpung-Muscel, de a se schimba strada Episcopiei din Căpâlnă în strada dr. N. Lupu, am primit următorul răspuns: „Denumirea de strada Episcopiei evocă un moment din istoria Bucureștilor, cînd grădina care se afla pe actualul loc al Ateneului Român era metoh al Episcopiei Buzăului. Numele acestei străzi, cu o vechime de peste 400 ani, a intrat ca atare în conștiința locuitorilor Capitalei.“

Serviciul de nomenclatură a străzilor a reținut propunerea și numele dr. N. Lupu va fi atribuit unei străzi dintr-un nou cartier bucureștean“.

EVOCARE 1877-1977

C. TEODORESCU, din Rîmnicu Vilcea, autorul sculpturii Columna lui Traian (nr. 5/1973) și România revoluționară (nr. 10/1974) ne trimite imaginea unei noi lucrări: un basorelief în lemn de nuc, avînd 80/46 cm și intitulat „Evocare 1877-1977“. Corespondenții noștri a realizat aceasta operă în cinstea aniversării celor 100 ani de la proclamarea independenței.

AUTORUL RĂSPUNDE

Prof. SIVU ȘT. TUDOR, din com. Pietrosani, jud. Teleorman, ne întreabă, pe marginea articolului: „Celor care au reînviat vitejia strămoșească, publicat în nr. 9/1976: 1. dacă eroul Grigore Ion era teleormănean. 2. De unde era sergentul Stan Gheorghe, dr. Florian Tucă, autorul respectivului articol, ne-a transmis următoarele: „1. Grigore Ion nu era teleormănean, ci prahovean. În satul său natal, Dumbărești, s-a înălțat un monument în amintirea acestui erou. 2. Stan Gheorghe era, se pare, piteștean. Într-un document din 1895, publicat de Al. Candiano-Popescu în lucrarea sa Războiul neînfrînat, este menționat și «sergentul Stan Gheorghe din Pitești»“.

În legătură cu sesizarea cititorului, GH. MAKAROVICI, din București, care ne scrie: „Numele corect al generalului menționat în articolul Urmașii vitejilor copii

și Vrîncioaiei (nr. 7/1976, p. 31) este Makarovici și nu Marovici“, același autor, dr. FLORIAN TUCĂ, răspunde: „Este vorba, într-adevăr, de generalul Gheorghe Makarovici. Greșala s-a datorat faptului că, dintr-o neatenție care ne aparține, s-a transcris greșit pe manuscris numele respectiv. Ne pare rău că în prestigioasa dv. revistă s-a strecurat această eroare și vă cerem scuzele de rigoare“.

PREȘEDINȚII REPUBLICII PORTUGHEZE

VASILE MIRZA, din București, ne cere numele președinților Republicii Portugeze, de la proclamarea acesteia în anul 1910, pînă în prezent.

În 1820, o primă revoluție burgheză, declanșată împotriva ocupanților britanici și a regimului feudal, precum și în favoarea unei monarhii constituționale, nu reușise să-și atingă țelurile. La 19 mai 1866, regele Carlos I instaurase dictatura, îndoslușind o rădăcolă republicană și luînd aspre măsuri antidemocratice.

La 1 februarie 1908, regele, împreună cu prințul moștenitor, Luiz, duce de Braganza, au fost uciși în Piața do Rossio din Lisabona. Tronul a revenit celui de-al doilea fiu al lui Carlos, Manoel, duce de Beja. Dar Manoel II n-a păstrat tronul doar un an și ceva, cîci revoluția burgheză, din octombrie 1910 l-a silit să se refugieze în Anglia. În ziua de 5 octombrie 1910 l-a proclamat Republica. Primul ei președinte, Manuel do Arriaga, a impulsionat o politică de reforme. Constituția republicană recunoștea dreptul la grevă, acorda libertatea presei și institua votul universal. Au urmat o serie de insurecții și invazii ale forțelor monarhiste, care profitau de sciziunea tot mai marcată din rîndurile republicanilor.

Portugalia a participat la primul război mondial de partea Antantei. Dificultățile provocate de confragație l-au silit pe Arriaga să demisioneze la 29 mai 1914. l-a urmat Bernardino Machado, pe care o lătură militară de dreptă, doi ani mai tîrziu l-a obligat să se exileze. Președinția a revenit în cele din urmă generalului Sidonio Pais, pe care îl susținea Anglia, și care a adoptat numeroase măsuri favorabile monarhiștilor și reacțiunii. Dar în anul 1918, Sidonio Pais a căzut victimă unui atentat în gara orașului Oporto (Porto). l-a urmat amiralul João do Canto y Castro, care trebuia să ocupe funcția pînă ce avea loc reforma constituțională proiectată. Dar radicalizarea vieții politice din Portugalia s-a accentuat, avînd loc numeroase ciocniri între republicani și monarho-clericali, precum și tentative eguale de puciuri militare. În cei 15 ani de existență a Republicii Portugeze, s-au succedat 40 guverne și s-au produs 15 tentative de lovitură de stat. La 5 octombrie 1919, bătrînul republican „idealist“ Antonio José de Almeida a devenit președinte al Republicii, singurul care avea să-și ducă pînă la capăt mandatul constituțional de patru ani.

l-a urmat Teixeira Gomes (octombrie 1923), care a demisionat în decembrie 1924, fiind înlocuit de Bernardino Machado. Dar acesta a luat pentru a doua oară drumul exilului, după lovitura de stat a generalului Gomes da Costa, care a suprimat Parlamentul. Noua președinție, Mendes Cabeçadas a fost înălțată la numai zece zile după instalare. Dictator absolut, Gomes da Costa a fost înlocuit la președinția republicii în urma unei noi lovituri militare în 1926, de generalul Carmona care se bucura de asemenia de sprijinul Londrei. Primul ministru, Oliveira Salazar a instaurat o dictatură de tip fascist, devenind în fapt conducătorul Portugaliei. Carmona a fost reales într-o serie de consultări electorale, manevrate din culise, astfel încît a rămas președinte pînă la moartea sa, în 1951. l-a urmat generalul Craveiro Lopez (1951-1958), succedat la rîndul său de amiralul Americo Thomas. La 25 aprilie 1974, acesta a fost destituit împreună cu succesorul lui Salazar, Marcello Caetano, de către Mișcarea Forțelor Armate, ca urmare a unei insurecții populare. După înălțarea regimului fascist președinția Republicii Portugeze a fost încredințată generalului Antonio Ribeiro de Spínola apoi generalului Costa Gomes care a vizitat țara noastră în 1975, iar în urma alegerilor din iunie 1976 generalului Antonio Ramalho Eanes.

Nicolae MINEI

¹ Vezi Magazin istoric, nr. 10/1975.

CONTENTS (Romanian History) History in President NICOLAE CEAUȘESCU's Exposé at the Centennial Celebration • **M. ȘTEFAN** and **V. MOCANU** August 1877 — Plevna, Rahova, Vidin • **G. CANTILLI** War Memoirs • **D. CERNOVODEANU** Medals for the Brave • **N. VORNICESCU** SEVERINEANUL The Chronicle of a Village Schoolmaster • **C. CORCIOVEȘCU** The First Romanian Historical Film • **[C. NICOLESCU]** The Princely Courts in the Middle Ages • **G. TUDORAN** Les Arcești, a Family of Socialists • **F. DOLGHIN** Un Transylvanien at Maria Theresa's Court • **A. BARNEA** and **C. PREDĂ** Thracian Peoples and Tribes • **E. POENARU**, **C. SAMOILĂ** and **S. BOBANCU** The Daclan Calendar of Sarmizegetusa • **MARIA BRĂESCU** Anne de Noailles and Marthe Bibesco, Descendants of Romanian Princes in the Pantheon of French Culture • **M. SĂVAN** and **R. VULPE** Old Treasures in Istanbul • **A. CĂLINESCU** Diary, 1938

SOMMAIRE (Histoire roumaine) L'histoire dans l'Exposé du Président NICOLAE CEAUȘESCU au Centenaire de l'Indépendance • **M. ȘTEFAN** et **V. MOCANU** Août 1877 — Plevna, Rahova, Vidin • **G. CANTILLI** Mémoires de guerre • **D. CERNOVODEANU** Médailles pour les braves • **N. VORNICESCU** SEVERINEANUL La chronique d'un instituteur de village • **C. CORCIOVEȘCU** Le premier film historique roumain • **[C. NICOLESCU]** Les cours princiers au Moyen Âge • **G. TUDORAN** Les Arcești, une famille de socialistes • **F. DOLGHIN** Un Transylvain à la cour de Marie Thérèse • **A. BARNEA** et **C. PREDĂ** Populations et tribus thraces • **E. POENARU**, **C. SAMOILĂ** et **S. BOBANCU** Le calendrier dac de Sarmizegetusa • **MARIA BRĂESCU** Anne de Noailles et Marthe Bibesco, descendants de princes roumains dans le Panthéon de la culture française • **M. SĂVAN** et **R. VULPE** Trésors du passé à Istanbul • **A. CĂLINESCU** Journal, 1938

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) История в Выступлении президента НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ по случаю столетия Независимости • **М. ШТЕФАН**, **В. МОКАНУ** Август 1877-ый г. : Плевна, Рахова, Видин • **Г. КАНТИЛЛИ** Военные мемуары • **Д. ЦЕРНОВОДЕАНУ** Медали для храбрых • **Н. ВОРНИЧЕСКУ** СЕВЕРИН-НУЛ Летопись, написанная деревенским учителем • **К. КОРЧОВЕСКУ** Первый исторический румынский фильм • **[К. НИКОЛЕСКУ]** Средневековые господские дворы • **Г. ТУДОРАН** Семья Арчешку — семья социалистов • **Ф. ДОЛГИН** Трансильванец у двора Марии Терезы • **А. БАРНЕА**, **К. ПРЕДА** Франкские племена • **Е. ПОЕНАРУ**, **К. САМОИЛА**, **С. БОБАНКУ** Дакский календарь в Сармизетусе • **МАРИЯ БРЭЕСКУ** Анна де Ноай и Марта Бибеску, отпрыски румынских господ в Пантеоне французской культуры • **М. СЭВАН**, **Р. ВУЛПЕ** Клады румынского прошлого в Стамбуле • **А. КЭЛИНЕСКУ** Дневник — 1938-ый г.

INHALT (Rumänische Geschichte) Die Geschichte auf Grund von Darlegungen des Präsidenten NICOLAE CEAUȘESCU, anlässlich der hundertjährigen Feier der Unabhängigkeit • **M. ȘTEFAN**, **V. MOCANU** August 1877: Plevna, Rahova, Vidin • **G. CANTILLI** Kriegserinnerungen • **D. CERNOVODEANU** Medallien für Helden • **N. VORNICESCU** SEVERINEANUL Die Chronik eines Dorflehrers • **C. CORCIOVEȘCU** Der erste rumänische historische Film • **[C. NICOLESCU]** Die Fürstenhöfe im Mittelalter • **G. TUDORAN** Die Arcești — eine Sozialistenfamilie • **F. DOLGHIN** Ein Siebenbürger am Maria Theresas Hofe • **A. BARNEA**, **C. PREDĂ** Thracische Stämme und Geschlechter • **E. POENARU**, **C. SAMOILĂ**, **S. BOBANCU** Der dakische Kalender von Sarmizegetusa • **MARIA BRĂESCU** Anna de Noailles und Marthe Bibesco, Nachkommen rumänischer Fürsten im Pantheon der französischen Kultur • **M. SĂVAN**, **R. VULPE** Schätze der rumänischen Vergangenheit in Istanbul • **A. CĂLINESCU** Journal — 1938

SUMARIO (Historia rumana) La historia en la exposición del Presidente NICOLAE CEAUȘESCU presentada con motivo del Centenario de la independencia • **M. ȘTEFAN**, **V. MOCANU** Agosto de 1877: Plevna, Rahova, Vidin • **G. CANTILLI** Memorias de guerra • **D. CERNOVODEANU** Medallas para los valientes • **N. VORNICESCU** SEVERINEANUL La crónica de un maestro de campo • **C. CORCIOVEȘCU** La primera película histórica rumana • **[C. NICOLESCU]** Las cortes principescas en la Edad Media • **G. TUDORAN** Los Arcești — una familia de socialistas • **F. DOLGHIN** Un transilvano en la corte de Maria Teresa • **A. BARNEA**, **C. PREDĂ** Pueblos y tribus tracios • **E. POENARU**, **C. SAMOILĂ**, **S. BOBANCU** El calendario dacico de Sarmizegetusa • **MARIA BRĂESCU** Anna de Noailles y Marthe Bibesco, vástagos de príncipes rumanos en el Panteón de la cultura francesa • **M. SĂVAN**, **R. VULPE** Tesoros del pasado rumano en Estambul • **A. CĂLINESCU** Diario — 1938

ABONNEMENTS: ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada 13
Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavolcinski
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURĂ: Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presii. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

